

JÉZUS NYOMDOKAIN

ÍRTA:

DR. TÓTH KÁLMÁN

TKOL. TANÁR

Palesztina útjai.

Aki manapság Palesztinában partra száll, vonattal mehet Jeruzsálembe. De ha úgy tetszik, az egész országot bejárhatja autóval is *elsőrangú utakon*, amelyeket a világháború után építettek az angolok. Ezek hálózatát évről-évre tovább úgy fejlesztik és az utazás tartamát annyira megrövidítik, hogy most már épúgy autón lehet Jeruzsálemtől kanyargós utakon leszállni a Holttengerhez, mely pedig a szent városhoz, Jeruzsálemhez viszonyítva legalábbis 1150 m mélyen fekszik, mint ahogy a 604 m magas Táborhegyére is tűrhető, jókarban tartott autóúton lehet felmenni. Vagy teszem azt, míg azelőtt a Jeruzsálem—Názáret közti útvonal megtétele 3—3 ½ napba került, részben kocsin, részben szamár- vagy öszvérháton, ma ezt az utat 3—4 óra alatt meg lehet tenni. Ha akarja az ember, akár egy lépést sem kell tennie gyalog vagy régi stílű járműveken. Autóval lehet felmenni az Olajfák hegyére is, amelyre azonban egyébként még rossz gyalogutak is vezetnek.

A világháború előtt még nem ment a dolog ilyen egyszerűen. Még régibb időkben pedig valóságos probléma volt Palesztinában az utazás tűrhetetlen rossz útjai miatt.

Aki *Palesztinában* jár és látja ennek az országnak *ütött-kopott szegénységét* és részben még most is meglévő úttalan utait (pl. az Olajfák hegyére vezető régi utat, amelyet az Üdvözítő annyiszor megjárt), az tudja csak igazán értékelni Szent Pál szavainak igazságát, az emberré lett Istenfia értünk vállalt hősies áldozatainak nagyságát. Csak a palesztinai zarándok tudja igazán hálás lélekkel mondani Szent Pál után: „Megjelent a mi Üdvözítő Istenünk kegyelme minden embernek, oktatóván minket, hogy lemondván az istentelenségről és a világi kívánságokról, józanul, igazán és ájtatosan éljünk e jilágon, várván a boldog reménységet és a nagy Isten, a mi Üdvözítő Jézus Krisztusunk dicsőségének eljövételét, ki önmagát adta érettünk, hogy minket megváltson minden gonoszságtól és magának kedves, tiszta népet készítsen, a jó cselekedetek követőjét.” (Tim. II. 11, 14.). Szent Pál szavaiból következik, hogy az Úr Jézus bizonyos értelemben útkészítő is volt. Mint egy közismert Jézuskép fölirata mondja: „Ahová a torony mutat, Jézus oda nyitott utat.”

„Dux ad astra et sémita”, mint az Egyház az áldozócsütörtöki himnuszban éneklí. Utat mutatott és készített Jézus a hegyi beszédben: a nyolc boldogság útját. Utat készített a keresztfán és a Kálvárián: a szenvedések, önmegtagadások útját. Utat mutatott az Olajfák hegyén mennybemenetelekor: a megdicsőülés útját. Méltán mondotta tehát magáról: „*Én vagyok az út, az igazság, az élet!*” (Ján. 14, 6.) Az út Jézus hasonlatában útmutatót, példát, mintaképet jelent a mennybe vezető életmódhoz. Életmód értelemben különben is feltűnően gyakori a Szentírásban az *út, mint szókép*.

Amint Palesztina régi útjai hoporjások, göröngyösek, rögösek voltak, ilyen a *Krisztus követésének útja* is. Bizonyára ilyen értelemben hasonlította magát Krisztus is Palesztina útjaihoz. Az ő követése az áldozat, az önmegtagadás gyakorlását kívánja. Hogy ezt az áldozatos életet megkönnyítse az embernek, azért nemcsak útnak, hanem igazságnak is nevezi magát Üdvözítőnk a fentebbi képes beszédjében. *Igazság* az Üdvözítő, vagyis a kinyilatkoztatás szerve. A kinyilatkoztatott igazság olyan szerepet játszik az istenes, erkölcsös életmódra nézve, mint az utazóra a lámpás, a világító fénypont: útba igazítja, merre haladjon. Az isteni igazságnak ezt az útbaigazító, fényforrás jellegét már a zsoltóros (118, 105). hangoztatja: „Szövétnék (vagyis mécses, lámpa) lábaimnak a te igéd és világosság ösvényeimnek.” Aki az Úr Jézus igazsága vagyis tanítása nyomán az O útján jár, vagyis példáját követi, arra nézve ő *élet*, vagyis a lelki, erkölcsi és örök élet oka és éltető lelke lesz. (V. ö. Ján. 1, 4, 9; 8, 32; 10, 7, 10.)

Csupa girbe-görbeség jellemzi magát ezt az országot. Egy pár kisebb síkságot (Jezrael, Genezáret, Száron, Szefera, Jerichói síkság) nem számítva, csupa hegy-völgy szórakoztatja, de egyszersmind idegesíti is a zarándok szemét. Idegesíti, mert nyugvópontot ritkán kínál neki. Azért az elképzelhető legnagyobb geográfiai ellentéteket egyesíti magában ez a kis ország. Az égbe nyúló Libanonnak 2759 m magas Hermon örökhavas csúcsa, a 604 m magas Tábor, 552 m Kármel, 938 m Ebal, 868 m Garizim mellett ott vannak a legnagyobb mélységek: a 400 méter mélységet is elérő Holttenger, melynek 76 km hosszú felszíne 397 méternyire van a Földközi tenger színe alatt. Beletorkollik az 520—329 m magas forrásokból eredő Jordán és pedig a tenger színe alatt 208 m mélységben nyugvó, 20 km hosszú Genezáret tavának tükrét áttörve, 27 nagyobb és 80 kisebb vízeséssel, szörnyűséges árokban (El Ghor) haladva, összesen mintegy 900 m zuhanás után hal el „élő” vize a Holttengernek 28—56% sót és sok aszfaltot tartalmazó keserű hullámaiban.

Járjuk be lélekben ezt a girbe-görbe, 200 km hosszú kis országot, mely fizikai alkatánál fogva egyesíti magában a legvégtetesebb

klimákat, faunát és flórát. Járjuk be azzal a lelkülettel, mellyel Jézus és az apostolok járták.

Ha nem lélekkel járjuk be, hanem csak a turista kíváncsi szemlélődésével, hamarosan kiábrándulunk belőle. Mert a szemnek, száznak, érzékeknek nem sok szépet, nem sok vonzót tud nyújtani. Jézus korában valamivel tetszetősebb formát mutathatott. A sok háború, mely rajta végigviharzott és a hosszú arab-török gazdálkodás sok tekintetben visszavetette a fejlődésben. Nagyjában azonban és lényegében ugyanaz a szegény kis ország volt Jézus korában is, mint mai napság.

Az évnek jóformán csak egyetlen szaka van, amikor Palesztina egészen túrhető, sőt határozottan jó benyomást tesz: a párheti téli esők nyomában járó *tavaszi kikelet*.

Tavasza a Szentföldön.

Ilyenkor, mint Izaiás mondja a messiási idők boldogságát vázoló leírásában: „vigad a pusztaság és a járhatatlan hely és örvendez a kietlen és virágozik, mint a lilium. Virágozván virágozik és örvendez, vigadván és dicsőítet mondván. A Libanon dicsősége adatott neki. Kármel és Száron (síkság) ékessége... És ami száraz volt, tóvá lesz és a szomszédos föld vizek forrásává; amely tanyákon azelőtt sárkányok laktak, ott zöldelő nád és kaka terem”. (íz. 35, 1—7.) A sivatag tavaszi virágdíszéből szokták azokat a képecskéket készíteni ráragasztott préselt virágokkal, melyeket emlékül visznek haza a zarándokok, mint tágabb értelemben Jézus sírjáról való virágokat.

Ez a természeti virulás, virágzás és vigadozás csak pár hétig tart. Mihelyt beköszöntenek a tavaszvégi szárazságok, kopott ruhát ölt — egy pár zöldelő oázist kivéve — az egész ország.

Ezen sivár föld legnagyobb szülöttje s 33 éven át vándora, az Úr Jézus Krisztus, arra akarta felhívni a szegényes körülmények által a külsőségeken kapkodó, flancoló, pózolni szerető emberiség figyelmét, hogy *ne magán kívül, hanem belül, Istent szerető lelkének mélységes óceánjában keresse és találja meg az életnek igazi, értékes, drága gyöngyeit*. Ez a szerény világ volt tehát a legméltóbb keret Krisztus Urunk életéhez. Hiszen már Izaiás próféta a sivatag földjéből kisarjadzott *sovány cserjéhez* hasonlította az *eljövendő Messiást*: „Felnövekedett, — úgymond — mint a *vesszőszál* (virgultum = cserje) O előtte (Isten előtt) és mint a gyökér a szomszédos földből, nincs neki színe, sem ékessége” (íz. 53, 2.). Csakis ilyen szegényes környezetben felnőtt, nyomorúsághoz szokott Messiástól lehetett bizton elvárni, amit ugyancsak Izaiás próféta remélt az eljövendőtől, hogy „nem a szemek látszata szerint ítélt és nem a fülek hallása

szerint dorgál, hanem igazságban ítéli a szegényeket és igazság szerint végez a föld szelídjeivel” (íz. u, 3—4.) (vagyis elnyomottjaival). „Nem válogat személyt, a repedezett nádat nem törí össze és a füstölgő mécsbelet nem oltja ki” (íz. 42, 3.) Vagyis a szegényt, a gyámoltalant, a védtelen kisembert nem nyomja el, mint a föld hatalmasai szokták tenni, hanem hóna alá nyúl, támogatja és segíti, a legkisebb jóakaratot is megbecsüli és a jóra való törekvést istápolja. Az Úr Jézus szociális programját jelzi e szavakkal előre a próféta, mely a szegények, kisemberek megbecsülésében és fölemelésében fog megnyilatkozni.

A Szentföldnek már a földrajzi kerete is lelki elmélyedésre, az értékek belső átértékelésére készíti annak lakóját és vándorát egyaránt. Északon az örök hóval is (Hermon 2759 m) dicsekvő Libanon és Antilibanon magas csúcsai, nyugaton a mérhetetlen *tenger* mélységei, keleten Arábia felől, délen pedig a Sinai-félsziget felől a *sivatag* magányossága határolják Palesztinát. Az eget ostromló nagy hegyek magasságai emelkedettséget, Istenkeresést inspirálnak. Arra ösztönzik az embert, hogy hófehér lelkének ártadanságában Istenhez emelkedjék érzelmeivel, gondolataival, vágyaival. Imáival ostromolja az eget a jobb világért, a különb emberiségért. E magasságok közötti magányosságokban prófétalelkekből szakadt ki az az Isten szívét is megrázó sóhaj: „Rorate coeli desuper et nubes pluant iustum.” (íz. 45, 8.) Harmatozzátok, ó egek, és ti felhők, essetek le, küldjétek le nekünk az igazat, a szentet, az Isten Szentjét, magát a szentséges Uristent, aki igazságot teremtsen ebben a gan-édeni, paradicsomi ősatok dzsungelében tévedező, kavardott világban. A tenger, mely nyugatról és a sivatag, mely keletről és délről határolja Palesztinát, megegyeznek abban, hogy mindkettő a végtelenség jelképe. De különböznek is egymástól. Míg a tengert a hullámok és fény örökké változó játéka a szünni nem akaró élet és levés képévé teszik, telve titkokkal, melyeket senki sem fürkészhet ki egészen, a sivatag sűrű felülete inkább a halál képe, amelyben azonban mégis minden az élet után látszik sóhajtozni. Egyező vonásaikban is, különbözőségeikben is elmélyedésre, eszmélődésre készítetnek. Innét érhető, hogy éppen ezen, a sivatagtól s tengertől bezárt kis országban nagyszámú *prófétai lelkek* az isteni igazságok tengeréből lélegzetet is visszafójtó alámerüléssel, önmagukon erőszakot tévő szent elmélyedéssel hozták fel az egy igaz Isten törvényeit és hirdették századokon át az ő akaratát. Míg végre eljött Az, aki maga volt az igazság óceánja, aki személyének különbözősége mellett lényegi egységben, közösségben állott az Atyával. Akinek személyében az Isten emberré lett, hogy az embert istenivé tegye, mint Szent Irenaeus, Athanáz és Alexandria Szent Cyrill egyházatyák hirdették. Ezen

gondolat átértéséhez, hogy a Fiúisten megtestesülésének célja volt az emberiség istenfiúsítása, a magány csendjére van szükség. Ezt a szent magányt biztosítják a Szentföldet keletről és délről övező s részben az ország belsejét is tarkító sivatagok. E sivatagok barlangjait a Krisztus születését megelőző időkben épügy benépesítették az Istennel egyesülni akaró remeték (pl. essenusok), mint a keresztény időkben. Nem csoda, hogy Palesztina a legkiemelkedőbb lelki magasságokban járó s legmélyebb vallásossággal rendelkező nagy lelkek (próféták) hazája, szülőföldje. Maga a nagy lelkek vezére, az Úr Jézus Krisztus is a sivatag szélén, a betlehemi hegyvidék egyik barlangjában látta meg a napvilágot. Igaz, hogy ez az állítás csak paradoxon-számba mehet, mert a valóságban egyáltalában nem láthatta meg a napvilágot, amikor e világra született. Hiszen a mészhegy belsejében vájt barlangistálló mindent inkább láttatott, csak napvilágot nem. S mégis ebből a 12 m hosszú és 3 m széles és magas, zsákformájú barlangistállóból áradt ki a nagyvilágba és sugárzott szerteszét az öröm és boldogság napsugara azon titokzatos szent karácsony éjszakája óta, amikor angyalok serege töltötte be e sötétséget mennyei fényességgel és díszörséget állott a jászolban fekvő, szalmán pihenő, édesdeden szendergő isteni kised körül, akiről már Izaiás próféta elragadtatva jövendölte: „*Kiseded született nekünk és fiú adatott nekünk, kinek vállán vagyon a fejedelemség és hívauk az Ő neve Csodálatosnak, Tanácsadónak, Istennek, erősnek, a jövendőség Atyjának, a békesség fejedelmének!*” (Iz. 9, 6.).

Betlehem.

A leghitelreméltóbb palesztinai szent helyek közé tartozik a *betlehemi barlangistálló*, mint a kis Jézus születéshelye. *Hitelességét* megörökítette akaratlanul is *Hadrián császár*. A második, Bar-Kochba (Csillagfi) vezetésével kitört zsidó-forradalom leverése után (132. Kr. u.) Hadrián császár nemcsak a zsidókat tiltotta ki régi szent helyeikről, hanem a keresztényeket is. És hogy e tilalom annál foganatosabb legyen, megszenteltlenítette e helyeket s így akarta visszariasztani a híveket azok látogatásától. Amint a Kálváriát Vénusz szobrával, Jézus sírját Jupiterével profanizálta (Eus. Vita Const. III, 26. Hier. Epist. ad Paul. 3.), az ő születése helyét Adonis szobrával éktelenítette el. De éppen ezzel a szoborral akaratlanul is örök időkre hitelesen megjelölte azt a helyet, ahol az őskeresztények Jézus születéshelyét tisztelték. Szent Jeromostól tudjuk ezt, aki 389—420 között a Jézus születéshelyével kapcsolatos barlangok egyikében élt és halt meg. „Betlehemünket, írja a nagy egyházatya, a mindenség legmagasztosabb városát, Tammuznak, azaz Adonisnak

szentelt liget árnyékolta s a jászolban, mely tanuja volt Jézus első gyermeki sírásának, Vénus kedvencét siratták.” És hogy ezen Adonisz-szentély tényleg Jézus születési barlangja felett volt, arról tanúskodik a nagynevű Origenes egyházíró (185—254), aki nagyon jól ismerte Palesztiát.

Hiszen egy életének jelentős szakaszát Palesztiában, a tengerparti Cezarea városának tanszékén töltötte el. „Ha valaki — úgymond — meg akar győződni Micheas jövődöléséről, hogy Jézus csakugyan Betlehemben született, — Krisztus tanítványai által megírt életrajzán kívül arról tudhatja meg, hogy az evangélium elbeszélésével egyezőleg mutatják a barlangot Betlehemben, ahol született. Mindenki tudja e vidéken s maguk a pogányok is elmondják a kíváncsinak, hogy ebben az üregben született az a Jézus, akit a keresztények csodálnak és imádnak.” De ezen két híres írónál még régibb tanuk is vannak a betlehemi barlang hitellessége mellett. És pedig Szent Jusztin hitvédő, aki éppen Hadrián idejében született

Palesztiában (sichemi születésű volt) és 155 tájban szenvedett vértanúságot Rómában. „A városkában, írja Szent Jusztin, nem találván szállásra, József a Betlehemmel szomszédos üregben, barlangban keresett magának menedéket.” Nagy Konstantin császár kortársa és történetírója, a palesztinai Cezarea püspöke, Eusebius (†340) írja, hogy Szent Ilona Jézus születési barlangját pompás szentélyé alakította. Ezen alakítások és építkezések következményeképpen maga a barlang a templom főoltára alá, tehát a föld alá került. S most is ott van. A szabadból tehát nincsen hozzá bejárat, csak a templomból. Mennyezete már nem a régi barlangé, hanem mesterséges boltozat.

A nagy fahiány miatt Palesztiában az építkezésnél alig szerepel a faanyag. A hegyoldalakon fekvő községekben *minden ház hegyoldali barlanghoz támaszkodó kőépület*. Országszerte ez az építkezésmód dívik. így volt ez hajdan és így van ez még most is. Názáretben, Betlehemben is a szegényebb néposztály házáinál. A Jézuska is azért született hegyoldalba vájt barlangistállóban, mert az előtte fekvő útszéli csárdában nem volt hely már az ő szülei részére a népszámlálás okozta túlszűfolttság miatt. „Mert nem kaptak helyet a szálláson”, azaz a szállóban, a barlangistálló előtt fekvő khánban (Luk. 27.) —, panaszolja a Szentírás.

Betlehem ma szép város benyomását teszi. Mégis ma is szép

számmal akadnak ott is falusias, rozzant viskók. A születési templom mögött a főuccában bekukkantottam egy ilyen szegényes hajlékba. Ablaknak nevezett kultúrintézmény nem volt rajta. Kémény hasonlóképpen hiányzott, mint általában a palesztinai szegények házaiban. Ajtónak mondható egyetlen nyíláson járt ki-be ember, állat, továbbá a gyér világosság, levegő, füst. Mert éppen ebédet főztek odabenn nyílt tűzhelyen. A tűzhely közelében kecskék mekegtek, bárányok bégtek, tyúkok kotkodácsoltak és kakas kukorékolt közöttük. Persze csupa piszok az egyetlen helyiségben, mely embereknek és állatoknak testvériesen megosztott közös szállásul szolgál.

Jeruzsálemtől délfelé nyolc kilométernyire fekszik az az áldott városka, ahol „*mézzel folyók lettek az egek*”: Betlehem. Jeruzsálem és Betlehem között minduntalan találkozik az ember fehér burnuszba öltözött utasokkal, fejükön teveszőrkötéltől leszorított kendővel, amint a tevék magas hátán imbolyognak méltóságteljes komolysággal.

Az ember szinte azt hiszi, hogy a napkeleti bölcseket látja, amint a kis Jézuskához igyeksenek. Látásuk gondolkozásra, eszmélésre készíti a zarándokot. Felmerül lelkében a kérdés: Ugyan mit is kerestek ezek az előkelő keleti uraságok a betlehemi barlang-istállóban?

Hogy kissé titokzatosan és mégis érthetően fejezzük ki magunkat: a mágusok a betlehemi kisednél keresték és megnyerték a *kölni dómot*, mely szent tetemeik felett úgy emelkedik az ég felé az ő tornyoskáival, mint a kőbe meredt istenkeresés, kőbe vésett himnusz; mint az emberiség ősrégi éneke az elveszett paradicsomról, melyet, hogy az ember elvesztett, fáj az neki, nem tudja feledni.

Mint a fagyos földbe temetett, hóval betakart növénycsirában és magvakban, mint az önmagába visszavonult csipkerózsa rügyeiben fesheng, lázong az élet vágya, napsugár után nyög, meleg után vágyakozik, hogy kitörhessen s virágba, illatba, szépségbe öltözhessen: úgy fesheng, lázong az Istentől eltávolodott emberiség lelkében is a vágy az Isten után; njcg, sc'fajtozik az öiök élet után s annak adója, szerzője, a Megváltó kegyelme, napsugara után.

Ezt keresték és ezt találták meg a napkeleti bölcsek a Jézuska kemény bölcsőjénél, a betlehemi jászolnál.

A „Megy a juhász számaron, földig ér a lába”-féle jelenetek is egymást váltogatják az úton palesztinai kiadásban: felláhok, beduinok számarháton. Napjainkban is lehet találkozni útközben számarháton utazó egyszerű családokkal. Szegényes ruhába öltözött asszony ül, illetve guggol a szamár hátán. Karjaiban kis gyermekét tartja. A szamár oldalán lóg a víztartó edény. Néha azonban a szamár oldaláról lelógó zsákokból a papa és a mama „kedvencei” kandikál-

nak elő. A csacsi mögött lépdél a halványarcú, villogó szemű férfi s menésre ösztökéli a kényeskedő, bóbiskoló állatot. A Názáretből Betlehembe utazó, vagy ha úgy tetszik, az Egyiptomba menekülő *Szent Családnak* naponként megújuló képe ez a szegényesen utazó család. A Szent Család is szegény volt. A szegények pedig minden időben hasonlítanak egymáshoz az élet útjain.

A régi időkben Palesztinának, mint mondtuk, irgalmatlan rossz útjai voltak. Nem is voltak igazán utaknak nevezhetők. Inkább számár csapák voltak. Mert csak a számár tudott biztonsággal lépkedni ezeken a göröngyös, hepehupás csapákon az ő hosszú, alul görbe patáival. A ló az ő lapos patáival lecsúszott volna a meredek, göröngyös, hepehupás hegyoldalokról. Azért nem is igen használhatták nemcsak teherhordásra, de még személyszállításra sem a kényes lovat. A számár ellenben nagyszerűen bírja a meleg, száraz, forró hegyvidéken a hőséget is, szomjúságot is. Keveset és ritkán iszik. Hasonlóképpen csekélyét eszik. A száraz kórót és csalánt, tüskés gazokat többre becsüli a gyenge és nedvdús takarmánynál.

Ezen sokfajta igénytelensége lónál, tevénél és mindenféle más háziállatnál alkalmasabbá tette arra, hogy a száraz, forró, sivatagos és hegyes-völgyes Palesztinának fő teherhordozója és fő-fő közlekedési eszköze legyen évezredekken keresztül.

A szamaragoló keleti ember rendszeren az abrakos zsákon ül, melyet a számár a hátán cipel. Madzagokon megerősített fapálci-kákba dugja rendes kengyel helyett lábait. Máskor pedig az állat hátára erősített takaró vagy ruhadarab szolgál az utasnak nyereg gyanánt.

A szamarat érte a legnagyobb megtiszteltetés az összes állatok között, midőn hátán hordozta az Üdvözítőt.

Az Úr Jézus szamarára az apostolok saját ruháikat rakták nyereg helyett virágvasárnapon Jeruzsálembé való bevonuláskor. Igaza van a versikének: „Csacsi bácsi ballag...”

Lassan jár a számár. De ez a keleti embert egyáltalában nem bántja. Náluk nem az a jelszó: „Az idő pénz.” Hanem inkább az arab közmondás járja: „*Minden sietség az ördögtől van.*”

A számár a gazdájához nagy hűséggel ragaszkodik. A bibliai Cisnek szamarai bizonyára nem hűdenségből hagyták ott gazdájukat, amelyeknek keresése közben fia, Saul királyságot talált. Bizonyára csak eltévedtek. (Kir. I, 9.) Izaiás próféta azt mondja az Istentől elpártolt zsidók megszégyenítésére: „Megismeri az ökör gazdáját és a számár ura jászolát: Izrael pedig nem ismer engem (az Istent) és az én népem nem ért.” (íz. 1, 3.)

Vigouroux szerint (Dictionnaire de la Bible I. 573.) Izaiásnak ezen mondása szolgált okul arra, hogy a kis Jézus jászola mellé már

az őskeresztény művészek (343. Kr. u., a legrégebb ilyenmű ábrázolás) odaállították az ökör és szamár alakját, jóllehet Izaiásnak idézett szavai egyáltalában nem foglalnak magukban a kis Jézusra vonatkozó jövendölést. A művészek ábrázolásaiából a karácsonyi énekekbe is átment e felfogás. Az egyik ének szerint: *Ökör, szamár reája lehelnek, mintha mondanák ...*

A biblia ugyan egy árva szót sem szól arról, mintha a betlehemi barlangistállóban akár ökör, akár szamár is lett volna Jézus születésekor, ökrök jelenléte nem is valószínű. Hiszen csak rendkívüli esetben, vihar, eső idején használták istállóknak is e sziklabarlangot. Éppen ezért tudott a Szent Család oda behúzódni, mert akkor üres volt. Azt azonban feltételezhetjük, sőt fel kell tételeznünk, hogy szamár volt a barlangban, t. i. a Szent Családé, amelyen az áldott Szűzanya a háromnapos názáret—betlehemi utat megtette. Mert gyalog alig lett volna képes ekkora utat tenni.

Ostoba ábrázata és csökönyössége miatt jutott a szamár azon kétes dicsőséghez, hogy *a középkori művészek jelképes karrikatúráikban* gyakran ábrázolják a szamarat abban a komikus, voltaképpen pedig tragikus helyzetben, amint hárfát penget és buta pofával zsoldárokat énekel, amelyekből, úgylátszik, semmit sem ért. *A csökönyös zsidóságot akarták e jelképen megörökíteni*, amelynek fülei vannak a hallásra, még pedig jókorák s szorgalmasan olvasgatja az ószövetségi szent iratokat. De még sem akarja, tényleg *nem akarja* megérteni azon jövendöléseket, melyek a Messiásról szólnak. (Landrieux: Aux Pays du Christ 94.)

Még a művészeknél is jobban felkapták a keleti népek az ő hasznos s éppen ezért népszerű, nagyfűű, mélabúsan filozofálni szerető házi barátjukat becéző névként az ő szóvirágos nyelvezetükben.

Terhet akkorát raknak a szegény csacsi hátára, hogy a jólelkű embernek szinte megesik rajta a szíve. Nemcsak gabonával megpakott zsákokat cipel, hanem épületköveket, földet, homokot, néha egész rakás (3—4) iskolába menő gyermeket, mögöttük lépkedő szolgálóval. Jeruzsálemben ez gyakori látvány. Az evangéliumból tudjuk (Máté 18, 6., Márk 8, 40., Luk. 17, 2.), hogy *malomszerkezet hajtására is használták a szamarakat*. Az Úr Jézus ugyanis azt a malomkövet, melyet a kisedek botránkoztatójának nyakára kíván köttetni, hogy azzal a tenger mélységébe meríttessék, *szamárkönek* (az eredeti görög szövegben *ὄνιxός* = mola asinaria) nevezi. Hatalmas kerek kő ez, melyet egy másik kő felett körben hajtott a szamár (kivételesen rabszolga vagy teve) s a két kő között levő gabona e súrlódás által liszté őrlődött.

Legfőképpen mégis közlekedő eszközként használták ősidők óta és használják még most is a szamarat.

Különösen nagy becsben áll e szempontból a Bagdadból származó fehér szamár, mely éppen ritkaságánál fogva drágább is.

Az olcsóbb fajta közönséges szamár, amelynek vörös színétől kapta a szamár héber nevét is (chamór = a vörös), minduntalan elének botlik az országutakon is, a városokban is. Egész Palesztina tele van vörös szamarakkal. Elválaszthatatlanul hozzátartoznak a palesztinai életképekhez.

Most is gyakran látni papokat, apácákat is szamarháton. Keleten ez a látvány egyáltalában nem szúr szemet senkinek sem. Nálunk talán az összes uccagyerekek összeszaladnának ennek csodájára.

Mikor Zakariás próféta az *eljövendő Messiásról* azt jövendölte, hogy „szamáron ülve jó és (pedig) szamár fiatal vemhén” (Zak. 9, 9.), ezzel nem az ő nagy alázatosságát akarta jellemezni, hanem az ő békefejedele-mivoltát. A szamár ugyanis a béke jelképe volt, ellentétben a lóval, mely harci állat volt, mert a harcos hősök ezen jártak. A próféta tehát azt akarta mondani e beszéddel és Jézus azt akarta szemléltetni az ő virágvasárnap-i bevonulásával, hogy ő nem erőszakkal, fegyverrel, harccal akar hódítani, hanem békés, szelíd eszközökkel alapítja meg országát.

A mózesi törvényhozás különös tekintettel volt e hasznos állatra, mikor előírta számára is a szombati munkaszünetet (Móz. V. 14.) s megtiltotta annak „elkívánását” a felebaráttól a 10. isteni parancsban. (Móz. II. 20, 17.)

A hegygerinc déli végén, mely amfiteátrumszerűleg hordja magán Betlehem városát, lovagvárforma épülettömeg emelkedik tornyokkal, lőrésekkel, bástyákkal. Ezen épülettömeg közepén fekszik Szűz Mária öthajós bazilikája mely a születési barlangot is magában rejt a főoltár alatt. Körülötte épült kolostorok és zárándokházak adják meg lovagvár-jellegét. Délről a szakadár görögöké és örményeké. Északkeleti oldalán pedig a latinok Szent Katalin temploma és mellette a ferencesek kolostora, zárándokháza. A város felőli oldalon nagy szabad tér előzi meg a negyedik században épült bazilikát, mely egyike a kereszténység legrégebbi templomainak! Erről a térről egy rendkívül alacsony ajtón keresztül lehet derékszögben meghajolva a templomba jutni. Mint egy útleíró szépen mondja: „Az Üdvözítő születése helyét jelölő templomba csak főmeghajtvva, görbült háttal lehet bejutni annak jeléül, hogy csak alázatot és keresztény ihletet vigyünk magunkkal és falain kívül hagyjuk az emberi nagyzást, a büszkeséget azon helyen, ahol született a Megváltó, ki a felfuvalkodás és gőg által bűnbe esett emberért magát feláldozta.”

Az egy méter magas kapu igazában védelmi célra készült a szom-

szed júdeai sivatagban csatangoló beduinok esetleges betörése ellenében. Mert amíg teve- vagy lóhátról szálltak, a templomot így könnyebb volt elzárni előlük.

Midőn 614-ben (Kr. u.) Chosroés perzsa király hordája dúlta egész Palesztinát s csak magában Jeruzsálemben 62.000 embert legyilkolt, 300 kolostort és templomot elpusztított, ezt az egész országban dúló pusztítást a betlehemi bazilika szerencsésen elkerülte. Szerencsését érdekes körülménynek köszönhetette. A bazilika homlokzatának mozaikja a napkeleti bölceket ábrázolta; és pedig perzsa nemzeü öltözetben. Ezért állítólagos honfitársaikra való tekintettel a perzsák megkímélték az egész templomot. A hódító arabok sem bántották 637-ben. Sőt az örült Hakim kalifa (1010) szentségtörő merényletét is megakadályozta valami titokzatos hatalom, hogy le ne rombolhassa. A keresztesek 1163 és 1243 között ragyogó pompába öltöztették az egész bazilikát. Az Ó- és Új-Szövetség történetéből vett mozaikképekből három még most is áll megcsonkított és megkopott állapotban latin feliratokkal.

Ha a ferencesek zarándokházának terraszaról széttekint az ember, látja, hogy Betlehem megfelel nevének: *Beik* = ház és *lehem* = kenyér, tehát kenyérháza. Tényleg elég jó megélhetést nyújt, a szentföldi viszonylatokhoz képest, vagyis megadja a mindennapi kenyeret a városnak terraszszerűen művelt dimbes-dombos határa. A terraszon szőlők, fügek és más déli gyümölcsök teremnek. Messzebb pedig gabonaföldek, pl a Boóz szántóföldje, amelyen Ruths Dávidnak dédanyja és Jézusnak ősanyja kalászatokat szedegetett, mielőtt Boóz őt feleségül vette. Ilyen környezetben jelent meg az Élet kenyere, aki azt monda magáról: „Én vagyok az élet kenyere, aki mennyből szállottam alá.” (Ján. 6, 41.)

Betlehemben született Jézusnak nagy királyi őse, *Dávid*. Itt választotta ki őt Sámuel próféta Isten megbízásából Jessze (Izai) fiai közül Izrael királyává. (Kir. I. 16. fej.) Bedehemből vitt a királyllyá fölkent Dávid a fiúsztusok ellenében táborozó testvéreinek élelmet, amely kirándulása alkalmat adott neki Góliát legyőzésére (Kir. I. 17- fej.). Azért Betlehemet az „Ő városának hívja az Ó-Szövetség (Kir. I. 20, 6.), az evangélium pedig egyenesen „Dávid városinak (Luk. 2, 4. 11.). A ílisztusokkal vívott harca közben megszomjazó Dávidnak az ellenségtől megszállott Betlehemből, a város kapuja mellett levő ciszternából szerzett három hős katonája vizet. De nem akará azt meginni, hanem az Úrnak áldozá, azt mondván: „Azon embereknek, kik életveszéllyel mentek vala el, vérét igyam-e?” 1; í í^{23, 16}, ~17-) Ennek a valóban hősies királyi gesztusnak emlékéül a születés bazilikájával szemben a három nagy sziklába vágott ciszternát „Dávid ciszternái”-nak hívják.

Názáret.

Mindenkit izgat és érdekel a kérdés: minő volt a kis Jézus názáreti otthona, ahol ez a drága isteni gyermek „növekedett nemcsak korban, hanem bölcsességben és kedvességben Isten és emberek előtt”, ahol ifjúvá serdült, majd férfivá fejlődött s ahol életének java részét teljes rejtekben élte.

Ez a kíváncsi érdeklődés tört ki csodálkozó kérdésben már Nathánaélből, a későbbi Bertalan apostolból Fülöpnek azon örvendő híradásakor: „Akiről Mózes írt a törvényben és a próféták, megtaláltuk Jézust, József fiát Názáretből. Monda neki Nathánaél: Jöhet-e valami jó Názáretből? Felelé neki Fülöp: Jer és lásd.” (Ján. i, 45—46.) Nathánaél csodálkozó, szinte megbotránkozást kifejező kérdését az a körülmény magyarázza meg, hogy Názáretnek akkoriban valami okból igen rossz híre volt. Egyes exegéták úgy mondják, hogy bicskások voltak lakosai. Most is többnyire kések, kardok és egyéb fegyveres szerszámok készítésével foglalkoznak az iparosai. Az Ó-Szövetségben egyáltalán nem szerepel Názáret neve. Ez csak úgy lehetséges, hogy igen jelentéktelen kis hely lehetett. Valószínűleg iskolája sem volt. Legalább is ezt kell következtetni a zsidók azon kérdéséből, honnan van Jézusnak nagy tudománya, holott iskolába nem is járt. Már pedig a Talmud szerint az olyan község, melynek még iskolája sincs, megérdemelné, hogy elpusztítsák. Mert — ugyancsak a Talmud szerint — a világot az iskolásgyermek lehellete tartja fenn.

Názáret egyedül annak köszönheti világhírét, hogy Jézus otthonául szolgált.

A Jézuska otthonának jellegét megadja egyrészt Názáret neve, másrészt fekvése. Názáret a zsidó Nezer szótól származik, mely sarjadást, virágot jelent. Ez a város tényleg megfelel nevének = virágos (kert) vagy virág-(város). Barátságosan mosolygó házai körül, ami Palesztinában ritkaság, kertek virulnak ciprusokkal, barackokkal, gránátalmákkal, olajfákkal és szőlőkkel. Már e növényekben való aránylagos gazdagsága miatt is kedves, barátságos benyomást tesz az emberre. Kellemét még emeli fekvése. Hegyektől körülzárt völgykatlan mélyén és oldalain húzódnak a városnak fehérre meszelt házai. Ezek között jelenleg sok a kolostor, kórház és iskola. Igazi bezárt kert (hortus conclusus) volt a város is, mint a boldogságos Szűz Mária lelke. (Énekek én. 4, 12.)

A Szent Család háza ezen völgykatlan mélyén feküdt. Ha a kis Jézus kiült szerény házuk ajtaja elé, maga előtt látta az aranyos napsugártól vagy a csillagok ezreitől tündöklő kék eget, mely úgy borult az emberré lett Isten Fia rejtekhelyére, mint valami fölséges templomkupola. Szébb templomot emberi kéz nem tudna építeni, mint aminő volt az Isten Fiát magában rejtő, hegyektől körülzárt, az égboltozat kékségétől borított virágváros, Názáret.

Mi sem volt stílszerűbb, minthogy e virágoskertben sarjadjon ki „az a *vessző* Jessze gyökeréből, melyen *virág* növekedék”, mint ezt Izaiás Isten sugallatából (n, i.) megjövendölte. A *vessző*, mely Jessze gyökeréből? vagyis Dávid atyjának, Jessze(Izai)-nak családjából kisarjadt, a szentírásmagyarázók szerint a boldogságos Szület jelent. A virág pedig, amely rajta növekedett, a kis Jézust. Tehát virágoskertben nőtt fel az emberiség virága, amelyen „megnyugodott az Úr lelke, a bölcsesség és értelem lelke, a tanács és erősség lelke, a tudomány és ájtatosság lelke és az Úr félelmének lelke.” (Izaiás II, 2—3.)

A Szent Család háza Názáretben, ahol az „Úr angyala köszönté Szűz Máriát és méhébe fogadá Szentlélektől szent Fiát” s ahol a gyermek Jézus „növekedék bölcsességben és kedvességben Istennél és embereknél” (Luk. 2, 52.), hegyoldali barlang elé épített s vele szervesen összefüggő kőépület volt. Most már csak a barlang van meg belőle Názáretben. Maga az előtte levő kőházikó pedig Olaszország Loretto nevű városában van, ahová jámbor legenda szerint angyalok vitték 1291-ben, illetve 1294-ben, hogy a szaracénok dúlásaitól megmentsék. A szaracénok ugyanis a XIII. században lerombolták azt a templomot, mely az Isten Fiának majdnem 30 éven át földi lakását magában foglalta. A templom — bár kisebb méreteken — a ferencrendiek buzgólkodása folytán azóta többször is újra épült. Ez a kis templom most már a Szent Család házának csak alapjak őrzi azzal a barlanggal együtt, amely akkoriban lényegesen hozzátartozott a szentházhhoz és ahol a hagyomány szerint az angyali üdvözlés is történt.

A hegyek csendjét kereső isteni Üdvözítő bizonyára számtalanszor felment a Názáret fölött magasló hegyekre, hogy ott Atyjához imádkozzék és szemlélje a vüágot, melyet egykor meghódít. Északon Galilea magas hegyei zárták el előtte a látóhatárt. Keleten a Tábor emelkedik büszkén az ég felé. Délre a kis Hermon, Gelboe, Szamaria hegyei. A szemhatár szélén Júdea kopár hegycsúcsai szemlélhetők. Nyugaton a Kármelhegy kékellik, a még kékebb Földközi tengerrel, melyet a lenyugvó nap tündöklővé tesz. A leendő békekirály áttekinthette az ókori történelemnek annyi sok vérrel áztatott csataterét, a hegy lábánál kezdődő Jezrael-síkságot zöld,

sárga és szürke színekben tarkálló perzsa szőnyegével, melyre a ritkán átvonuló felhők vetnek néha egy-egy violaszínű foltot.

Minden folyó visszatükrözi a partjain elterülő vidékek, fák, községek, emberek, állatok képét. Az élet folyama is visszavetíti a fizikai és lelki élmények képét, melyek között tova iramlik. Jézus ifjúkori, rejtett életének folyama is magába fogadta és tanításaiba visszatükrözi a szép názareti természet életét, melynek majdnem 30 éven át lelkes bámulója volt. A jó Isten szépséges názareti kertjében csodálta meg minden természeti szépség iránt érdeklődő szemével a „mezők liliomait, mint növekednek, nem dolgoznak és nem fonnak, és mégis Salamon minden dicsőségében sem volt úgy öltözve, mint egy ezek közül (Máté 6,28—29), hogy hirdessék a mennyei Atyának gondviselő jóságát. Názáret hegyoldalain tanulmányozta először a fügefát, mely tavasszal termi első gyümölcsét. (Énekek én. 2, 13.) Ott szemlélte először, mint metszik a venyigét, hogy bő termést hozzon (Ján. 15, 2.). Názáret hegyein tapasztalta először, hogy az elveszett juhok miképpen viszi vissza a jó pásztor vállain az akolba (Luk. 15, 46; Ján. 10, 1.). Itt látta, mint húzódik vissza barlangjába a gyáva sakál (Máté 8, 20; Luk. 9, 58.), mint gyülekeznek a sasok és ölyvek zsákmányuk köré. (Máté 24, 28; Luk. 17,37.) Itt figyelte meg, mint piroslik a nap alkonyatkor és hajnalban a viharos vagy csendes időjárás jeléül. (Máté 16, 3.) Itt volt legtöbb alkalma tapasztalni, miképpen dönti össze és semmisíti meg a hegyekről lezuhanó záporpatak az alap nélkül, tehát rosszul épített házakat (Luk. 6,49.), amelyekben ő a prédikációit csak regényes kíváncsisággal hallgató, de azok eszmei tartalmát megvalósítani n^am akaró emberek jelképeit látta. Szóval az isteni Mester egész tanítói működésében visszatükröződik az ő ifjúkori otthonának, a csendes és nyugalmas, titokzatos, rejtett és mégis nyílt fekvésű Názáretnek egész világa.

A kánai menyegző színterén.

Názáretből hegyeken-völgyeken föl-le kanyargó úton jó félóra alatt autón Kánába lehet jutni, ahol Jézus megkezdte nyilvános messiási működését a víznek borrrá változtatásával.

Menyegzőt tartottak ebben a poétikus fekvésű városkában. Bizonyára Jézus rokonságából került ki a vőlegény, vagy talán a menyasszony. A görögök hagyománya tudni véli, hogy a későbbi Tádé (Szent Júdás) apostol lett volna a „kánai vőlegény”. Van benne némi valószínűség, mert az evangéliumokból (Máté 13, 55; Márk 6, 3.) egészen bizonyos, hogy Tádé (Júdás) az úgynevezett *fratres Domini* vagyis Jézus atyafisága közül való volt. Jézusnak unokatestvére volt az ő szent Anyja révén, akinek rokonát, az úgynevezett

Maria Jacobi-t (Máté 27, 50.) Kleofás (Ján. 19. 25.), vagy Alfeus vette feleségül. Ennek a közeli rokon házaspárnak gyermekei voltak a *fratres Domini*.

Ezen körülményből magyarázható, hogy „ott vala Jézus anyja. Meg volt pedig híva Jézus tanítványaival együtt a menyegzőre. És fogytán lévén a bor, monda Jézus anyja neki: nincs boruk.” (Ján. 2,1—3.) Mintha csak azt mondta volna: nincs örömük, nincs jókedvük. Mert hiányzik az öröm és jókedv forrása, a bor. Az pedig öreg hiba volt. Az a jóságos Jézus, akinek apostola azt írta, hogy „a jókedvű adakozót szereti az Isten”, nem nézhette, hogy az ifjú jegyesek szomorú érzések között adják át szívüket egymásnak holtomiglan-holtodiglan. Az a Jézus, akinek apostola szerint „az Isten országa”, vagyis az egyház élete, melyet a házassághoz hasonlít „béke és öröm a Szentlélekben” (Róm. 14, 17.), mondom, az a Jézus nem engedhette, hogy keserű békédenség között kezdődjék meg az ifjú pár házassége, mivel megszégyenülés érte őket már a lakodalmon is a bor hiánya miatt.

Rövid halogatás után, mely arra szolgált, hogy kikutassa, elérkezett-e már a mennyei Atyától kijelölt időpont az ő nyilvános, messiási szereplésének megkezdéséhez, monda Jézus a szolgáltnak: „Töltsétek meg a vedreket vízzel.” „Vala pedig ott hat köveder elhelyezve a zsidók tisztulására, egyenként két vagy három korsó tartalmú” (a görög metretes, kb. á 20 liter). „A zsidók tisztulására”, vagyis az étkezés előtt és után szokásos kézmosásra és edények letisztítására (v. ö. Máté 15, 28; Luk. 13,12; Ján.4, 21; 8,10; 19, 26.). „És színültig tölték azokat.” Jézus aztán „azzal kezdé meg csodatételeit a galileai Kánában, hogy a vizet borra változtatta és nyilvánosságra hozá dicsőségét.” (Ján. 2, 7—12.)

A környék panorámája elragadóan szép. A falu alján viruló gránátalmafák üde zöldje magát a romhalmazhoz hasonló falut is bájos koszorúba fonja. A teljesen érett, kifejlett, vérvörös példányokról, melyek a környék fain lógnak, érti meg az ember, miért hasonlítja az Énekek énekének völegénye a menyasszony orcáját „a gránátalma cikkeihez” (4, 3.). Tényleg a palesztinai viszonyok között ennél találóbbat alig mondhatott volna a szépség jelképezésére. Gyönyörű vérvörös színe miatt szokták az egyházi szövetekbe is, különösen a miseruhák szövetébe beleszőni a gránátalmát stilizált

formában az isteni szeretet jelképezésére, mely a léleknek legfőbb dísze, ékessége.

Szőlőt bőségesen tételez fel a kánai menyegző története a vidéken.

Jófajta vendégség meg nem eshetett bor nélkül a bibliai hébereknél. Hogy a bor Istennek minő drága és nagyrabecsült ajándéka, az kitűnik abból, hogy az Úr Jézus a bor kedvéért művelte első csodáját a galileai Kánában.

A mennyország örömeit is szereti Jézus olyan lakomához hasonlítani, amelyben bort isznak. Többi között az utolsó vacsorán mondotta: „Mostantól fogva nem iszom a szőlő ezen terméséből addig a napig, mikor azt az újat iszom majd veletek Atyám országában.” (Máté 26, 29.)

Hogy a bor Istennek minő értékes ajándéka, kilátszik abból is, hogy az Úr Jézus a bor színe alatt hagyta hátra szent vérének italát. Mert a bor tüzet, édességet, zamatos illatot rejt magában. Jézus is tüzet, édességet, zamatot akart árasztani saját szívéből az emberi szívekbe. S csodálatosan érdekes, hogy ezt a tüzet, édességet és zamatot a piszkos, csúnya porból, sárból vagy rögből kapja a bor a szőlőtöke és vesszők közvetítésével. A szőlőtöke felszívja s csodálatos bűvész módjára átalakítja kémiaileg ezt a nedvet, mely az embernek annyi kellemes órát szerez.

Éppen ezen okból nevezi magát is az Üdvözítő *szőlőtökének*, melyhez ragaszkodniuk kell a lelkeknek úgy, mint a szőlővessző tapad a tőkéjéhez. Mert csak az ő közvetítésével juthatnak életnedvhez, vagyis a kegyelemhez, mely közli velük az isteni élet tüzeit, édességét és zamatos erejét. „Én vagyok az igazi szőlőtő, és Atyám a szőlőműves. Minden szőlővesszőt, mely énrajtam gyümölcsöt nem hoz, lemetsz, és minden gyümölcsstermőt megtisztogat, hogy többet teremjen. Maradatok énbennem és én tibennetek. Miként a szőlővessző nem tud gyümölcsöt hozni önmagától, ha nem marad a szőlőtőn: úgy ti sem, ha énbennem nem maradtok. Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők. Aki énbennem marad és én őbenne, az bő termést hoz, mert nálam nélkül semmit sem tehetnek. Ha valaki énbennem nem marad, kivetik azt, mint a szőlővesszőt és elszárad és összeszedik és tüzre vetik és elég.” (Ján. 15, 1—7.)

Ez az isteni szőlőtő immár az egész világot lugasszerűleg beárnyékolja ágaival. Európában és Ázsiában épúgy hordozza a szőlővesszőket és termi bőséges gyümölcsseit, mint a négereknél, indiánoknál és eszkimóknál, akik a hit által ragaszkodnak Hozzá. Ennek a rögzös, göröngyös, csúnya világnak, életnek kellemetlen talajából Őáltala szívják fel a Hozzá gondolat- és érzésvilágukban ragaszkodó

lelkek milliói mindazon tüzet, édességet, illatot, mellyel elbűvölik a világot.

Kánában történt az is, hogy Fülöp apostol a fügefa enyhet adó óriási lombjai alatt hűsölő Natanaélt vezette Jézus elé, aki azt a nyilatkozatot tette a közeledőről: „íme, az igaz izraelita, akiben nincs álnokság. Monda neki Natanaél: Honnan ismeresz engem? Felelvé Jézus, monda neki: „Mielőtt Fülöp téged hívott volna, midőn *a fügefa alatt voltál*, láttalak téged.” (Ján. i, 48, 56.) Az Énekek énekének völegénye (2, 3.) a királyi kertnek legfőbb díszei közé sorozza a fügefát a szőlővel egyetemben: „A fügefa — úgymond — megtenné első gyümölcseit, a virágzó szőlők kiárasztják illatukat.”

Pedig ha tárgyilagosan szemléljük a *fügefát*, semmi különösebb szépséget sem fedezhetünk fel rajta. *Fája göcsörtös, girbe-görbe, mint maga a tápláló anyja: az ország.*

A *fügefa* Palesztina legjellegzetesebb fái közé tartozik. Már Mózes a többi között azzal biztatta a Kánaán elfoglalására készülő testvéreit, hogy az olyan föld, „melyen fügek és gránátalmák és olajfák teremnek.” (Móz. V. 8, 8.) Az előre küldött kémek az elfoglalandó Kánaán termékenységének bizonyítására „hozának fügeiből is azon helynek.” (Móz. IV. 13, 24.) A próféták szerint is az Igéretföldjének boldogságát jelképezi a sok füge, mint Joélnél mondja az Úr: „A fügefa és a szőlő megadják terméseiket.” (Joél 2, 22.) Ugyanezen próféta könyvében az Úr szerint az ellenséges hadsereg legveszesebb pusztításai közé tartozik, ha „pusztává teszi az én szőlőmet és *fügefámat* meghámozza, mezítelenné tévén, megfosztja azt és ledönti, úgy hogy fehérek lesznek ágai.” (Joél 1, 7. V. ö. Amos 4, 9; Hab. 3, 17; Ag. 2, 20.) A bibliai zsidóság szemében az volt a békés boldogságnak netovábbja, ha saját szőlője és fügefája alatt lakhatott (Kir. III. 4, 25; Zak. 3, 10; Mak. I. 14, 12.), annak édes gyümölcseit élvezhette (Kir. IV. 18, 31; íz. 36, 16.) és enyhet adó óriási árnyékában hűsölhetett.

A fügefa az ószövetségi zsidó vallásnak is jelképe.

A fügefa girbe-görbe, akárcsak a paragrafus. A farizeusoktól eltorzított ószövetségi vallás is csupa paragrafusrágás volt. Azért nemcsak a fizikailag girbe-görbe országot, hanem ószövetségi népének lelki görbeségét is beszédesen jelképezi a buja lombozatú fügefának semmire sem használható puhasága és alaktalansága. Puha és alaktalan volt az ószövetségi zsidóságnak erkölcsi egyénisége is. Puha volt a lelki erejük, mint puha a gyermekek csontja, izma, akiktől éppen ezért komoly munkát, nagy erőfeszítést senki sem kíván. Gyermekekhez hasonlított az ószövetségi emberiség. Innét van, hogy

az Isten kevesebbet követelt tőle, többet (pl. soknejűség még a szent patriárcháknál is) megengedett neki, kevesebbel megelégedett ószövetségi szentjeinél.

Maga az *Üdvözítő tette meg a fügefát az ószövetségi zsidóság vallási jelképévé*. Midőn a szent városba való utolsó bevonulása előtt „megérkezék, mondja az írás, látván egy fügefát az út mellett, hozzá méné és nem találván rajta mást, mint leveleket, monda neki: Soha többé rajtad gyümölcs ne teremjen mindörökké. És a fügefa azonnal elszárad.” (Máté 21, 18—19.) Az írásmagyarázók szerint ez a gyümölcstelen fügefa, mely Jézus szavára elszáradott, a szertartások buja lombzatában pompázó, de jó cselekedetekben szűkölködő zsidóságot és vallását jelképezi, melynek el kellett száradnia, meg kellett szűnnie. Helyet kellett adnia az újszövetségnek, melyben az Isten nem zsarnok, hanem atya.

A földig görnyedő félelem alázata a zsarnoknak gondolt nagy Isten színe előtt, aki jutalmaz és büntet és pedig már itt a földön anyagi javakkal: ez az ószövetségi mózesi vallásnak központi, vezető gondolata. A félelem vallása volt, szemben az újszövetségi, a Jézus által alapított keresztény vallással, mely a szeretet vallása. A keresztény ember atyjának meri nevezni a nagy Istent, akihez fiúi bizalommal emeli fel fejét, szemét, szívét: „Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben.” Az ószövetségben földig görnyedve, remegve jelentek meg Elohim, Adonai, Schaddai félelmetes színe előtt még a jámborok is. Még a nagy, szent Izaiás próféta is ijedten nyöszörög: „Jaj nekem, mert meg kell hálnom, mivel én fertőztetett ajakú férfiú vagyok és a Királyt, a seregek Urát szemeimmel láttam.” (6, 5.)

Az ószövetség jámbor embere a földig görnyedő félelem alázatának fügefaleveleivel volt kénytelen befődni lelkének meztelen szegénységét, mikor beszélni akart Urával, Istenével. Ezen ószövetségi gondolkozástól szabadította meg Jézus Natanaélt és az ő személyében minden „igaz izraelitát”, midőn elhívta őt a fügefa alól az ő követésére s evangéliumának megízlelésére. Mennyivel más, mennyivel felemelőbb, melegebb az evangéliumi isteneszme s a hozzá fűződő jámborság, vallásosság fogalma, mint az ószövetségé volt. Egyenes, bizakodó, ég felé lendülő az újszövetségi, „igaz, mint a pálma.” örök hála illeti az emberiség részéről Krisztus Urunkat, hogy a Miatyánk tanításával kiegyenesítette az Isten gyermekeinek derekát, gyermeki bizalomtól sugárzóvá tette tekintetüket, kegyelmeivel bünt legyőzővé acélozza akaratukat és azt az *életprogramot* tüzi szemeik elé apostola által: *31A fönt levőket keressétek.*” (Kol. 3, 1.) A *sursum corda* = föl a szívekkel: ez a pálmásudaras lelkület kell a szépet, jót és boldogságot áhító emberi léleknek, nem a göcsörtös girbe-görbe fügefának félelemtől letört, ütött-kopott alázata. A sze-

rető Istennek szeretete nagyobb hajtóerő az erkölcsi jóság és tökéletesedés felé, mint az Úr Istennek félelme. Nem csoda, hogy Mózes még nem merte kimondani azt a nagy szót, mely Krisztus Urunk ajkáról világgá szállt: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei *Atyátok* tökéletes.” (Máté 5, 48.)

Palesztina földművelése.

Kána határában történt az az érdekes eset, hogy Jézus éhező apostolai szombatnapon a földek közt átmenőben szakítottak a mások földjein a búzakaraszokból és kezdték őket a kezükben összemorzsolni és enni. A jelenlevő farizeusok szóvá tették, mondván: „Íme, tanítványaid olyat tesznek, mit nem szabad megcselekedni szombaton.” (Máté 12, 1—2.) Ámde nem a kalászszedés cselekvényét magában kifogásolták, hanem azt, hogy ez az ő szemükben „aratás”- és „cséplés”-számba menő cselekedet szombaton történt. Az ilyen „szolgai munka” pedig megszentelteleníti a szombatot. Jézus aztán a héber szent történelemből vett példákön (az éhező Dávid szombatnapi esetén, a papok szombatnapi ténykedésein) kívül a természetjogra hivatkozva mentette ki apostolait ezen pontban is a bűnösség vádjá alól.

A mózesi törvény értelmében *az éhezőknek szabad volt más földjének kalászaiból tépni* és azokat összemorzsolva megenni. (Móz. V. 23, 25.) Mert ezt a Példabeszédek könyve (6, 30.) szerint azért teszi, hogy „éhező lelkét (vagyis éhségét) kielégítse.” A természetjog diktálja ezt a rendelkezést annál is inkább, mert a héber jog szerint a földnek tulajdonképpen ura volt az Isten, a tulajdonos csak az ő képviselője. Tehát minden embernek joga van hozzá nyúlni végső szükség esetén a máséhoz, hiszen az nem is másé, hanem az Istené, tehát az ő összes alattvalóié, gyermekeié.

Palesztina alapjában véve ősidők óta *agrárország*. A földművelés volt mindenkor lakosainak fő foglalkozása. Már Mózes törvényei földműves állam számára készültek. Elrendelték, hogy minden hetedik évben, az úgynevezett szombatévben (annus sabbaticus) ugaron kell hagyni a földet. „Az Úr nyugalmának szombata legyen a föld számára is.” S ami magától nőtt rajta, az közpréda lett. Minden hétszer hetedik év után következő, vagyis minden ötvenedik évben az ugaron hagyáson kívül azt is megparancsolta a mózesi törvény, hogy „minden ember jusson (vissza) birtokához.” (Móz. III. 25.) Az eladási árat tehát aszerint kellett megszabni, mennyire volt távol vagy közel az úgynevezett „örvendetes év” (annus jubilaeus). Minden harmadik évben külön tizedet kellett adni minden terményből a jövevények (vagyis nem izraelita idegenek), az árvák és özvegyek

számára. (Móz. V. 14, 28—29.) Épígy a szegényeké, özvegyeké és árváké lön az is, ami a földek szélén termett (Móz. III. 19, 23.); úgyszintén az aratás után a földön maradt kalász és a szüret után a szőlőn felejtett fürt vagy olajbogyó. (Móz. V. 24.)

Az esőtől megáztatott s boronával elegygetett talajba Jézus korában *kézzel szórták a magot*, vagy a barom hátára erősített zsákból rázatták ki. Így történt meg aztán, amit az Úr Jézus a *magvetőről* szóló példabeszédjében mond, hogy némely magvak az útszélre esnek és eljövén az ég madarai, megeszik azokat. Némelyek köves helyre esnek, hol hamar kikelnek, de a nagy hőségtől hamar el is száradnak. Némelyek pedig tövisek közé esnek s felnővén, a tövisek elfojtják azokat. Magának az Úrnak magyarázata szerint ez a háromféle talaj a háromféle lelkiállapotot jelenti, amellyel szokták hallgatni az emberek az Isten ígését. Az *útszélre esett mag* sorsa példázza a hitetleneket, illetve közönyöseket és érzéketlen, tompa lelkeket. A *kősziklára esett mag* a kishitűeket, a *tövisek közé* jutott mag pedig a földies, aggodalmas és szenvedélyes világfiakat. De a mag nagy része mégis csak jó talajba hull és bőséges termést hoz. Azt akarja ezzel mondani az Úr: A jó lelkiület Isten kegyelmének segítségével nagy-szerű lelki gyümölcsöket termel.

A kis Palesztinának földje csak felerészben alkalmas a földművelésre. A síkságon jóminőségű a föld, úgyhogy átlag 8—10-szeres termést hoz a búza és 15—20-szoros magot ad az árpa. Sőt a Jordánon túl Hauranban 60—80-szoros termést is ad a búza. De ott nagyon ritkásan vetik. A *gabonaneműek vetését október végén*, novemberben, néha pedig csak december elején kezdik, amikor a hat hónapos nyári szárazságtól kiégetett földet megpuhította az őszi, korai eső. A hihetetlenül *kezdetleges faekével* csak „félkarcolják” a talajt, mint Izaiás (28,24.) mondja, azaz legföljebb 10—12 cm mély árkot hasítanak rajta. A kezdetleges eke nem is alkalmas igazi mély szántásra. Nem áll másból, mint egy nyereg alakú meggömbített dorongból, melynek a hegyes végét tűzben megkeményítik, vagy a végéhez kereszt alakban hegyes vasdarabot erősítenek. Kerekei persze nincsenek. A tulajdonképpeni ekevas is hiányzik. Ekevasként szolgál a megkeményített dorongvég vagy a hozzá kereszt alakban erősített vasdarab. Könnyű az egész. Kis gyermek is elviheti a vállán. Félkézzel igazgatják. Mikor ezzel a könnyű és egyszerű szerszámmal turkálja a földet, nagyon kell vigyáznia a gazdának. Mert a legkisebb félrenezéstől vagy elszórakozástól kisiklik a földből s félreugorva, zavarokat okoz a szántásban.

Ilyen ekét látva, értjük meg az Üdvözítőnek azon kijelentését: „senki, aki kezét az ekére tévén hátra tekint, nem alkalmas az Isten országára.” (Luk. 9. 62.) Azt akarta ezzel mondani, hogy aki az ő

szolgálatába szegődött, ne habozzék, ingadozzék azután, hanem egész szívvel, egész lélekkel és minden erejével neki szentelje magát. Az alkalmat e szókép használatára az a körülmény adta az Úrnak, hogy hallgatóinak egyike, akit felszólított: „Kövess engem”, azt feleli: „Uram, engedd meg, hogy előbb menjek és eltemessem atyámat.” Jézus pedig monda neki: „Hadd temessék el a holtak az ő halottaikat.” Nem a szülők iránt való kegyeletet tiltja ezen szavakkal Jézus. Csak azt akarja mondani e szójátékkal, hogy a lélek üdvössége még a szülők iránt tartozó kegyeletnél is előbbre való. A „holtak” az ő beszédében a lelkileg halottakat, vagyis a meg nem tért bűnösöket, a világias gondolkozású rokonokat, a halott apa hozzátartozóit jelentik, akik még le találnák beszélni a szóban forgó Jézus-tanítványt Mestere követésétől, ha a kegyelet ürügye alatt kis időre is elhagyná őt. Egy másik is monda: „Uram! követelek téged, de engedd meg, hogy előbb búcsút vegyek házam népétől.” Ez meg javairól akar intézkedni s ezen címen akar kevés időre Jézus társaságából távozni. Jézus ezeknek és ezek személyében minden kislelkű, ingadozó, tétovázó követőjének mondotta az ekéről szóló képes beszédében, hogy szakítsanak meg minden kapcsolatot a múltjukkal, ha egészen az övéi akarnak lenni. Különben könnyen megeshetik, hogy kisiklanak az üdvösségre vezető útról, mint a gondatlanul kezelt, kezdetleges eke kiugrik a barázdából a legkisebb elmélázásra is.

A Jordán.

Héberül: Járden, ami „leszálló”-t vagy „viharost” jelent;
arabul El Seria = Itatóhely.

Palesztinának igazában csak egyetlen egy vize van, amely megérdemli a folyó nevé: a Jordán. Sárgásszínű szalagként kígyózó partjait szokatlanul dús növényzet díszíti: tamariszkok, fűzek, nyárfák, káka, nád, sőt helyenként vadon növény oleánderok. Messziről nézve óriási kígyóhoz hasonlít, mely az el Ghórnak nevezett hatalmas szakadékban tekereg észak-déli irányban. Sűrűségei jó búvó helyet nyújtanak a vadaknak: vaddisznó, gepárd (kisebbfajta párduc), medve, sakál stb. s fészket a madaraknak. A jordánparti vadon Palesztina madárkalitkája. Másutt bizony ritka a madár a Szentföldön.

A többi ú. n. folyó vagy patak (pl. Cedron Jeruzsálem mellett, a Cison a Kármelhegy alatt) az év legnagyobb részében voltaképpen csak kiszáradt folyómeder: Wadi vagy uadi az arabok nyelvéen.

A Jordánban mindig van víz és pedig bőségesen. Mert a Libanon patakjai táplálják. Maga a Jordán is az Antilibanonban ered három forrásból: Paneas (Caesarea Filipinél) 329 méter magasban, Dán

185 m magasságban és Hasbeja 463 m magasságban eredő forrásokból. A három patakocskából egyesült folyó először a mocsárszerű, 2 és fél órányi hosszúságú Hüle vagy Meróm taván megy át. Majd a Genezáret tavát vágja keresztül. Azután az el Ghor-(síkság)-nak vagy Afrikai ároknak nevezett szakadéokban folytatja útját, szörnyű bukfencezésekkel. Huszonhét nagyobb és nyolcvan kisebb, vízesés-szerű ugrádozás után beletorkollik a Holttengerbe és meghal benne.

Az Énekek énekének völegénye (4, 15.) az egyház jegyesének, a Szentléleknek adományait hasonlítja a Jordán rohanó vizéhez. „Élvizek ki'itja vagy, — úgymond a Szentlélekről, — melyek rohanva fobnak a Libanonból.

A forrásoktól a Genezáret tóig 700 m az esése, onnét pedig a Holttengerig 190 méter, tehát összesen kerek számmal 900 méter. Légvonalban 104 km utat tesz meg, a valóságban pedig háromszor akkorát. Amint közeledik a Holttengerhez, már nem ugrál, nem szökdécsel, nem esik. Kifogyott a helyzeti energiája, mert már elhagyta a hegyvidéket s a sík vidéken olyanformán viselkedik, mint sok ember, aki viharos ifjúság után csendes lelki nyugalommal éh le végső napjait. De nem azért, mintha ő hagyta volna el a viharos, szenvedélyes életet, a bűnt, hanem azért, mert a bűn, a szenvedély hagyta el őt. Beömlésekor a Jordán sok fatörzset sodor magával a Holttengerbe. Úgy fekszenek ezek a tenger partjain, mint kiszáradt csontvázak. A felsőbb folyásában átélt zuhatagszerű esések gyorsá teszik futását még az alsó folyásában is. Éppen ezért még alsóbb folyásánál is veszedelmes a tíz-tizenöt méter széles folyóban a fürdés. Könnyen magával ragadhatja a rohanó áradat a vigyázatlan fürdőzőt. Talaja kavicsos.

A partmenti bozótokban nagy számmal tenyésznek mindenféle gyíkok és kígyók is. A gyíkok között van egy fajta, mely úgy másfél méter hosszúra is megnő és hosszúsága miatt az arabok Palesztina krokodilusának is nevezik. A kígyók között pedig elsősorban a „cerastes”, vagy szarvasvipera érdemel említést, mely a lovak lábába szeret harapni. A haldokló Jákob ennek a kígyónak kevésbé hízelgő nevével díszítette fel egyik fiát, Dánt és utódságát: „Dán kígyó leszen az úton, szarvaskígyó az ösvényen, megmarván a ló körmeit, hogy a rajtaülő hátra essék.” (Móz. I. 49, 17.) Ezzel a névvel jellemezte azt az álnok, szinte útonálló szerepet, melyet Dán törzse a történelem későbbi folyamán játszott. (Bir. 18.)

A farizeusok és szaduceusok jellemzésére a jordánparti sűrűség kígyóinak világából vette Keresztelő Szent János ezt a szóképet: „Viperák fajzata”. A Jordánhoz vezető utak mentén van bőven belőlük. A sziklákon vagy homokbuckákon „napfürdőznek”. Az ember közeledtére pillanatra felágaskodnak. Aztán hirtelen kereket

oldanak. így is elég rémületet okoz a zarándokok között ez a sok csúszó-mászó féreg.

A Jordán életpályája rendkívül szemléletes képe az emberi életnek. A léleknek megrendszabályozása, megtisztítása és az örök haláltól való megszabadítása végett igazán stilszerű helyeken prédikált Keresztelő Szent János éppen a Jordán partján: „Tartsatok bűnbánatot, mert közel van a mennyek országa”. (Máté 3,2.) Az emberi élet is magasból: Istentől szakad ki. Kezdetben tiszta, frissvízű patakocskához hasonló az emberi lélek. Néha elpocsolyásodik, majd ismét megtisztul. Nagyokat bukik, bezavarosodik a bűn által s az örök kárhozát Holttengerében végezné a nagyra hivatott lélek szomorú pályafutását, hacsak az Úr Jézus, aki ugyancsak e folyónál kezdte meg messiási működését, kegyelmével meg nem akadályozza gyászos pusztulását. A Szeplőtelen Születet leszámítva, egyedül Ker. Szent János, „akinél nagyobb az asszonyok szülöttei között nem támadott” (Máté n, 11.), volt kivétel a Jordán életpályáját utánzó emberi életsorsok között. Az ő lelke mindig a magasságokban időzött. Jelleme nem volt a Jordán nádjához hasonló ingatag (arundo vento agitata. Luk. 1, 24.). Az emberi vélemények, szeszélyek szele nem hajtogatja erre-arra. Ellenkezőleg a körülötte gyülekező és prédikációit hallgató tömeg között is úgy állott ő a Jordán partján, mintha vasból volna. „Áll, mint az erő s a lelki épség szobra. A romlatlan s erényes őserdei élet lehelletét lehelli bele a nyegle, gyáva, mondjuk modern városi népbe, abba a fejetlen s szívtelen, nyüzsgő sokadalomba, az élvezet, pletyka, léhaság vásárába. Tekintete biztos s megtéveszthetetlen; öntudata, mint a bércék fölénye a mocsarak fölött. Jönnek hozzá a hivatalos zsidóság küldöttjei. Fényes ruhájuk neki a vipera zománcának tükrözése. Heródesek állnak a háttérben, ínycnc, kéjenc házasságtörők. Mily találkozás! Mint hideg északi szél csap le szelleme a mámorra, a káprázatra, mint földrengés vág bele a spanyolfalak és kártyavárak közé”. (Prohászka, Elmélkedések 51.)

„Lőn az Úr igéje Jánoshoz, Zakariás fiához.”

Alapításának 779. évét ünnepelte a szőke Tiberis úrnője, Róma, a cézárok világbirodalmának fővárosa. Ugyanezen évben messze keleten egy másik szőke folyónak, a Jordánnak partvidéke egy másik világbirodalom megalapításának színterévé lőn. Itt alakult meg a cézárok vi ágbirodalmának ellenlábasa és megdöntője. A Jordán mellől indult útjára a Nabukodonozor álmában szereplő és Dániel prófétától megmagyarázott, titokzatos „kő, mely a hegyből (vagyis az égből) szakadt ki és ráesett a (római) kolosszusnak cserép-

lábára és összetöré azt, azután pedig nagy hegyé lön és betölté az egész földet”. (Dán 2, 34—35-) Ezen nagy kövek megindítója pedig Keresztelő Szent János volt.

Fellépésének kortörténeti keretét Szent Lukács a következőkben rajzolta meg: „Tibérius császár uralkodásának tizenötödik esztendejében, mikor Pontius Pilátus helytartója vala Júdeának és Heródes negyedes fejedelme Galileának, Fülöp az ő testvére pedig negyedes fejedelme Itureának és Trachonitis tartománynak, és Lizániás negyedes fejedelme Abilinának, Annás és Kaifás főpapok alatt, lön az Úr igéje Jánoszhoz, Zakariás fiához a pusztán. És elméne a Jordán egész környékére, hirdetvén a bűnbánat keresztségét a bűnök bocsánatára, amint írva vagyon Izaiás próféta beszédeinek könyvében: A pusztában kiáltónak szava: Készítsétek az Úr útját, egyenesítsétek ösvényeit. Minden völgy betöltetik, minden hegy és halom megalacsonyíttatik és a görbék egyenesekké lesznek és a göröngyösök sima utakká és meglátja minden test (ember) az Isten üdvösségét”. (Luk. 3, 1—6.)

Keresztelő Szent Jánosnak látogatói között volt egy ifjú, de csakis egyetlenegy, akinek láttára ez az ég felé emelkedő fő is meghajolt és monda: „Nem vagyok méltó saruszíját megoldani” (Ján. 1, 17.), vagyis nem vagyok méltó arra sem, hogy a legutolsó rabszolgai munkát tegyem neki. „Láttam a Lelket, mint galambot leszállani az égből és rajta maradt... Én láttam és tanúságot tettem, hogy ez az Isten Fia.” (Ján. 1, 32—34.) „Íme, az Isten báránya, ki elveszi a világ bűneit.” (Ján. 1, 29.)

Az Ó- és Új-Szövetségben egyaránt nagy események színhelye volt a Jordán ezen vidéke. Ha talán nem is hajszálnyira ezen a ponton, de mindenesetre ezen a vidéken kezdte meg valamikor (1400 tájban Kr. e.) az Isten választott népe a Jordánon való csodás átkelése után (Józsue 3, 15—18.) az új, szabad és Istennek tetsző életét az ígért földjén. Innen indult ki e föld meghódítására. Galgalának nevezi a biblia a hébereknek jordánmenti táborhelyét. Most már csak egy tamariszkuszfa őrzi e táborhely emlékét, nem messze Jerichótól. De ugyancsak innen indult ki az Úr Jézus is megkeresztelkedése után új honfoglalásra, a lelkek meghódítására Isten országa számára.

Szent Lukács írása szerint a maga egészében véve is törpe, csak 29.000 km² terjedelmű Zsidóország politikailag a szétdaraboltság szomorú látványát nyújtotta a messiási mozgalom megindulásakor. Szétdarabolta a római sas. Miután ez a nagy ragadozó madár beröpködte már a Földközi tenger egész környékét északtól délig és nyugattól keletig, Kr. e. 63-ban lecsapott és rátelepedett Palesztínának az isteni kinyilatkoztatásoktól visszhangzó és a messiási reménykedésektől megszentelt hegyeire is. Pompeius hadvezér szabadította

rá ezekre az eget ostromló, prófétai imádságoktól megdicsőült szent hegyekre a római sást. Pompeius a benszülött Hasmonaeus vagy Makkabeus uralkodók (II. Hircanus és II. Aristobulos) testvérviszályát használta fel alkalmul, hogy légióival megszállja a földkerekségnek ezt a kis zugát, melyet eddig nyugatról kikötők építésére alkalmatlan tengerpartja, keletről és délről sivatagok, északról pedig a Libanon és Antilibanon magas hegycsúcsai elzártak a nagyvilágtól.

Miután a falánk római sas bekebelezte a falatnyi Palesztinát, az eldugott kis ország bekapcsolódott a világforgalomba. Sőt központ és világtengely lett belőle, mely körül kezdett forogni csakhamar az egész emberiség élete. Mert a római sas megszállása tette emberileg lehetővé, hogy egy másik, az égből leszállt Sas: a Messiás tanításai számára megnyílják az út az egész világra.

Mert ennek az isteni Sasnak is világhódítás volt a célja. De nem a világ elnyomása, kirablása, kizsákmányolása árán, mint ezt a római sas cselekedte. Hanem azért, hogy, mint Mózes megírta Istennek a zsidó néphez való viszonylatában (V, 32, 11), szárnyaira vegye ezt a sok nyomorúságtól vergődő, tehetetlen emberiséget, hogy kiemelje az anyagiasság világából és felemelje egy magasabb, természetfeletti világba, amelyből Ő maga is a földre szállott.

De amíg ez az égi Sas leszállhatott Palesztina hegyeire, addig a római sas ugyancsak keményen szorongatta a vérengző karmai között tartott zsákmányát. Különösen ráfeküdt a kis ország szívére, Jeruzsálemre. Valósággal tépdeste, szaggatta ezt a szabadsága miatt vérző, lázongó, vonagló szent várost. A testvérviszály megszüntetése után először a Róma kegyétől függő II. Hircanus fejedelem (63—40 Kr. e.), majd a látszólag független, valójában azonban római parancsóra uralkodó N. Heródes király (Kr. e. 40, illetve 37—4) és Archelaus fia (Kr. e. 4—Kr. u. 6), majd a római kormányzók szipolyozták a júdeai zsidók vérét és tartották engedelmisségben Róma urai iránt a folyton nyugtalankodó Jeruzsálemet.

Ker. János fellépésekor Tibérius volt Róma ura (14—37 Kr. u.). A sötétkedélyű, kegyetlen, vérszomjas és gyanakvó császár kapri-szigeti magányában is élénken érdeklődött világbirodalmának ügyei iránt. Félelmet gerjesztő egyéniségével negyedszázadon át úgy ahogy féken tartotta a római helytartók és kormányzók zsarnokságát és kincsvágyát is. Uralkodását szorosan véve Augustusznak 767. a. U. c. aug. 19-én (14. Kr. u.) bekövetkezett halálakor kezdte meg. Azért uralkodásának tizenötödik évét, amelyben Lukács szerint: „lőn az Úr igéje Jánoshoz”, némelyek 767. augusztus 19-től számítják. Ezen számítás szerint 767. aug. 19+15 év = 781—782. volna az esztendő, melyben Keresztelő Szent János kezdte hirdetni a messiási kor hajnalhasadását. Mi azonban a római levéltárakban jártas

Tertullianus őskeresztény író († 220 körül) nyomdokait követjük, aki nagyon jól ismerte Lukácsnak Tiberius 15. uralkodói évére való hivatkozását, mégis — bizonyára a római császárok uralkodását különleges módon számító római történelem adatai alapján — azt írja: Christus anno XII. imperii Tiberii revelatus, idest baptisatus est. Szerinte tehát Jézus megkeresztelkedése és messiási szereplése, melyet csak néhány hónappal előzött meg előfutárjának, Ker. Jánosnak nyilvános fellépése, igazában Tiberius uralkodásának 12. évében kezdődött. O ugyanis a római történelem ismerete alapján ideszámítja azt a két évet is, melyeket Tiberius mint társ-császár töltött el Augusztus oldalán „proconsul” címmel. Uralkodását e szerint már 765-től (12 Kr. u.) számítja Tertullianus. Ha már most 765-höz hozzáadjuk Tiberius uralkodásának Lukácstól jelzett 15 évét, 779 vagy 780 ab U. c. (Róma alapítása után) kapjuk a messiási ország megalapításának évét.

780 elején kérte Jézus a messiási működését bevezető keresztességét Ker. Jánostól, aki előtte pár hónappal kezdette meg bűnbánati szónok szerepét a Jordán partjánál.

Ker. János fellépése idején Szent Lukács szerint Pontius Pilátus volt a törzsökös zsidók hazájában, Júdeaiban a római sasnak hatalmaskodó karma. Magában véve közönséges tucatember. Csak azért nem merült neve és emléke az örökös feledés jótékony homályába, mert Jézus nyilvános fellépésekor, sőt halálra ítélesekor is ő volt történetesen Júdea római helytartója. így jutott azon szerencséhez, hogy neve akaratlanul is belekerült a Credo-ba, a Hiszek-egy-be. Jézus életében és halálraitélésében játszott szerepe folytán jutott halhatatlansághoz.

A számniti Pontiusok nemzetségéhez tartozó római lovag a zsidógyűlölő Seianusnak, Tiberius mindenható miniszterének (23—31 Kr. u.) kegyéből jutott jól jövedelmező, magas méltóságához, melyben teljes tíz éven át felszínen tudta tartani magát.

Pilátus szokatlanul hosszú (Kr. u. 26—36) prokurátorságát korántsem rátermettségének köszönhette, hanem Tiberius császár azon elvének, hogy a helytartókat sokáig kell hagyni állomásukban, mert hasonlók a sebesültek testén foglalatoskodó legyekhez. Ha egyszer teleshízták magukat vérrel, már mérsékeltbbek kínzásukban. Az újak ellenben mindig újra kezdik e műveletet.

Mínthogy Pilátus helytartói működése nem kis mértékben segítette kitérésre a zsidók messiási mozgalmait, szükségesnek látjuk kormányzása főbb mozzanatainak ismertetését. Annál is inkább, mert e vázlatos rajzokból élénk és szemléletes képet kapunk a Keresztelő Jánoshoz tóduló zsidók vallási viszonyairól és hangulatáról is.

Philo az I. Agrippa neve alatt közölt levelében a lehető legrosszabb bizonyítványt állítja ki ezen „hajthatatlanul kemény” helytartónak hivataloskodásáról. Megvesztegethetőséget, erőszakoskodást, rablásokat, visszaéléseket, bosszantásokat, ítéletnélküli folytonos kivégzéseket, végnélküli és elviselhetetlen kegyetlenkedéseket vet neki szemére. (De legatione ad Cajum § 38.)

Mindjárt az első hivatalos ténykedése arculcsapása volt annak a kormányzói tapintathoz tartozó tiszteletnek és kíméletességnek, mellyel hivatali elődei természet- és kötelességszerűleg viseltettek a zsidók vallási érzékenységgel szemben.

Míg másutt az összes provinciákban szorgalmazták a római hatóságok a császárkultuszt és pedig egészen a császárimádásig emelkedő fokban, sőt az alattvalóiktól lojalitásuk legfőbb bizonyítéka gyanánt egyenesen elvárták, a zsidókkal szemben — Caligulát kivéve — ezen igénnyel egyetlen császár sem lépett föl. Sőt a képtisztelet minden formáját törvényei értelmében elítélő zsidósággal szemben a római kíméletesség odáig ment, hogy az újonnan kinevezett prokurátorok ünnepélyes bevonulása alkalmával a csapatok nem vitték be Jeruzsálembe a császár képét viselő hadijelvényeket sem.

Pilátus azonban, akinek kemény természete rómaihoz méltatlan gyengeségnek tartotta e kormányzói tapintatosságot, rést akart ütni e jogszokáson. Meg akarta törni a zsidók vallási érzékenységét és dacosságát.

Flavius József a következőképpen írja le Pilátus merényletét: „Tibérius Zsidóországba Pilátust küldte, aki, minekutána ezen tartomány kormányzását átvette, késő éjjel a császár letakart szobrait bevitette Jeruzsálembe, ami három nap múlva roppant zenebonát idézett elő a zsidók között. Mert, akik ott voltak, megdöbbennek a tényen, mintegy megszentétefenítve látván törvényeiket. Szerintük ugyanis a városban semmiféle képet se szabad felállítani. A városban lévőknek panaszkodására pedig hirtelen nagy néptömeg csődült be a falvokról a városba. A zsidók rögtön Cezareába mentek Pilátushoz és rimánkodtak neki, hogy vitesse el Jeruzsálemből a képeket és tartsa tiszteletben ősi jogaikat. Mivel azonban Pilátus elutasította a kérvényezőket, ezek háza körül arccal lefelé a földhöz vágták magukat, s álló öt napig éjjel-nappal mozdulatlanul ott maradtak. Erre azután Pilátus felment a bírói emelvényre és sürgetőleg összehívta a zsidók tömegét, mintha nekik valami feleletet akarna adni. Mire adott jelre a katonák (így volt ugyanis előre kicsinálva a dolog), felfegyverkezve körülállották a zsidókat. A zsidók pedig hármás katonai sorfállal körülvéve, elhültek, látva a dolgoknak illetén nem várt fordulatát. Erre Pilátus kijelentette, hogy valamennyiüket levágatja, hogyha a császár képeit el nem fogadják s

intett a katonáknak, hogy kardot rántsanak. A zsidók erre, mintha összebeszéltek volna, hirtelen a földre vetették magukat, s a nyakukat meztelenné téve a kardcsapások elfogadására, valamennyien azt kiabálták, hogy inkább lemészároltatni engedik magukat, sem hogy a törvényt megszenteljenítsék.

Pilátus elbámulva a népnek vallásához való ragaszkodása fölött, a szobrokat Jeruzsálemből azonnal elhozatta.” (A zsidó háborúról II. 8. Istóczy fordításában. Antt. XVIII, 3, 1.)

A hajthatatlanul keményjellemű római tehát kényszerült meghátrálni a zsidóknak még hajthatatlanabb vallási fanatizmusa előtt. ' Nagy kudarc és rossz ómen volt ezen első szereplése és szégyenletes felsülése. Ennek átka végigkísérte egész helytartói életén. Mikor a legjobbat akarta a zsidóknak, akkor is kudarcot vallott egyrészt a zsidók hihetetlen gyűlölete miatt, másrészt, mert sohasem tudta helyesen megválogatni az eszközöket. Valósággal két balkezes politikus és diplomata volt.

A vízben szegény Jeruzsálemre nagy áldás lett volna új vízvezeték építése. Pilátus gondolt nagyot és merészet: a jeruzsálemi templomkincstár költségén akart háromszáz stádium hosszúságú nagyszerű vízvezetékét építtetni.

A szent kincsekhez nyúlni azonban époly merénylet volt a zsidók szemében a Tóra (mózesi törvény) szentsége ellen, mint a császárszobrok erőszakos bevitele.

Emiatt tehát a csöcselék zajongani kezdett, úgy hogy amikor Pilátus közben Jeruzsálembe érkezett, nagy lármával vették körül a bírói székét. Ő azonban előre látván a zenebonát, fegyveres katonákat polgári öltözetben a nép közé elegyített és meghagyta nekik, hogy kardjaikat ne használják, hanem füttykösökkel (voltaképpen korbácsokkal) üssék-verjék a lármázókat. Miután a dolgot ilykép elrendezte, jelt adott a bírói székről. Erre azonban nyomban öldödni kezdtek a zsidókat. Közülük sokan a kapott sebeikben, sokan pedig a futás közben, egymás agyongázolásával siralmasan összemorzsolva, veszték el. A közönség megdöbbenve a leölteknek szerencsétlen sorsán, elnémult!” (A zsidó háb. II, 8). Ezzel az ellenállás a hasznos vállalkozással szemben megtörtött, de a nép gyűlölete is Pilátus ellen a végsőig fokozódott.

Az evangéliumok is szemléltetik pár gyér adattal Pilátus dicsőtelen kormányzói működését. „Megjelenének némelyek azon időben, hírt hozván (Jézusnak) ama galileabeliek felől, kiknek véréért Pilátus az ő áldozataikéval vegyítette.” (Luk 13,1.) Bővebb tudósítást nem hoznak az evangéliumok az esetről, valamint azon „lázítókról sem, akikkel együtt Barabás a lázadásban gyilkosságot cselekedett.” (Márk 15, 7.) Azonban annyit ezen evangéliumi adatok is

sejtenek, hogy a zsidók gyakran forrongtak Pilátus ellen, aki folytonos kegyetlenkedéssel igyekezett kiköszörülni a csorbát, mely mindjárt kezdetben esett kormányzói tekintélyén.

A Philótól közölt Agrippa-féle levélből megtudjuk, hogy Pilátus nem okult első felsülésén. Kormányzóságának második felében az első merényletét megismételte olyanformán, hogy gazdagon aranyozott pajzsokra irattá a császárnak legalább a nevét és e pajzsokat elhelyeztette Jeruzsálemben Nagy Heródes hajdani palotájában, ahol a különben Cezareaban székelő prokurátorok szoktak lakni jeruzsálemi tartózkodásuk idején. Tette pedig ezt „nem annyira Tibérius iránt való tiszteletből, mint inkább azért, hogy a népet megszorítsa. A zsidó nép azonban nem viselte el nyugodtan ezen újabb vallási sérelmet sem. A jeruzsálemi előkelőség Nagy Heródes négy fiának (Heródes Antipas, Fülöp, Heródes, Boétus) kíséretében, akik éppen Jeruzsálemben ájtatoskodtak a zsidók ünnepén, Pilátushoz fordult azon kérelemmel, hogy a sérelmes pajzsokat távolítsa el. Mikor kérésük a dacos Pilátusnál süket fülekre talált, egyenesen Tibériushoz menesztették a jelzett előkelőségeket a zsidók azon kérelemmel, hogy parancsolja meg helytartójának a pajzsok eltávolítását. Tibérius, bár a személyének tartozó tisztelet forgott látszólag kockán, mégis a zsidóknak adott igazat. Mert átlátott a szítán, hogy jelen esetben tisztára Pilátus pajkos csínyjéről van szó, mellyel — minden kormányzói bölcsesség mellőzésével — a gyűlölt zsidó népet akarta megbosszantani. Nemtetszésének nagyon kemény kifejezése kíséretében megparancsolta Pilátusnak, hogy rögtön távolítsa el a pajzsokat Jeruzsálemből és Cezareaban Augustus templomában helyezze el. Ily megoldás mellett, mint Philo megjegyzi (De leg. ad. Caj. 589.), sem a császár tekintélye, sem a szent város ősrégi törvénye nem szenvedett csorbát.

Halálos csorbát szenvedett azonban az újabb kudarcból Pilátus jókedve és tekintélye. Ezen időtől lángolt a gyűlölettől a Heródes-ivadékok iránt. Heródes Antipásnak most elbeszélte szerepe és eljárása Pilátus ellen alkotja a háttérét és adja meg a történeti magyarázatot Szent Lukács tudósításához: „Amint megtudta (Pilátus), hogy (Jézus) Heródes birodalmából való, Heródeshez küldé őt, ki maga is Jeruzsálemben vala ama napokban... És jóbarátok lőnek Heródes (Antipas) és Pilátus aznapságtól, mert azelőtt egymás ellenségei voltak.” (Luk. 23, 7,12.) Kedveskedő figyelmük egymás iránt Jézus személyével kapcsolatban tüntette el azon gyűlölség nyomait, mely Heródes Antipásnak a zsidókat pártoló fellépéséből kifolyólag tört ki közöttük.

A Jézus halálraítélésében oly gyászos szerepet játszó Pilátusnak egész prokurátori élete csupa tragédiák sorozata volt. Tehát csak

természetes, hogy a vég is szomorújáték lett. A szamaritánok kérésére a Pilátus kegyetlen gaztetteivel amúgy is torkig levő feljebbvalója, Vitellius, szíriai kormányzó elmozdította Júdea éléről és 36-ban Rómába küldötte, hogy a császárnak feleljen gonoszságairól. (Jos. Fl. Antt. XVII. 4, 2.) E ponton nyoma veszik Pilátusnak a történelemben. Elyelték a feledés hullámai. A mesemondás vette ismét szárnyaira bizarr legendákban.

Pilátusnak, Júdea római helytartójának méltó társa volt „jóbarátja”, *Heródes Antipas*. (4 Kr. e.—39 Kr. u.) Atyjára, N. Heródes királyra ütött okosságban, ravaszágban, pompaszeretben, érzékiségben és dicsvágyban, de nem tetterőben. Ravaszágával, mely miatt Jézus nyilvánosan „róká”-nak (Luk. 13,32.) nevezte el, és okosságával szerencsésen féken tudta tartani a szép, termékeny Galileának hevesvérű, vitéz és szabadságszerető népét. Atyjának halála után Galileán kívül Pereát kapta örökségül Augusztus császártól „negyedes fejedelem” (tetrarcha) címmel. A Genezáret tó nyugati partján fényes fővárost alapított, melyet Tibérius császár tiszteletére Tibériásnak nevezett el. Lakosait mindenféle gyanús elemekből, jött-ment kalandorokból kellett összeszednie. Igazi, törülmetszett zsidó mesziről elkerülte a ragyogó fővárost, mert régi temető helyén épült. Már pedig a mózesi törvény (Móz. IV. 19, 76.) értelmében a sírok érintése hét napig tartó tisztátalanságot vont maga után. Ezen Heródes érzékiségének esett áldozatul az Úr Jézus előfutára, Ker. János. Mert ez keményen megróttá a testvére, Heródes (Fülöp Mt. 14, 3; Mk.6,18; Lk.3,19.) feleségével, Heródiással folytatott bűnös viszonya miatt. H. Antipas egészen ennek a bűnös asszonynak hálójába került. Neki köszönhette vesztét is. Heródiás ösztönzésére Caligula császártól a királyi címet merészelté kérni. Sógóranak, I. Agrippának besúgásai alapján azonban a császár nemcsak a királyi címet nem adta meg neki, hanem még a negyedes fejedelemségtől is megfosztotta.

Testvére, Fülöp (4 Kr. e.—34 Kr. u.), aki N. Heródes halála után Augusztus császár kegyelméből Iturea és Trachonitis tartományokat a Genezáret tótól keletre örökölte atyjától, volt az egyetlen jóra való ember a Heródes-fiak között. Igazságszeretetével jó emléket hagyott maga után (Antt. 4, 6.). ő alapította a Jordán eredeténél Cezarea Filippi városát, mely Szent Péter történetében kimagasló szerepet játszott. (Mt. 16, 13; Mk. 8, 27.) Ügyszintén a Jordánnak a Genezáret tóba ömlésénél Betsaida Juliás városát, amelyet sokan Szent Péter szülőhelyével azonosítanak.

A politikai szétdaraboltságnál még szakadozottabb képet mutat Zsidóország vallási élete Ker. János fellépése idején. A nyilvánosság előtt a vallás a farizeusok és szadduceusok egymással marakodó

pártjainak színteréül szolgált. Az előbbieket a mózesi törvények szórászállhasogatói voltak. A Tóra 248 parancsából és 365 tilalmából boszorkányos ezermesterséggel és szellemtelen csűrőssel-csavarással a törvényeknek és jogszabályoknak kibogozhatatlan szövevényét alkották meg. A valláserkölcsei élet inkább hasonlított furfangos ügyvédek szalmát csépelő szócsatájához, mintsem Isten szolgálatához, akit lélekben és igazságban illik imádni. „Kezükben a prófétáknak erősen nemzeties jellege mellett is erkölcsös, emberszerető és fenséges vallása odafajult, hogy a külső törvény és szertartás teljesen háttérbe szorította, sőt sokszor megfojtotta az erkölcsöt, a belső vallásosságot, melynek helyét elfoglalta a külsőségek neveléses túltengése, az arcátlan képmutatás és a vallásnak a politikába való felszívódása.” (Székely, A hegyi beszéd 35). A farizeusok voltak az imádságnak rőfősei, mert az ima értékét nem az alázatos és tiszta lélek belső áhítatához, hanem az ima hosszúságához és lármás erőhatásához szabták. Mint afféle céhbéli szentek, aggodalmas lelkiismeretességgel elzárkóztak nemcsak a pogányoktól, akiket minden zsidó tisztátalanoknak tartott, hanem a zsidóság zömét alkotó egyszerű néptől is, a lelkiszegényektől, a szelídektől, a békességesektől, akiket megvetőleg csak am-haarecnek = föld népének neveztek. Ezen elzárkózásuktól kapták a nevüket is. Mert farizeus = elkülönzött.

Hit tekintetében a farizeusok voltak az ószövetségi kinyilatkoztatott vallásnak s az úgynevezett „atyák hagyományai”-val is megtöltött mózesi hagyományoknak hiteles képviselői. A papok egyrészen kívül főképpen törvénytudósokat és törvénytánítókat, az úgynevezett írástudókat számította ez a vallási párt hívei közé. (Fl. Jos. Antt. XIII, 10, 6.)

Vallási téren ellenlábasaik voltak a szadduceusok. Nevüket talán Dávid korában élő Szádok főpaptól kapták. Mert kiváltképpen a főpapok és főnemesek köréből toborozták követőiket.

Nemcsak a hagyományok ellenségei voltak vallási téren, hanem tagadták az isteni gondviselést is. Elvetették a szellemi lények és a lélek létezésének tanát. Tagadásba vették a másvilág létét, az örök jutalom és az örök büntetés, föltámadás tanát. (Fl. Jos. Antt. XVIII, i, 4.) Teljesen ennek a földnek és élvezeteinek éltek. Fenéig ürítették a földi örömök kelyhét. S hogy a hozzávaló eszközöket könnyebben megszerezhessék, szenvedélyesen szerették és gyűjtötték a pénzt, a gazdagságot és a megszerzésére szolgáló hatalom birtoklását. (Fl. Jos. B. J. II, 8, 14.)

Történetünk idején, mint Szent Lukács mondja, Annás és Kaifás főpapok állottak az anyagiasságba elmerült szadduceus-pártnak s egyszersmind az egész zsidó vallási közéletnek élén. Tulajdonképpen (18—36 Kr.u.) Kaifás volt csak tényleges főpap. Apósa, a főpapságot

viselt és attól megfosztott *Annás* pedig (6—15 Kr. u.) csak tanácsadója, jobbkeze volt a magában tehetetlen jellemű vőnek, Kaifásnak. Nagy gazdagságával és fondorkodó eszével Annás nélkülözhetlenné tudta magát tenni és a hatalmon tudta magát tartani sok időn át akkor is, amikor a római hatalom képviselője, Valerius Gratus helytartó már kiemelte a főpapságból 15-ben Kr. u.

A főpaptól vezetett szadduceus-párt a római fenhatóságot nemcsak tűrte, hanem támogatta is. Mert annak segítségével tudta csak önmagát is felszínen tartani. A nép ugyanis gyűlölte ezeket a gögös és kapzsi, élvhajhászó nagyurakat. A farizeusokat ellenben, mert a Rómától szabadulni igyekvő demokrata-pártot képviselték, tűzön-vízen keresztül önfeláldozóan követték a föld egyszerű gyermekei. Amennyiben a szadduceusok is várták a Messiást, abban megegyeztek a farizeusokkal, hogy az csak hatalmas, gazdag, földi uralkodó lehet. Dávid vagy Salamon királyok dicsőséges uralmának hatványozott fokban folytatója.

A szegény, egyszerű ruhában, poros utakon járó lelki Megváltó, a bűntől szabadító Messiás fogalma és képe teljesen kívül esett érdeklődésük körén. Eszményképük a betű szerint értelmezett zoltárok és próféták Messiása: „A tengertől a tengerig fog uralkodni és a folyóvíztől a földkerekség határáig... Imádni fogja őt a föld minden királya: minden nemzet szolgálni fog neki.” (Zsolt 71, 8—ii.) „És ellenségei lábai zsámolyává lesznek.” (Zs. 109, 1.) Vele és általa a zsidók lesznek a világ urai. A gójok a zsidók szolgái.

Az elvakult vezetőitől elvakított egyszerű nép is ilyen Messiást várt. Ebben a történeti, politikai keretben és ebben a vallási légkörben kezdte hirdetni Szent János a Messiás megérkezését, „az Isten üdvösségét”. (Luk. 3, 6.)

Miről suttognak a Jordán partján a fűzesek és nádasok?

Ker. János fellépésének 2. évében (Kr. u. 30-ban), szombatév volt Zsidóországban. Olyan év, amelyben pihent a föld és nyugodott a munkáskéz. Az egész éven át ünnepelt a mózesi törvények betartásában buzgólkodó zsidóság. Az ünnepek központja volt Jeruzsálem. Az egyéves munkaszünet időt engedett és alkalmat adott arra, hogy a jámborok népes zarándokseregei fölkeressék a szent várost. A galileai zsidók az ország közepén lakó eretnek samaritánusok ellenséges viselkedése miatt nem a legegyszerűbb és legrövidebb úton siettek Jeruzsálem felé, hanem nagy kerülővel. Leszálltak a mély szakadéokban rohanó Jordán völgyébe. A 104 km hosszú, 27 nagyobb és 80 kisebb vízeséssel végzete, a Holttenger felé siető, ugráló, rohanó Jordán mentén siettek ők is szent céluk felé. Rendesen a

Jerikóval szemben fekvő „Bethabara” vagy Bethánia (hajók háza) nevű helynél (Ján. i, 28) keltek át a 10—15 m széles Jordánon az ott készen álló csónakokon (innen a hely neve: hajók háza).

Szent volt e helynek emlékezete a zsidók szemében. Ha talán nem is hajszál pontosságra ezen a ponton, de mindenesetre ezen a vidéken kezdte meg valamikor 1400 tájban Kr. e. az Isten választott népe a Jordánon való csodás átkelés után (Józsue 3, 15—18) új, szabad és Istennek tetsző életét az ígéret földjén. A sárgásszínű szalagként kigyózó folyó partjait e helyen szokatlanul gazdag növényzet ékesíti: tamariszkok, fűzek, nyárfák, káka, nád, sőt helyenként vadon növény oleanderek. Sűrűségei jó búvóhelyet kínálnak a vadaknak s fészket a madaraknak. A jordánparti erdőség Palesztina madár kalitkája.

Ezt a sűrűn járt átkelőhelyet választotta Isten kedves embere arra, hogy mennydörgésszerű hangon hirdesse a Messiást váró embereknek: „Tartsatok bűnbánatot, mert közel van a mennyek országa”. (Máté 3,3.) Úgy tűnt fel váratlanul a Jordán nádasai és fűzfái között ez a teveszörnyű öltözött, csípője körül bőrvvel átkötött, sáskával és erdei mézzel táplálkozó titokzatos ember, mint valami fényes üstökös, mely rövid tündöklés után eltűnik a látóhatárról, miután nagy események varasának sejtelmét ébresztette fel az emberek lelkében. János rövid ideig szerepelt istenköveti minőségében. De amíg övé volt az igehirdetés hatalma, üstökösszerűen szép, vonzóan ragyogó világosságot gyűjtött ki „a halálárnyék tartományában lakó” (íz. 8,2) emberek lelkében. Hiszen örömhírt hirdetett nekik: „Közel van a mennyek országa”. Még a folyó habjai is vidámabban csobogtak ezen hírre. Hiszen a zsoltáros szerint: tapsolnak kézzel a folyók az Úr színe előtt, mert eljő a földet ítélni”. (Zsolt. 97, 8—9.) „Fölemelik, Uram, a folyók, fölemelik a folyók szavukat, fölemelik a folyók habjaikat.” (Zsolt. 92, 3.) A parti virágok is kabítóbban illatoznak, a fűzfák is boldogabban bölöngáltak, a madárkák is zengzetesebben daloltak az örömhír hallatára. Hiszen Szent Pál szerint „a teremtett világ várakozása sóvárog az Istenfiának kinyilvánítása után. Mert a teremtett világ is felszabadul a romlottság szolgaságából az Isten fia dicsőségének szabadságára”. S ha „minden teremtmény együttesen sóhajtozik és vajúdik” (Róm. 8, 19—22), mennyivel nagyobb örömmel hallgatták a kemény tekintetű, a villámló szemű prófétának a vulkánok tüzes lávájaként kirobbanó szavait azok az emberek, akik mindennapos imádságban ostromolták az eget: „Egek! harmatozzatok onnan felül, és a föllegek csöpögjék az Igazat”. (Iz. 45, 8.)

Jánosnak a Jordán magas partjaitól visszavert szavaiból megértették, hogy a Harmat már leszállt. Itt is van már közöttük, csak

nem ismerik. De János csakhamar gondoskodott arról is, hogy megismerjék.

Az evangélium legbájosabb idilljei közé tartozik Jézus látogatása nyilvános működésének elején Ker. Szent Jánosnál a Jordán partján.

„Látá János Jézust magához jönni és monda: „íme az Isten Báránya! íme, ki elveszi a világ bűnét!” (Ján. i, 29.) Ez a bemutatás a nagy néptömegnek szólt.

Másnap János magára maradt két tüzeslelkű tanítványával. Jézus ismét feltűnt a szemhatáron. János „ránézvén Jézusra, ki arra járt, monda: íme, az Isten Báránya!” A Messiásvárástól szomjas lelkű két ifjú nem elégedett meg az egyszerű bemutatással. „És hallá őt (Jánost) szólni a két tanítvány és követték Jézust. Megfordulván Jézus, és látván, hogy utána mennek, kérdé őket: Mit kerestek? Azok pedig mondák neki: Rabbi! (amit mesternek értelmeznek), hol lakol? Monda nekik: Jertek és lássátok. Ménének tehát és láták, hol lakik, és aznap nála maradának. Akkor mintegy tíz óra vala (vagyis valószínűleg a zsidó időszámítás szerint kb. délutáni 4 óra)”. (Ján. 1, 29—39.)

Ez az időjelzés, melyet a későbbi János apostol az evangéliumában adott a Jézussal való első találkozásáról, titokzatos nagy öröm emlékét őrzi. Valóságos lakodalmi örömeztést sejtett, mely az ő lelkét és társának, Andrásnak szívét elárasztotta, midőn először találkoztak a lelkek vőlegényével. Egy boldog éjszakán keresztül vele folytatott beszélgetésből látták, minő örömmel tölti el Jézust a tudat, hogy eljegyezheti magának a lelkek mérhetetlen sokaságát. Ezen beszélgetés hatása alatt rájuk is átragadt eddigi mesterüknek, Jánosnak azon érzése, hogy ők voltaképpen a menyegzőjét ülő isteni vőlegénynek vőféléi vagy barátai. „A vőlegény barátja pedig, — így hallották Jánostól,— aki mellette áll és hallja őt (midőn zsidó szokás szerint bemegy a nászszobába s először látja meg ott fátyol nélkül eddig lefátyolozott menyasszonyát), örvendve örül a vőlegény szavának”. (Ján. 3,29.) Vagyis tovább adja a kívülállóknak a vőlegénynek menyasszonya látásától előcsalt örömkialtását. Bonum est diffusivum sui, mondja a latin közmondás: A jó közlékeny természetű s azért kicsordul a szívből, mint a bővizű, királyi folyam vize. A jó bírása is királyi érzés és élvezet. A legnagyobb jó bírása különösen az. A legnagyobb jó pedig a Messiás látása és bírása.

ők is menten így cselekedtek. A nagy öröm, mely a lelkeket kereső Jézussal folytatott beszélgetés folytán elárasztotta bensejüket, nem fért el kicsiny szívükben. Kicsordult onnét. „András — a két boldog tanítvány egyike — , Simon Péter testvére, először találkozott saját fivérével, Simonnal és monda neki: Megtaláltuk a Messiást (aminek jelentése Krisztus)”. És Jézushoz vivé őt. Jézus pedig rá-

tekintvén, monda: Te Simon vagy, Jónás fia; te Kéfásnak fogsz neveztetni, ami annyi tesz, mint Kószikla (görögül Petra, hímnemű alakban Petros = Péter). (Ján. i, 40—42.)

Íme, sok egyéb nagy isteni titkon kívül Jézus és Péter első találkozásáról is suttognak a jordánparti füzesek és nádasok. Péter bizonyára épúgy megőrizte magában ezen első találkozás édes emlékét, mint János, aki még az órát is tudta öreg korában is, mikor hozta össze őt az isteni kegyelem Jézussal első ízben. „Akkor mintegy 10 óra vala.” Mint mikor vékony fonalat mártanak be cukoroldatba s az telerakódik cukorkristályokkal, Péternek a Jézusról szerzett első benyomásának vékony ismeretfonala is telerakódott boldogító emlékek édes kristályaival.

Szent János evangélista Jézusnak jordánparti lakását nem írja le részletesebben. Azonban aligha tévednek azok a festők, akik Jézust sátor alatt mutatják be, mint az első két apostol házigazdáját. Hiszen úton volt Jeruzsálem felé a Jordán mellett. Nem volt a közelben sem falu, sem város. A legközelebbi város, Jerichó, jó egy órányira volt a Jordántól. Mi sem természetesebb tehát, hogy Jézust is útközben sátorlakónak képzeljük el. Annál is inkább, mert ő maga jelezte egy követésére felbuzdult fiatalembernek: „A rókáknak odúik vannak és az ég madarainak fészkeik: az Emberfiának pedig nincs, hová fejét lehajtsa.” (Máté 8, 20.) Ez a leírás a sátorlakó életmódot tételezi fel. Ez az életmód nemcsak Jézus idejében volt megszokott, mint már megírtuk, hanem meglehetősen gyakori látvány még mai napság is Palesztinában.

Szemben a Jordán keleti partján emelkedik Nebo hegye, ahonnét Mózes betekintést nyert az ígért földjére. S aztán ugyanott meghalt az Úristen ölelő csókjai között 120 éves korában, bár „az ő szemei nem homályosodtak el, fogai nem inogtak és eltemeté őt (az Úr) Moáb földjének völgyében, Főgor átellenében; és ember nem tudja az ő sírját mind a jelen napig.” (Móz. V, 34, 6.) Bizonyára azért rejtette el Isten Mózes sírját, hogy a bálványimádásra hajlandó hébereket így megakadályozza legnagyobb emberük esetleges bálványozásában. Mert „nem támadott többé Izraelben oly próféta, mint Mózes, kit az Úr színről-színre ismert volna.” (U. o. 10.)

De Mózesen kívül rejteget a Nebo hegye másik nagy kincset is: a frigysekrényt. A Makkabeusok II. könyve (2. rész) elbeszéli, hogy Jeremiás próféta Jeruzsálemnek a kaldeusok által történt elpusztításakor (587. Kr. e.) a szövetség sátorát és a frigysekrényt és a jóulatszer oltárát „ama hegyre vitette, melyre Mózes fölment, hogy lássa az Isten örökségét. És odaérvén Jeremiás, egy helyet talála a barlangban, és a sátort, a sekrényt és a jó illatszer oltárát bevívé abba és a nyílást beraká. És odajárulának (utólag) némelyek

az őt követőkből, hogy megjegyezzék maguknak a helyet, de nem találhaták meg. Amint ezt megérté Jeremiás, megfeddvén őket, monda: „Nem lesz tudva ama hely, mígnem összeszedi Isten a nép gyülekezetét és megkegyelmez.” Szórói-szóra kell-e érteni Jeremiás jövendölését, vagy csak átvitt értelemben, az exegeták sem tudják eldönteni. Akik szórói-szóra veszik szavait, úgy magyarázzák, hogy a zsidók tömeges megtérésének idejében kerül elő újból a frigyszekrény, mint az Úr irgalmas kegyességének jelképe. A nagy időtávolság nem okoz akadályt, mert settimfából (akácfaféléből) készült a frigyszekrény, mely magában is nagyon ellenálló a mindent megőrlő idő vasfogával szemben. Vízhatlan barlang páratlan levegőjében pedig egész szépen megmaradhat sértetlenül évezredekken át is. Ki tudja, nem a mi korunk új zsidó államának tartotta-e fenn Isten e szerencsét? Akik pedig lelki értelemben veszik Jeremiás szavait, azt mondják: Jézus Krisztus személyében már megjelent újból a frigyszekrény. Mert ő az Istennek eleven frigyszekrénye, Isten élő lakhelye. Ezt a lelki magyarázatot támogatják Jeremiásnak folytatóságos ígéretei: „Akkor (a Messiás idejében) mutatja meg az Úr ezeket és az Úr dicsősége felhőben fog megjelenni.” (U. o. 8.) Az Úr dicsősége bemutatkozott Jézus megkeresztelésekor, amidőn „megnyílt az ég.” Megismétlődött Jézus színe változásakor. Folytatódott Jézus mennybemenetelekor, amidőn az égből leszálló fényes felhő takarta el a megdicsőült Istenembert tanítványai szeme elől. Ez a lelki magyarázat azonban nem zárja ki a frigyszekrény tényleges előkerülésének lehetőségét sem.

Jerichó (Er Riba).

A Szentföldnek bibliai emlékekben egyik leggazdagabb vidéki városa *Jerichó*, a „*pálmák városa*”. (Móz. V. 34, 3, Bir. 1, 16; 3, 13.)

Tulajdonképpen három Jerichót kellene megkülönböztetnünk, melyek egymás szomszédságában feküdtek. A legrégebb, az ú. n. „Kánáneus Jerichó,” melyet a Jordánon átkelő héberek Józsue vezetése alatt foglaltak el az őslakóktól a városnak a frigyszekrény elülvitele és trombita harsogása mellett történt hétszeres körüljárása után. A lakosok legyilkolása után a várost lerombolták. (Józs. 4J 5—6-) Józsue átkkal sújtotta azt, aki netalán a várost, illetve erődöt újra felépíteni merészelné. Józsue átka beteljesedett Hiel nevű bétheli izraelitán, ki Ácháb király idejében (875—854. Kr. e.), a tilalom dacára mégis megpróbálta újra felépíteni. Mikor lerakta a város alapját, elvesztette elsőszülött fiát. Legifjabb fia pedig akkor halt meg, midőn felállította a városkapukat. (Kir. III. 16, 34.)

Jelenleg ebből a Kánáneus-izraelita Jerichóból csak mintegy

360 m. hosszú és 120 m. széles kiterjedésű romterület látható az Ain Sultán vagy Elizeus-forrás közelében a 25—30 m magas Teli és Sultán nevű dombon.

Ez a romterület ellipszis alakú. Minden oldalról szabadon körüljárható. Megegyezik tehát a Jerichó elfoglalásáról szóló bibliai történetnek azon adatával, hogy processzióban járták körül a héberrek. A múlt században ásták ki e romvárost Sellin és társai.

Ettől az ősrégi Jerichótól nem messze feküdt az a heródeskorabeli Jerichó, melynek palota- és villasorai között oly sokszor „körüljárt” az Üdvözítő a pálmafák és szikormorfák árnyékában.

Ha valaha, hát Heródes korában (37—4. Kr. e.) érdemelte meg a „pálmaváros” nevet. Strabo tanúsága szerint 100 stadiumnyi (1 stádium = 192 m) kiterjedésű palmaerdő vette körül Heródesnek „téli nyaralóhelyét.” A folyóvizektől öntözött rendkívül termékeny oázis terjedelmét Flavius Josephus zsidó történetíró 20 stádium szélesnek és 70 stádium hosszúnak mondja, melynek főterméke a pálmán kívül a rendkívül értékes balzsamfa volt. A díszkertekkel övezett paloták és villák között terül el Heródesnek hippodromja (lóversenyter), amfiteátrumja az állat- és emberviadalok számára és uszodája. Ebbe az uszodába fojtatta bele úgy „véletlenül” a 18 éves Aristobulos főpapot, legkedvesebb feleségének, Mariamnének öccsét. Mert féltette trónját ettől a Makkabeus vérből származott hercegtől. Tulajdon fiainak meghagyta, hogy fürdés közben egy kicsit nyomják alá a főpapot a vízben, hogy megfulladjon. Mikor ez sikerült (35. Kr. e.), krokodiluskönnyeket hullatott a halott főpap felett a képmutatásnak aranykoronás világbajnoka. Maga a vén róka is itt halt meg Kr. e. 4-ben ápr. 5-én, miután halála előtt öt nappal ugyanitt lefejeztette összeesküvéssel vádolt fiát, Antipater trónörököst.

A betlehemi gyermekgyilkosságon kívül nyomta a zsarnok lelkét még feleség- és számtalan rokongyilkosság is. Mariamnét 29-ben Kr. e., tőle született két fiát: Alexandert és Arisotbulost 7-ben Kr. e., anyósát, Alexandrát 28-ban, nővérének, Salomének két férjét: Josephust 34-ben, Kostobarust 25-ben, a szidok előkelőit pedig százanként gyilkoltatta meg. Még közvetlen halála előtt is elevenen elégettetett két előkelő farizeust. Néhány ezer előkelő zsidót pedig összefogatott a jerichói hippodromban és kiadta nővérének a parancsot, hogy tüstént halála után mészároltassa le

őket. Attól tartott ugyanis, hogy halálán a zsidók ujjongani talál-
nak. Hogy tehát legyen okuk megsiratni halálát, azért rendelte el
e tömegmészárlást. Szerencsére nővére, Salome, nem hajtotta
végre ezt a kegyetlen parancsot. Ezen alkalommal egyelőre tehát
elmaradt az országos sírás és gyász. Nemsokára azonban, midőn
fia, Archelaus (4. Kr. e.—6. Kr. u.) a jeruzsálemi templomtéren
bejelentette a zsidóknak atyja halálát, akkora zendülés támadt,
hogy Archelaus katonái 3000 polgárt levágtak. Az „országos gyász”
tehát mégis csak meg volt Heródes halála felett.

Fia, Archelaus szintén fényes palotát épített magának Jerichó-
ban. Midőn azonban az Üdvözítő Jerichóban megfordult, akkor
már Archelaus régóta Galliában élvezte dicstelen uralmának jutal-
mát, a száműzetés kenyerét.

Jerichóban történt, hogy a kistermetű Zaccheus vámos egy
vad fűgefára mászott, csakhogy láthassa a nagy tömeg között haladó
Jézust. Itt gyógyította meg Jézus ismételten a városkapuknál nagy
hangon kiáltozó vakokat csodálatos módon. (Luk. 18, 35.) Itt áldotta
meg a kisdedeket, akiket anyáik a tanítványok tiltakozása dacára
a fáradt Üdvözítő elé vittek. (Luk. 18, 16.) Itt hangzott el a javairól
Jézus követése kedvéért lemondani nem tudó gazdag ifjú távozása
után az a nagyfontosságú kijelentés: „Bizony mondom nektek,
hogy nehéz a gazdagnak bejutni a mennyek országába.” (Máté
19,23.)

Heródes Jerichójában hangzottak el „a szőlőbe küldött mun-
kásokéről (Máté 21, 1.) és „a tíz talentum”-ról (Luk. 21, 12.)
szóló példabeszédek.

Ebben a Jerichóban közölte Jézus először apostolaival utolsó
jeruzsálemi útja alkalmából közeli halálát: „*Íme, felmegyünk* Jeru-
zsálembe és az Emberfiát a papifejedelmek és írástudók kezeibe
fogják adni és halálra ítélik és átadják Őt a pogányoknak, hogy
kicsúfolják, megostorozzák és felfeszítsék és harmadnapon fel-
támad.” A Zebedeusfiak (János és idősebb Jakab) anyja (Salome)
azonban vagy nem hallotta, vagy nem akarta tudomásul venni
Jézusnak tragikus jövődölését. Ő még mindig abban reménykedett,
bizonyára fiaival egyetemben, hogy Jézus most fogja Jeruzsálem-
ben felállítani uralkodói trónját. Most fogja megkezdeni országglá-
sát a zsidóktól várva-várt földi, politikai, messiási országban. Azért
„Jézushoz járulván és imádván őt kére: Mondd, hogy ez az én
két fiam egyik jobboldon, másik baloldaladon üljön országodban.”
(Máté 20, 21.) Bizonyára holmi jóképű miniszteri bársonyszékeket
pécézt ki kedvenceinek a kedvesen önző mamáknak ezen örök
mintaképe, az ő túlzott anyai szeretetében. Fiai, úgy látszik, az
önzetlenségben és áldozatkészségben már akkor valamivel többre

vitték mamájuknál. Az Úr azt felelte nekik: „Nem tudjátok, mit kértek.” És feltette nekik a kérdést: „Meg tudjátok-e inni a poharat (vagyis el tudjátok-e túrni a szenvedést), melyet én inni fogok?” Habozás nélkül és nemeslelkűen felelték: „Meg tudjuk.” (Máté 20, 20—22.)

Valamikor egész pálmaerdők borították a Jerichó körül levő hatalmas síkságot. Most javarészt homoksivatag. A flóra addig terjed csupán, ameddig a talajt öntözi a Jerichó mellett fakadó pár forrás. Legnevezetesebb Ain és Sultan (Elizeus forrás), melynek ihatatlan vizét Elizeus próféta változtatta át ihatóvá és termékenyítővé azáltal, hogy maroknyi sót dobott beléje. (Kir. IV. 2, 19—22.) Valóságos kis patak folyik ki e forrásnak tizenkét m hosszú és hét m széles medencéjéből. S amerre folyik, partjain dús növényzetű kertek terülnek el. A kertekben datolyapálmák, fügefák, szőlők és gyönyörű banánültetvények díszlenek még a községen kívül is. De ahol az elhanyagolt csatornázás következtében nincs vagy már nem lehetséges az öntözés, ott kezdődik a sivár homok. Itt már legfeljebb a tévesen „jerichói rózsza”-nak nevezett gaz és mindenféle gyim-gyom, tüskés bozót terem. A „Kaff Mirjam” = „Mária kezé”-nek is nevezett „jerichói rózsza” azon sajátsággal bír, hogy még hónapok, sőt évek múlva is kinyílik. Tulajdonképpen azonban csak a kézujjak mintájára terjeszkedik szét, ha vízbe teszik. Azonban a Sirák fiától emlegetett „plantatio rosae in Jerichó” (24, 18.), amelyhez az isteni bölcsességet hasonlítja s amelyet az egyház a Szent Szüzre alkalmaz az ő liturgiájában, igazi nemesfajú rózsza volt. Nem pedig a ma látható dísztelen gaz. Az emberi társadalomban is gyakori jelenség, hogy nagy, dicső elődök nevét szellemileg törpe, nyomorék, torz utódok öröklik.

Jeruzsálem.

A városkapuk szerepe.

A régi palesztinai városok és községek többnyire hegyeken vagy magaslatokon épültek, hogy könnyebben védhetők legyenek. Azért várja a 71. (3.) zsoltár írója is az eljövendő Messiás királytól: „A hegyek hozzanak békességet a népnek.” A háború a hegyeken dühöngött, a béke is a hegyeken uralkodott. De éppen a könnyebb megvédhetőség okából falakkal is körül kellett venni őket. Ezek a város területét szükségképpen nagyon szűkre szorították. Ennek folytán szinte nevetségesen kicsi volt egyik-másik régi palesztinai „város” kiterjedése. Pl a múlt század folyamán (1892) kiásott Teli el Hezy területe mindössze 12 hektár, Gazer-é 9 hektár,

Megiddo-é pedig csak 5 hektár volt. A Józsué-tól megostromolt és elfoglalt kananeus Jerichó fala hosszában 360 m, szélességben 160 m-t tett ki, (Meffert, Ápol. Vorträge M. Gladbach 1912, 120.) szintén körülbelül 5 hektár kiterjedéssel.

A nagymúltú palesztinai városok most is ily csekély kiterjedésűek. Házaik egymásra vannak zsúfolva. Nagyobb tereik, sétahelyeik, piacaik helyszűke miatt nincsenek. Azért az egész nyilvános élet a városok kapui előtt folyik le: adás-vevés, tanácskozás, bíraskodás, sportélet. Ha valahol, hát a városkapuk körül ténferegnek nagy számmal a dologtalan naplopók és élvezik a keleti embernek legnagyobb boldogságát, az ú. n. „kék”-et, ami nyugalmat, pihenést jelent. A keleti ember azt tartja: „Jobb ülni, mint állni; jobb feküdni, mint ülni; még jobb aludni, mint feküdni; végre jobb meghalni, mint aludni.” Az utóbbit ő is szereti „az emberi kor legvégső határára” halasztani. De az előbbieket annál jobban kiélvezi. Lustán a falhoz támaszkodik vagy lábait a kövezen keresztül rakja. Pár datolyát vagy fügét, dinnyét majszol. Így élvezi a „keleti kényelmet.”

A kapuk a keleti városok legfontosabb pontjai voltak a köz- és társadalmi élet szempontjából. De meg városvédelem szempontjából is. A kapuk fölött vigyáztak az örök a város biztonságára (Kir. II. 18, 24.), hogy az ellenség meg ne támadhassa. Azért megerősítették tornyokkal, lőrésekkel, amelyekből szórták a nyilakat, dárdaikat, köveket, forró vizet stb. a betörni készülő támadó ellenségre. Éppen ezért mikor a szentírók az ellenség hatalmának megtöréséről beszélnek, sokszor úgy fejezik ki magukat: „a kapukat lerontani”, (íz. 45, 2.) „az ellenségek kapuit felforgatni” (Bir. 5, 8.), „az ellenség kapuit bírni”. (Móz. I. 22, 17.) Az Üdvözítő is ezen ősrégi beszédmóddhoz alkalmazkodott, midőn a Péterre alapított Anyaszentegyháznak azt ígérte: „a pokol kapui (vagyis hatalmasságai) nem vesznek erőt rajta.” (Máté 16, 18.) — (V. ö.: Fényes porta = török szultán.)

A kapuknak ez a sokféle jelentősége és rendeltetése talán sehol a világon nem annyira nyilvánvaló és szembeszökő, mint Jeruzsálemben. A régi Jeruzsálem most is hatalmas falakkal van körülvéve. Ezek — kivált az Olajfák hegyéről nézve — feledhetetlenül jellegzetes városképet adnak neki. Keletről a Cedronpatak völgye, délről a Jozafát völgye, nyugatról pedig a Gehenna völgye fölött nagy magasságban emelkednek a várfalak.

A hódító I. Szolimán szultántól a 16. században épített falain most is nyolc nagy kapu vezet keresztül. Egyik nagyobb, mint a másik és szépségben egymást igyekeznek felülmúlni. Különösen érdekesek az előttük lejátszódó népmozgalmak szempontjából

a Jaffai, a Damaszkuszi és Szent István-kapuk. Ha az ember csak egy órát időzik is egyik vagy másik közelében, feledhetetlen benyomásokat kap az igazi, hamisítatlan keleti népéletéről. Csak úgy hullámszik rajtuk keresztül ki-be a sok ügyes-bajos népkaraván. Egymásután jönnek-mennek számaron, vagy szamaruk mellett a falusi felláh-k az ő festői rongyaikban, hogy értékesítsék szegényes termékeiket a városban. Többnyire mindjárt a kapu mellett levő téren, mely börzéül szolgál, rakják le gabonás zsákjaikat, zöldeges kosaraikat és gyümölcsféléiket.

Keletiek ruházódásmódja.

Földig érő, ingszerű tunika, néha bő török bugyogó és rövid kabát fűdi hőségétől, koplalástól és munkától lesaványodott barna testüket. A burnusznak nevezett bő tunika kitért galambszárnyak módjára lebeg rajtuk. Gazdájukat azonban nem jellemzi a galamb szelídsége. Mindegyik oly komolyan néz és jár, mint valami temetkezési vállalkozó, összecsavart kendővel kötik át derekukat, melynek szorításával keblük fölött ingük kidomborodik és alkalmassá válik arra, hogy benne rejtsek el, amit kaptak, vettek, loptak, találtak. Ez a *kebel* az ő minden javuknak, kincsüknek raktára. Azért ígéri már Izaiásnál az Isten a gonoszoknak: „Megadom és visszafizetem *kebletekbe* a ti gonoszságtokat és atyáitok gonoszságait egyetemben”. (iz. 65, 6—7.) A zsoltáros is (34, 13.) a *keblébe* várja az imádságnak eredményét: „Imádságom keblemben visszatért.” Az Úr Jézus is e szokásra céloz, mikor azt ígéri: „Adjatok és adatik nektek, jó és tömött, megrázott és kifolyó mértéket öntenek a ti *öletekbe*. Mert azon mértékkel, mellyel ti mérték, visszaméretik nektek.” (Lukács 6, 38.)

Az eredetileg fehér, fekete, sárga, kék vagy vöröses színű, de a napsugár által színétől megfosztott, illetve a sok piszoktól bizonytalan színűvé vált tunikán a szörnyű hőségben átüt az izzadság s Európa, Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália, szóval mind az öt világrész térképe kirajzolódik rajta. Felette néha csíkos felső köpenyt is viselnek ezek a tűzesszemű parasztok, s még inkább * a beduinok. Teve- vagy kecskeszőr-szövetből készült ez a négyszög alakú takaró, melynek két sarkába lyukat vágnak, abba bújnak és kész a köpönyeg. Néha azonban a mi pásztoraink subájához egészen hasonló báránybőr-subát hordanak a beduinok. Erre kivált utazáskor és éjjel van szükség. Palesztinában ugyanis az év nagy részében olyan nagy a hőség, hogy az izzadság átüt az embernek nemcsak az ingén, de felső ruháján is. Az éjszakák ellenben még a legforróbb nyáron is feltűnően hidegek. Könnyen tüdőgyulladást

kaphat a gyanútlan idegen, ha a nappali hőséget minden átmenet nélkül felváltó éjszakai hidegre nem gondol és nyitott ablak mellett, vagy éppen a szabadban alszik és kellő meleg takarókkal el nem látja magát. Az Üdvözítőnek az éjszakai szokatlan hideg szolgált alkalmul, hogy a menyegzős ruháról szóló példabeszédében (Máté 22, 13.) a pokol kínjait az éjszaka fogvacogtató hidegéhez hasonlítsa. A megszentelő kegyelem menyegzői ruhájával nem rendelkezőre kiadja a királyi ember (Isten) a kemény parancsot: „Meggötözvén kezeit és lábait, vessétek őt a külső sötétségre; ott leszen sírás és fogak csikorgatása.”

A tömegnyomor klasszikus hazájában sokan laknak úgy, mint az egyszerű cigány, aki a bíró kérdésére, hol lakik, ezt felelte: „Az Isten szabad ege alatt.” „Bajtársa” pedig a lakhelyét így diktálta be: „A komámmal vis-á-vis.” Jeruzsálemben akárhányan használják vánkosl Jákob párnáját, vagyis az ucca követ, és az uccát kényszermenhelyül az éjszakára. Arra nagyon vigyáznak, hogy nyugat felé ne feküdjenek. Mert nyugat felől, vagyis a Földközi tenger felől jönnek a veszedelmes hideg és nedves, harmatos áramlatok. De még ezek a szegény proletárok is erősen beburkolódnak köpönyegükbe, mely rendesen teveszörből készült s éppen azért tartós védelmet nyújt gazdájának a hideg ellen. E gyakorlati célja miatt hasznosabb és szükségesebb a köpeny még az alsóruhánál is. E nélkülözhetetlen szükségessége miatt az Úr Jézus, mikor a hegyi beszédben az ellenség szeretetéről és megbocsátás készségéről beszél, azt mondja: „Annak, aki veled pörbe akar szállni és köntösödöt (vagyis alsó ruhádat) elvenni, engedd át a palástot is.” (Máté 5, 40.) A palást, vagy köpeny odaengedése az igazságtalanul követelődző számára itt az ellenség-szeretet felfokozásának kifejezésére szolgál. Ha még azt is odaadja az ember az igazságtalanul követelődzőnek, ami az embernek magának nélkülözhetetlenül szükséges, ezzel a legnagyobbfokú engedékenységről és engesztelékenységről tesz tanúságot.

A lábukon letaposott sarkú papucsot, vagy szíjjal ráerősített szandált hordanak. Mezítláb jóformán senki sem jár a forró talaj és köves utak miatt. Fejükre vagy fezt tesznek, vagy lobogó kendőt, mely kettős teveször kötéllal van a fejhez erősítve, hogy a szél el ne vigye. Ezt a fejtakarót tartják a legegészségesebbnek és legpraktikusabbnak. Mert egyrészt a napszúrás ellen véd, másrészt szellősségével hűvösen tartja a fejet és nyakat, az éj hidege ellen pedig a nyakra csavarva szintén jó szolgálatot tesz. Ilyen öltözetben kell elképzelnünk magát az Úr Jézust és az apostolokat is. Mert ők bizonyára a szegényebb néposztályok módjára ruházkodtak. Helytelenül festik és ábrázolják tehát művészeink az Urat

és a bibliai szenteket mezítláb és hajadon fővel. Palesztinában így bizony senkisésem jár.

Míg Európában rendszeren csak a nők cifrálnak, keleten a férfiak viselik ruháikon a szivárvány összes színeit. Az igazi keleti nők pedig tetőtől-talpig feketében járnak, mintha mindannyian apácák volnának. Az egész alakjukat letakaró fekete gyászruhán kívül még arcfátyolt is viselnek. A fekete ruha alatt, melyben a nyilvánosság előtt megjelennek, ők is tarka-barka ruhákat hordanak. Otthon (háremben) levetik a fekete felső ruhát s akkor teljes szépségükben mutatkoznak be. De ezt látni csak a férjüknek van joga. Erre az ősrégi keleti női öltözködésmódra érdekes utalást tartalmaz a 44. zsoltár, mely a Messiásnak az egyházzal és az egyes lelkekkel való természetfölötti eljegyzését, kegyelmi viszonyát ünneplő lelkes költői színekkel. Azt mondja a többi között a költő a menyasszonyról: „A király leányának minden dicsősége *belül* vagyon.”

Vak vezet világtalant.

Aki nem járt keleten, alig bírja megérteni a Szentírás olvasásakor, hogyan van az, hogy csak úgy nyüzsögnek a vakok az Üdvözítő körül, meggyógyulásukért rimánskodva.

A valóságban a mindenféle testi-lelki nyomorékok dísztelen galériájában most is tekintélyes helyet foglalnak el a vakok. Egész vakok és félvakok csak úgy hemzsegnek most is mindenfelé. Ott igazán sokszor „vak vezet a világtalant és mindketten a verembe esnek.” (Máté 15, 14; Luk. 6, 39.) Oka ennek is a hihetetlen nagy piszok, mely iránt a keleti embernek semmi érzéke nincsen. Lát az ember ott anyákat, akik egymással óraszámra eldiskurálnak, miközben karjukon tartott kisdédek szemére tucatszámra telepednek le a hihetetlenül mérges és éhes legyek. Marják, rágják a szegény gyermekek szemét, akik képtelenek ellenük védekezni. A „szerető”, „gyengéd” anyák pedig ügyet sem vetnek rájuk. Nem csoda, ha a legyek átviszik egyik szemről a másikra a keleten nagyon gyakori trachoma-bacillusokat és tömeges megvakulásokat okoznak.

A legyektől nem védik a szülők gyermekeiket. De arra annál nagyobb gondot fordítanak, hogy valami idegen, vagy irigy ember meg ne verje őket „a gonosz szemé”-vei. A „gonosz szem”: ez a szülőknek a legnagyobb félelme. Ha a gyermek sáros és piszkos: ez a legjobb védőszer az irigy tekintetek ártó ereje ellenében. A szurtosság, az ú. n. „tadzsim” egy arab tudós szerint: az a feketeség, amellyel az arabok a gyermekek arcát bemázolják, hogy őket a „szem meg ne verje.” (Kmoskó, A cél, 1908. 3.)

Azért minden becézgetést, gyerekcirógatást rossz néven vesznek és varázsformulákkal igyekeznek hatástalanítani a gyermekük megrontásától féltő babonás anyák a Szentföldön.

Van a „gonosz szem”-nek számtalan fajtája: fekete szem, zöld szem, kancsal, görbe, kerek, hideg szem. Mindegyik ellen más és más módon védekeznek.

Az Úr Jézus is beszélt „gonosz szem”-ről. De természetesen nem ebben a babonás értelemben, hanem egyszer (Márk 7, 22.) a szív gonoszságát érti rajta, melynek tükre a kemény tekintet. Máskor (Máté 6, 22—23; Luk. 11, 34—36.) teljesen átvitt értelemben veszi a gonosz gondolkodásról, életfelfogásról, érületről, életcélról, midőn azt mondja a hegyi beszédben: „Tested világa (lámpája) szemed; ha szemed tiszta (*ἀπλοῦς* = egyszerű, jó, ép), egész tested világos lesz; ha pedig szemed álnok (*πονηρός* — rossz, hibás, gonosz), egész tested sötét lesz. Ha tehát a világosság, mely benned vagy, sötétség, maga a sötétség mily nagy lesz.” Az egész allegorikus beszéd azt akarja mondani, hogy az életnek és cselekvésnek értelme és értéke az életfelfogástól, a világnézettől függ. Ha helyes az ember világnézete, értékes, világos lesz élete is. Ha ellenben elsötétült a világnézete, céltévesztett lesz az egész élete is. Mert az életfelfogás olyan, mint a lámpa az utasnak, illetve a szem az embernek. Ha világoskodik a lámpa és a szem lámpája, az ember maga is világosságban jár. Ha elsötétül a lámpa és az ember szeme, sötétségbe borul körülötte a világ szépsége.

A Szentföldön és különösen Jeruzsálemben mindenki alamizsnáért könyörög, illetve ordítózik. De ahogyan a koldusok gyakorolják ezt a mesterséget, az felülmúl minden európai képzeletet. Könnyektől fátyolozott szemekkel, majd siránkozó hangon, majd hangos üvöltéssel kapaszkodnak a meglepett idegen karjába, ruhájába. Az orra alatt hadonásznak. Ráncigálják jobbra-balra. Utcahosszat kísérik olyan kétségbeesett, konok állhatatossággal, hogy nem csodálja az ember, ha még a hajókötélidegzetű apostolok idegei is néha felmondták a szolgálatot ilyen koldusok kiabálásának hallatára. Szinte érzi az ember, hogy vibrál az idegzetük még évtizedek múlva is, mikor elbeszéli az evangéliumok a jerichói vakok kiáltozását: „Uram, könyörülj rajtunk, Dávidnak fia! A sereg pedig feddé őket, hogy hallgassanak. Azok pedig *még inkább kiáltozának*, mondván: „Uram, könyörülj rajtunk, Dávidnak fia.” (Máté 20, 30—31.) Istenem! Milyen kiáltozás lehetett ez, hogy még az edzett idegzetű „sereg” sem bírta hallgatni!

Más esetben, midőn a kananei asszony leányának gyógyulásáért kiáltozott Jézus után, „hozzája járulván tanítványai, kérték őt, mondván: Bocsásd el őt, mert utánunk kiált.” (Máté 15, 23.) Nem

bírták el az ő erős idegeik sem az asszonyok szívetrázó rimánkodását. Szinte beleszédültek a kiáltozásba, akárcsak a modern ember a palesztinai koldusok ordító rimánkodásaiba.

Az Úr Jézustól tanított és követelt imabeli állhatatosságnak eleven megtestesítői a palesztinai koldusok. Róluk rajzolhatta meg az Úr is a kitartóan imádkozó típust, aki állhatatosan „zörget”. (Luk. II, 18.)

Jeruzsálem házai.

Jeruzsálem külvárosrészeiben erősen hódít az európai, vagy helyesebben nemzetközi nyeregtetős építésmód. A belvárosban azonban még nagy számmal láthatók most is régimódi keleti stílusú épületek. Legjellemzőbb rájuk a *lapos tető*, melyet a törvény (Móz. V. c. 28.) előírása szerint mellvéddel, falakkal kellett körülvenni, hogy senki le ne essék. De a mellvéd nem olyan magas, hogy egyik ház tetejéről a másikéra át ne lehetne lépni, vagy ugorni. Annál könnyebb ez, mert a helyszűke miatt a házak szorosan egymás mellé sorakoznak. Veszély idején, pl. ha a házban tűz üt ki, vagy a házba ellenség tör be, ez a körülmény megkönnyíti a menekülést. Egyik háztetőről a másikra ugrálhatnak és így uccahosszat futhatnak anélkül, hogy házukról le kellene szállniok. Az Üdvözítő ilyen lapostetejű házakra gondol, midőn Jeruzsálem pusztulásáról szóló jövendölésében figyelmezteti híveit, hogy mikor a rómaiak közelednek Jeruzsálemhez: „Akkor, aki a *hézazaton* (vagyis a háztetőn) van, le ne szálljon valamit elvinni házából.” (Máté 24, 17.)

A leszállás a héjazatról vagyis a háztetőről különben is körülményes és éppen azért veszély idején a házbeli holmi megmentése végett nem is ajánlatos. Mert régimódi házaknál rendszeren az udvarról, vagy az uccáról vezet a háztetőre a lépcsőzet. Míg valaki ezt az utat megteszi, addig régen odaéghet mindene a ház belsejében. Ha pedig az ember maga forog veszedelemben, sokkal okosabb, ha a háztetőkön keresztül a rövidebb utat választja a menekülésre.

Ez az eset annál gyakrabban előfordulhat, mert a keleti ember idejének és életének jórészét még most is a háztetőkön tölti. Ott szoktak imádkozni, mint a többi között Szent Péterről is olvassuk, hogy „hat óra tájban fölméne a háztetőre imádkozni” (Ap. cs. 10, 9.) Joppében, Simon varga házában s ott kapta az égből leszálló és mindenféle tiszta és tisztátalan étellekkel teli abrosz látomásában a kinyilatkoztatást, hogy a pogányok számára is megnyílt az Isten országa s ennek hatása alatt a pogány Kornéliusz századost mindjárt be is vette az egyházba. A lapos háztetőkön szoktak levegőzni, üdülni és pihenni, mint ezt Dávid királyról tudjuk. A királyi palota tetején

sétálgatva pillantotta meg a szomszédos háztetőn fürdőző Bethszabét és bűnös szerelemre gyulladt a férjes asszony iránt, aki „igen szép vala”. (Kir. II. n.) Jézusnak Nikodémussal való híres párbeszéde színteréül szintén a lapos háztetőt szokták a festők beállítani. (Ján. 3.) S joggal.

A Szentírás egyenesen nem mondja ugyan, hogy Jézus a háztetőn adott találkát ennek a kezdetben gyáva főembernek, aki a zsidóktól féltében csak „éjjel méné Jézushoz”. Azonban mégis erre kell következtetnünk azon körülményből, hogy a párbeszéd folyamán Jézus a Szentléleknek titokzatos, senki által nem értett kegyelmi működését a szélnek szeszélyes, érthetetlen fújdogálásához hasonlítja. „A szél, úgymond, ahol akarja, ott fú; és hallod zúgását, de nem tudod, honnan jön, vagy hová megyén; így van mindaz, ki a lélektől született”. (Ján. 3, 8.) Ez a hasonlat föltételezi, hogy „éjjel lévén”, az Üdvözítő a háztetőn időzött, mert csak ott lehet jól hallani a szél zúgását. Ott lehet közvetlenül megtapasztalni, sőt megszenvedni szeszélyességét. Jézus pedig mindig a közvetlenül megérezhető természeti tüneményeket szerette beszédeiben a hasonlatosság alapjául felhasználni.

A keleti háztetőről könnyű az uccán járó-kelőkhöz szónokolni. Azért parancsolta az Üdvözítő is apostolainak: „Amit nektek sötétben mondok, mondjátok el fényes nappal és amit fülbe sűgva hallotok, hirdessétek a *háztetőkről*.” (Máté 10, 27; Luk. 12, 2.) így juthat el legkönnyebben az evangélium a legnagyobb nyilvánossághoz.

A zsidó házak lapos háztetőjének egy részét a bibliai időkben fel lehetett bontani, illetve holmi csapóajtó-félét fel lehetett emelni és az így támadt nyíláson át a ház belsejébe behatolni vagy valamit lebocsátani. Így olvassuk az evangéliumban, hogy midőn egy alkalommal a külső hőség miatt az Üdvözítő „beült tanítani” egy előkelő ház nagy termébe, „több férfi hozza ágyon egy inaszakadt embert, kit igyekvének bevinni és eléje tenni”. De nem találván utat a sokaság miatt, ahol őt bevigyék, „fölménének (a külső lépcsőzeten) a héjazatta s a padláson át bocsáták őt le ágyastól a középre Jézus elé. Ki midőn látta azok hitét, monda: Ember! megbocsátatnak neked a te bűneid”. (Luk. 5, 18—20.) De nemcsak bűneit bocsátotta meg, hanem egészségét is visszaadta. „És azonnal felkelvén, szemük láttára vévé ágyát, melyen feküdt vala és hazaméne, magasztalván az Úr Istent.” (U. o. 25.) Ez az esemény Kafarnaumban történt ugyan, de a régi jeruzsálemi házakra épűgy ráülük az egész leírás.

A nagy házak kapuján *vaskopogtatóval* szokás zörgetni, hogy az embert beeressék. Ilyenről tesz említést az Üdvözítő a lelki éberségről szóló beszédjében, amidőn azt mondja: „Legyenek felövezve csípőitek és égő gyertyák kezetekben (mindkettő a lelki éberség jel-

képe), magatok meg hasonlók olyan emberekhez, kik Urukat várják, midőn visszatér a menyegzőről, hogy mihelyt jön és zörget, azonnal megnyissanak neki. Boldogok azok a szolgák, kiket, midőn megjön az Úr, ébren talál stb.” (Luk. 12, 35—27.) Ezen Úron Jézus önmagát érti, aki a lélek ajtaján zörget az ember halálakor. A Heródes Agrippa börtönéből angyal által kiszabadult Péter is ilyen kopogatóval „zörgetett a tornác ajtaján Máriának, a Márknak is nevezett János anyjának a házában, ahol sokan voltak egybegyűlve és imádkoztak” Szent Péter szabadulásáért. (Ap. cs. 12, 12—13.) A ház ajtaján való zörgetéshez hasonlítja Jézus az állhatatos imádságot, midőn azt mondja: „Kérjete és adni fognak nektek, keressetek és találtok, zörgessetek és megnyitnak nektek.” (Máté 7, 7.) Amint a házbeliék nem tudnak soká ellenállni a kapun való erős dörömbölésnek, hanem bebocsátják az erőszakoskodót, Isten sem tud huzamosan ellenállni az állhatatos ima erőszakának, hanem meghallgatja a könyörgőt.

Jeruzsálem hegyei.

Jeruzsálemnek négy hegye, mint négy oltár emelkedik az ég felé. Följük borul a napsugaras és csillagos égboltozat kéksége, mint fölséges dómnak mennyezete. Legmagasabb köztük az Olajfák hegye. Onnét szállott Jézus az égbe. Sión hegyén adta szeretetének legnagyobb zálogát, az Oltáriszentséget. A kettő között emelkednek a Kálvária és a Moriah hegy. Az előbbi a kereszténységnek, a másik a bibliai zsidóságnak fellegvára. A Moriah-n uralkodott és örködött mintegy ezer éven át Jahve választott népe felett pazarfényű templomából. De az egész emberiséget csak a Kálváriáról tudta igazán meghódítani magának megalázkodó szeretetével és szenvedésével. Az egész emberiség odajár sírni.

Járjuk végig lélekben e szent halmokat. Mindegyiken halljuk lélekben az Istennek a Hóreb hegyén Mózeshez intézett intését: „Vesd le saruidat, mert szent az a hely, a hol állasz.”

1. Moriah hegye.

A Moriah hegyén épült templom és a körülötte fekvő szent város minden jámbor zsidónak szemefénye, legfőbb öröme és büszkesége volt. A templomhegyen állott Isten trónusa. Úgy vigyázott innét népére, mint ahogy a sasmadár örködik fiókái fölött. Gondviselő jósága úgy feszült ki felettük, mint a ragyogó kék, napsugaras égboltozat, mely mindenüvé elkíséri az embert, bárhová vezérli is sorsa. Minden fontosabb vallási és nemzeti ügyben a zsidók főpapja itt kérdezte meg Istent, mittevő legyen a zsidó nemzet

a kérdéses esetben. „És az Isten szólott az ő szent helyén!” (Zsolt. 59, 8; 107, 8.)

A jámbor zsidónak nem volt nagyobb öröme az életben, mint ha felmehetett Jeruzsálembe az Úr templomába. Boldogságtól duzzadó kebelével énekelte útközben: „Vigadok, mikor azt mondják nekem: Az Úr házába megyünk.” (Zs. 121, 1.) „Mily kellemes a te hajlékod, erők Ura! Kívánczik és eped lelkem az Úr tornácai után. Boldogok, kik a Te házában laknak, Uram! örökkön örökké dicsérnek Tégedet!... Jobb egy nap a Te tornácaidban ezereknél. Inkább akarok utolsó lenni az én Istenem házában, mint lakni a bűnösök hajlékaiban!” (Zs. 83, 1—2; 5,11).

A templomot Flavius Josephus ilyen szavakban örökítette meg: „A templom külsején megvolt mindaz, ami a szívet és a szemet ámulatba ejtheti. Mindenfelől igen vastag aranylemezek fedték. A nap felkeltétől fogva valóságos tüzfényben ragyogott úgy, hogy akik ránéztek, mint a napnak sugaraitól, úgy fordították el szemüket. A városba jövő utasok előtt pedig messziről, mint valami hóhegy látszott, mert ahol nem volt bearanyozva, ott hófehér volt. A csúcsáról túhegyességű arany nyársak meredeztek az ég felé, hogy a rászálló madarak be ne piszkítsák” (B. J. VI).

Amit Fl. Josephus ily lelkes örömmel megörökített, nem az egész templomra áll, hanem csak annak központi épületére.

A jeruzsálemi templomot ugyanis nem a mi templomfogalmaink szerint kell elképzelnünk, hanem egészen a régi keleti, főképpen egyiptomi templomok mintájára. Szabad ég alatt széles térség oszlopos tornácokkal s részben épületekkel körülzárva: ilyen volt a jeruzsálemi zsidó templom. Ez a fedetlen nagy, szabad térség több udvarra oszlott fel. A legkülső udvarban, melyet a Moriah hegy hatalmas bástyafalai keretoztek és őrtornyok védelmeztek, pogányok is megjelenhettek. A kereskedők és pénzváltók is ebben a külső udvarban ütötték fel sátorfaikat a zsidópapok engedelmével, akikre nézve az élénk üzleti élet nagy anyagi hasznot jelentett. Jézus ebből a külső udvarból korbácsolta ki a kufárokat. Mert zenebonájukkal megtöltötték az emeletes épületektől körülvelt belső udvart is, ahol az asszonyok ájtatoskodtak. Sőt a még belsőbb udvarban imádkozó férfiakat is háborgatták az istentiszteletkor. Ebben a harmadik udvarban állott szintén szabad ég alatt az égő áldozatok oltára, mely körül a papok szorgalmatoskodtak. Tőlük hatalmas vaskorlással elválasztva pedig a férfiak ájtatoskodtak.

Az égő áldozatok oltárával szemben állott a kb. 480 m hosszú tér északi oldalán egy kis fedett épület. Ez felelne meg a mi

templomainknak, ha ugyan oda is bemehettek volna ájtatoskodni a hívek, mint a mi templomainkba. Azonban annak belsőbb részébe, a húsz könyöknyi (i könyök = 48 cm) hosszú, széles és magas, tehát kockaalakú, ú. n. *Szentelek szentjébe* még a papok, sőt még a királyok sem mehettek be soha életükben. Csakis a főpap mehetett be rendes körülmények között egyszer egy évben, az ú. n. Engesztelés ünnepén (Jom kippur). Máskor pedig csak rendkívül nagy fontosságú nemzeti vagy vallási okból, hogy tanácsot kérjen az Úrtól.

E fedett épület első részébe, az ú. n. *Szentélybe* is csak a papok léphettek be szolgálatuk rendjében, mely egy-egy hétig tartott. Ebben a 40 könyök magas, 30 könyök hosszú és 20 könyök széles alacsonyabb teremben állott: 1. a színarany gyertyatartó vagy helyesebben méccstartó, melynek hét csészéjében állandóan égett az olaj; 2. az arany asztal, melyen a szombatoként kicserélt ú. n. színkenyerek foglaltak helyet és 3. a tömjénillat-áldozat oltára aranyfüstölővel. „A gyertyatartóból kiágazó hét lámpa vagy mécs a hét bolygócsillagot jelentette. Az asztalon lévő tizenkét kenyér meg jelentette a csillagászati állatövet és az esztendőt. A füstölő pedig, amelyet tizenháromféle illatszerrel töltöttek meg, azt jelentette, hogy minden az Istené és minden az Istennek szolgál.” (Fl. J. B. J. VI.)

Erre a hosszúkás, alacsonyabb, fedett épületre állt elsősorban Flavius Josephus lelkendező leírása. Főképpen erre vonatkozott az apostolok dicsekvése is.

De a körülvevő vagy hozzávezető udvarok falai és kapui is szemkápráztató pompát mutattak. „Minden aranytól ragyogva kápráztatta a szemeket,” mondja Josephus, a zsidó történetíró. „A belső kapu egészen be volt aranyozva. Úgyszintén aranyos volt a körüle lévő fal is. Fölötte pedig aranyból lombos szőlővesszők voltak, amelyekről embermagyságú szőlőfürtök csüngtek alá.” Az egyik kapu ajtószárnyairól 25 könyök magas és 16 könyök széles függöny lógott alá, vagyis egy csodálatos művű babiloni szövet jácintokkal, byssus-szal, skarláttal és bíborral tarkítva, figyelemreméltó színvegyületben. Az udvarokat környező épületekben tömredék kincs és érték volt felhalmozva, melyek nem mind a templomnak, illetőleg a papságnak tulajdonát alkották, hanem jórészen magánosok birtokába tartoztak.

A 480 méter hosszú és 300 méter széles templomhegyet olyan kőfalak vették körül, hogy egyik-másik helyen 300 könyöknyire ereszkedtek le a Jozafát völgyébe. Az alapozáshoz felhasznált kődarabok 40 könyöknyi hosszúak voltak. „Az ilyen alapokhoz aztán

méltók voltak a rajtuk emelt művek is. A falak tetejét kettős csarnokok koronázták be. Ezeket egyenként 25 könyöknyi magas oszlopok tartották, amely oszlopok egyetlen darab fehér márványból készültek. A csarnokok mennyezete pedig cédrusfából való volt, amely természetüknél fogva is pompás cédrusfagerendák oly ügyesen voltak egymásba illesztve, hogy méltán feltűnést keltettek, noha kívülről se festészeti, se szobrászati munka nem ékesítette őket (FI. J. B. J. VI.).

A templomhegytől dél-nyugat-észak felé húzódó, részben völgyben, részben dombokon fekvő város kerülete 33 stádiumnyi volt (1 stádium = 192 m). Jézus korában még csak két fal vette körül a várost. A legrégebb falat 60, a középsőt 14 hatalmas torony védte (FI. J. B. J. VI.).

Ez a templom, melyet Josephus leír, a Heródes király által épített, illetve restaurált és megnagyobbított templom volt. Jézus ezt dicsőítette meg jelenlétével. De volt e templomnak már két őse is: az első Salamon temploma, a második a Zorabábel-féle templom.

A zsidók első jeruzsálemi templomát Salamon király építtette 969-től kezdve Kr. előtt, 587-ben a kaldeusok lerombolták. Szegényesen újraépíttette Zorobábel a babiloni fogság végeztével (537 után Kr. e.). Heródes király pedig Kr. e. 20-tól kezdődőleg fényesen restauráltatta és kibővítette észak és déli irányban kb. 100 m hosszúságban.

A Salamon-féle templomra oly büszkék voltak a zsidók, hogy úgy féltették, mint a szemük fényét. Annyira bíztak sérthetetlenségében és elpusztíthatatlanságában, hogy midőn Jeremiás próféta a zsidókat bűneik miatt templomuk elpusztításával fenyegette meg, kegyetlenül megverték s majdnem agyonütötték a Nabukodonozor-féle ostrom idején (589—7 Kr. e.) felháborodásukban, mint hazárulót. Midőn egy nagy ünnep alkalmával tömérdek nép gyűlt össze a templom udvarában és a papság büszkén hajtogatta az összegyűlteket előtt: „az Úr temploma, az Úr temploma, az Úr temploma ez”, Jeremiás közölte velük az Isten üzenetét: „Loptok, öltök, paráználkodtok, hamisan esküsztok, Baalimnak (Kananeus bálványok) áldoztok és idegen istenek után jártok ... és azután eljöttök és megálltok előttem e házban és azt mondjátok: Megszabadultunk, habár mindez utálatosságot cselekedtük. Mivelhogy mind e dolgokat cselekedtetek, úgymond az Úr, úgy cselekszem e házzal, melyben reménységtek vagyon, amint Silóval cselekedtem.” (Jer. 7, 9—14.) Silóban állott ugyanis a jeruzsálemi templom építése előtt az Úr hajléka, a frigyszekrényvel, de elpusztult. E célzásra rárohantak a

szegény prófétára és félholtra ütlegelték. Pedig neki volt és lett igaza: Salamon király temploma rommá lett a zsidók bűnei miatt.

Pedig minő nagy bizalommal imádkoztak e helyen a zsoltárossal (124, 1—2.): „Kik az Úrban bíznak, olyanok, mint a Sión hegye (ami az Ó-Szövetségben Moriah hegyét is jelentette): nem fog ingadozni mindörökké, ki Jeruzsálemben lakik. Körötte hegyek vannak és az Úr az ő népe körül mostantól mindörökké.” Mindörökké?! Bizony csak addig volt az Úr népe között, míg az őt és az ő Messiasát meg nem tagadta. Azóta idegenné vált az Úr is e helyen.

A Moriah hegy? ez a Cedron patak ágyától, a Jozafát és Tyroponion völgyektől körülzárt óriási sziklatömb, valamikor a *monotheismusnak* fellegvára volt. Innen terjedt el az egész világra az egy igaz Istennek ismerete.

Itt virágzott az a vallás és kultusz, mely az egész ókorban páratlan egyedülálló jelenség volt a világ összes népei között. Míg a világ összes többi nemzetei a sok istenhívés (polytheismus) sötéttségében vakoskodtak, az egészen különleges isteni vezetés alatt álló zsidó nép — s egyedül csak ő — itt hódolt az ő egyetlen Istenének, a monotheista Jahvé-nak (Monos = egyedüli, theos = Isten, tehát monotheismus = az egyetlen Istenben való hit, mely kizárja minden más Istenség létezésének még a lehetőségét is.)

Az Úr Jézusnak e templomhegyen való többszörös időzésén kívül főképpen abban áll a Moriah világtörténeti és vallástörténeti jelentősége, hogy ez volt ezer éven át a monotheismus világközpontja.

A bukott emberiség Istent kereső hő vágyának ezen szent hegyen adott hangot a zsoltáros. Itt ostromolták az eget legtüzesebb imáikkal az Istent kereső lelkek.

Mennyi sok forró, tüzes vágy vonaglik át, mennyi sok óhaj és sóhaj áramlik keresztül az ószövetségi ember ezen ősrégi imádságán: „Mutasd meg magadat nekünk, Istenünk.” (Zsolt. 9, 4.) Mi látni akarunk téged. Mert érezzük, hogy te, nagy Isten, vagy az a part, ahová mindnyájan eljutni óhajtunk. De mielőtt eljutunk az örökkévaló élet révpartjára, már most szeretnők látni, megtapasztalni az örök élet teljét, hordozóját és osztogatóját, az örök élet szerzőjét, (íz. 9, 6.)

Itt e hegyen ostromolta Izaiás próféta az eget: „Egek! harangozzatok onnan felülről és a föllegek csöpögjék az igazat.” (íz. 45, 8.) S az egek valóban megnyíltak. S a „Harmat” valóban lehullott Jézus Krisztus személyében. De Izrael népe őt fel nem ismerte.

Emlékezzünk régiekről...

Nagy napokat látott, nagy idöket élt meg hajdan e szent hegy, Moriah hegye. Látta az ös haj dänkorban, kb. 2000 tájban Krisztus előtt *Ábrahám* pátriárka érkezését fiával, *Izsákkal*, hogy feláldozza öt Isten parancsából „azon helyen, melyet az Isten parancsolt vala neki!” Az áldozatra szánt Izsák maga vállán cipelte fel a hegyre a fát, melynek tüzétől az oltáron el kellett volna égnie. Aligha sejtette akkor ez a derék ifjú, hogy e fahordozó minőségében előképül rendelte a nagy Isten annak a nagy keresztfahordozónak, akinek a szemközti halomra, a Golgotára szintén saját vállán kellett felvinnie az áldozati oltárfát, a szent keresztet. Izsák *Ábrahámnak* egyetlen fia volt, Jézus pedig az Istennek egyetlen „igen kedves fia” (Márk 12, 6.) Látta e szent hegy ugyanazon *Ábrahámnak* találkozását *Melchizedekkel*, aki „Sálem (Jeruzsálem) királya s egyszersmind a fölséges Isten papja vala.” Ezen utóbbi minőségében „kenyeret és bort hozván elő, megáldá öt és monda: Áldott legyen *Ábrahám* a fölséges Istentől, ki az eget és a földet teremtette.” (Móz. I. 14, 18—19.) Ezen áldozattal előre jelképezte a szent mise áldozatot, melyet Jézus Krisztus egy másik szemben fekvő hegyen: a Sionon, szintén a kenyér és bor színe alatt rendelt. Látta e szent hegy a szent és kevésbé szent királyok egész seregét Dávidtól (Kr. e. 1013—973) és Salamontól (972—932) egészen Sedeciásig (597—587 Kr. e.). Látta erényeket és bűneiket. Látta és hallotta a prófétákat Izaiástól (700 körül Kr. e.) Jeremiáson (600 körül Kr. e.), Aggaeuson (500 körül), Zakariáson (500 körül) keresztül a titokzatos Malachiásig (talán 400 körül), aki többek között azt is megjövendölte, hogy e szent hegyen bemutatott véres áldozatok helyett „napkelettől-nyugatig minden helyen áldozni fognak és tiszta áldozatot (szent mise) bemutatni az Úr nevének.” (Mai. 1, n.) De míg ez idő elérkezett, mennyi minden fölemelő és botrányos látványnak volt színtere az Isten kedvelte Moriah hegye!

Salamontól Jeruzsálemnek a rómaiak által történt lerombolásáig (Kr. u. 70), a bábéli 70 éves fogság idejét leszámítva, kerek ezer évig tevékenykedtek a zsidó papok az Úrnak e szent hegyén.

Valóban fölemelő látvány lehetett, midön az ószövetségi zsidó főpap — Sirák fiának színes leírása szerint —: „a dicsőséges köntösét fölvette és teljes díszbe öltözött; midön fölment a szent oltárhoz s fényt árasztott a szentség öltözetében. Amikor az áldozati húsrészeket átvette a papok kezéből, maga is az oltárnál állván, körötte atyjafiai serege olyan volt, mint a cédrusfa a Libanon hegyén, mint a pálma ágai, úgy állottak körötte Áron minden fiai (a papok) dicsőségükben. Az Úr áldozata pedig kezeikben volt Izrael egész

gyülekezete előtt és 6 eljárva tisztében az oltáron, tökéletesen véghez vitte a fölséges király áldozatát. Kinyújtá kezét az italáldozatra és áldozott a szőlő véréből (vagyis bort). Kiönté az oltár alapjára szentelt illatut a fölséges Fejedelemnek. Akkor felkiáltanak Aron fiai, vont harsonákkal zengettek és nagy szózatot hallattak emlékezet okáért az Isten előtt. Akkor az egész nép egyszerre hirtelen arccal borula a földre, hogy imádják az ő Urukát, Istenüket és könyörögjenek a mindenható fölséges Istennek. És a zsolttárogatók dicsőítik őt hangjokkal és a nagy ház tele volt a gyönyörű zengelemmel. És a nép könyörgött a fölséges Úrhoz imádsággal, míg elvégződött az Úr tisztelete és tisztöket véghez vivék. Akkor leszállván (az oltártól) kezeit kinyújtá Izrael fiainak egész gyülekezetére, dicsőítve Isten ajakival és az Ő nevében dicsekedve (vagyis elmondá a főpapi áldást). És ismételé imádságát, hogy kijelentessék az Isten ereje.” (Jézus, Sirák fia 50, 11—23.)

Jeremiásnak el nem hitték, sőt valószínűleg égből leszállott angyalnak sem hitték volna el ezen ószövetségi istentiszteletnek résztvevői, hogy többször is beáll Jeruzsálem életében a nagy szünet, amikor „Sión (vagyis Jeruzsálem) útjai szomorkodnak, azért, hogy nincsenek, kik az ünnepre jöjjenek. Kapui lerontatnak, papjai sírnak, szüzei epekednek, s önmaga elnyomatott a keserúségtől, mert látja a pogányokat bemenni az ő szentélyébe, kik felől megparancsolta róla Isten, hogy be ne menjenek az ő gyülekezetébe.” (Jer. Sir. 14, 10.)

Az első ilyen gyászos szünet a 70 éves babiloni fogság idején volt a VI. század elején Kr. e. A második Antiochus Epifanes szír király alatt (175—164. Kr. e.), aki nemcsak az áldozatokat szüntette be 40.000 zsidó legyilkolása után, hanem a Jahve oltárára Zeus oltárát állította és a pogány isteneknek bemutatott áldozatokkal is megszenteltetését. (168 Kr. e.) Harmadszor is beállt a szünet a zsidó áldozatok bemutatásában Kr. u. 70-ben aug. 5-én, midőn a római katona fáklyája elhamvasztotta az Úrnak világhíres templomát. Ismét Zeus = Jupiter szobra került az Isten oltára helyére: abominatio desolationis = a pusztulás útálatossága, mint Dániel könyve nyomán (9, 27) maga az Úr Jézus is előre megmondotta. (Máté 24, 15—16.)

A zsidó áldozatoknak tipikus, előképi jelentése miatt ez a szünet természetesen végleges lesz. A világ végéig fog tartani. Mert a mózesi vallás áldozatainak csak mint előképeknek volt értelmük. Előképei voltak Krisztus áldozatainak. Jézus keresztségével tehát értéküket veszítették. „Az ajándékot (vagyis áldozatot) nem fogadom el kezeitekből”, monda az Úr Malachiás által a zsidóknak. (Mai. 1, 10.) Közben még egyszer fény derült e hegyre. Az isteni kegyelem

valóságos sugárkévkkel árasztotta el e hegyet akkor, amidőn megjelent ott s jelenlétével megszentelte az Istennek egyszülött fia, az Úr Jézus Krisztus. Megjelent e szent helyen először születése után a 40. napon szent Anyjának karján. Itt hallotta a kis Jézus az agg Anna prófétaaszony hálaáradozását és Simeonnak „Nunc dimittis” (Most bocsátod el Uram) kezdetű hálaénekét. Itt időzött a 12 éves Jézus három napon át a templomteret környékező épületek egyikében „a tanítók között ülve, amint hallgatá és kérdezé őket. Álmélkodának pedig az ő okosságán és feleletein.” (Luk. 2, 16—17.)

E 480 m hosszú és 300 m széles templomtér falai fogták föl Jézus imáinak visszhangját. A Salamon-féle oszlopcsarnokok verték vissza tanításának szavát életének utolsó éveiben. A mózesi törvények értelmében a főünnepekre felrándult Jeruzsálembe, s ott oly csodálkozást keltett tanításával, hogy azt mondták Róla: „Soha ember így nem beszélt, mint ez az ember.” (Ján. 7, 46.) Keleti szokás szerint, amelyet most is látni főképpen Kairóban az egyetemen (Gama el Azhar), a tanítók vagy tanárok egy-egy oszlop tövében ütik fel sátorfájukat, akarom mondani: katedrójukat (Gama el Azharban van 380 ilyen katedrául szolgáló oszlop). A katedra nem áll másból, mint alacsony kis székből. Erre ül a professzor, hallgatói pedig körülötte vagy gyékényekre, szőnyegekre vagy egyszerűen a puszta földre, köveztre kuporodnak le félkörben. *5 kész az iskola.* Az Úr Jézus is a salomoni oszlopcsarnokok egyik vagy másik oszlopánál ült vagy állott és tanította a körülötte összesereglett népet.

E templomtérré vonult be Jézus diadalmenetben virágvasárnapján a nép lelkes hozsannázása mellett. De ugyancsak e templomtér mellett épült Antónia-palotából indult utolsó útjára, a Golgotára is ugyanazon népnek „feszítsd meg” kiáltozása mellett. (Az Antónia-vár volt a pretorium Pilati.) Porig alázva hurcolták Őt a halálba azon templom szomszédságából, ahol még pár nap előtt azon imájára: „Atyám! dicsőítsd meg nevedet, szózat jöve az égből: megdicsőítettem és meg is fogom újra dicsőíteni. Az ott álló sereg, mely ezt hallotta, monda, hogy mennydörgés volt; mások azt mondták, hogy angyal szólott neki. Felelé Jézus és monda: Nem érettem jött e szózat, hanem tiértetek. Most van ítélet a világ felett. Most fog kivettetni e világ fejedelme (az ördög). Én pedig, ha felemeltetem a földről, mindeneket magamhoz vonzók. Ezt pedig monda jelezvén, milyen halállal fog meghalni.” (Ján. 12, 28—33.)

A templomtér keleti falában látható az a díszes kapu, amelyen keresztül emlékezetes bevonulását tartotta virágvasárnapon. Ez az ú. n. *Aranykapu*. Porta speciosa a bibliában. Most el van falazva. Azért falazták be, mert a mozlimok hite szerint valami hódító idegen fejedelem ezen a kapun fog bevonulni a Harám es Serif-be

vagyis a templomtérré. S akkor végét veti ott a mohamedán uralomnak. Ezt akarták megakadályozni az elfalazással. Majd a jövő megmutatja, igazuk volt-e. A templomtér felől két, boltíves, díszes csarnok vezet a befalazott kapuhoz. Jelen díszes formájában azonban nem Jézus idejéből való, hanem Jusztinián bizánci császár korából. (Kr. u. 6. század.) E kapuban találkozott Jézus a vakon született fiatal emberrel, akit onnét a Jozafát-völgy mélyén levő Siloe forráshoz küldött le mosakodni. E mosakodás csodásan meghozta látását. (Ján. 9, 7.) Ezen „Ékes kapu”-nál ült az a születésétől sánta koldus, akit Szent Péter lábra állított a názáreti Jézus Krisztus nevében. (Ap. csel. 3, 6.) Ugyanezen templomtéren akarták a zsidók 30 évvel később (58. Kr. u.) Jézus nagy apostolát, Szent Pált agyonütni. S ugyanazon Antónia-várban őrizték a rómaiak Pált, mint foglyot a zsidók dühe elől, amelyben valaha az isteni Mestert halálra ítélte Pilátus. Az akkori római helytartó (Félix) nem volt mégsem olyan gyáva, hogy a zsidók kezére adja az apostolt, mint néhai elődje, Pontius Pilátus (26—36 Kr. u.), aki ártatlanul kiszolgáltatta a Mestert a zsidók dühének.

Midőn Jézus szenvedése hetének elején tanítványaival Betániából Jeruzsálembe vonult, történt egy látszólag jelentéktelen epizód. „Jézus megéhezek. És látván messziről egy leveles fügefát, feléje tárta, hogy ha talán valamit találna rajta; de oda érkezvén, nem találta mást, mint leveleket; mert nem vala fügeérés ideje. És megszólalván, monda neki: Senki rólad többé gyümölcsöt ne egyék mindörökké. S hallak ezt tanítványai.” (Márk 11, 12—14.)

A fügefa rendes körülmények között csak nyár elejétől télig (júniustól januárig) hoz gyümölcsöt Palesztinában. Áprilisban tehát, amikor ez az esemény történt, legfeljebb rendellenesen lehetett volna holmi koraérett füget keresni és találni rajta. Hogy az Úr megbünteti gyümölcsshiány miatt a fügefát, már ezen rendkívüli eljárásával jelzi, hogy itt igazán és elsősorban nem az ártatlan fügefáról van szó, mely erről a hiányról valóban nem tehetett. A fügefa itt csak jelkép. Jelképe a zsidó népnek, melynek kötelessége lett volna az év minden szakában a jó cselekedetek gyümölcseivel kedveskedni az Úrnak. S hogy ezt nem tette, méltán bűnhődött azzal, hogy az Úr elvetette magától. Ezt az elvettetést a fügefa elszáradásával jelképesen szemléltette Jézus tanítványai előtt. „És a fügefa azonnal elszárad. Látván ezt a tanítványok, csodálkoznak, mondván: Hogy elszáradt egyszerre.” (Máté 21,19—20.) Máté általában a tanítványokat beszélgeti. A Péterhez oly közel álló Márk azonban pontosan tudja, hogy: „Péter monda neki: Rabbi! nézd, a fügefa, melyet megátkoztál, elszáradott.” (Márk 11, 20—21.) És azt is tudja róla Márk, hogy másnap reggel nyilatkozott Péter így a többiek nevében.

A fügefafa elszáradásának napján történt egy másik epizód is. „Midőn kiment (Jézus) a templomból, monda neki egyik tanítványai közül: Mester! nézd, milyen kövek és micsoda épületek. És felelvén Jézus, monda neki: Látod-e mind e hatalmas építményeket? Nem marad itt kő kövön, mely le ne rontatnék. Amint pedig leült az Olajfák hegyén a templom átellenében, megkérdezek őt külön Péter és Jakab, János és András: Mondd meg nekünk, mikor lesznek ezek? és mi lesz a jel, mikor mindezeknek teljesezni kell?” (Márk 13,1—4.) Ezt a büntető ítéletet végrehajtották Jeruzsálemen és a zsidók templomán a rómaiak Kr. u. 70-ben.

Jeruzsálem lakosai ugyancsak rászolgáltak erre az isteni büntető ítéletre. Hiszen olyanok voltak, mint a templomhegy falai alatt elhúzódó Jozafát völgyének sírhalmai. Be vannak meszelve. Addig tart körülbelül ez a mészkővakolat, míg a sírban a feloszlás folyamata. Jézus ezen sírokhoz hasonlította a farizeusokat, amidőn azt mondotta róluk: „Jaj nektek, képmutatók, írástudók és farizeusok; mert hasonlók vagytok a fehérre meszelt sírokhoz, melyek kívülről ékeseknek látszanak az emberek előtt, belül pedig tele vannak holtak csontjaival és minden undoksággal. így ti is kívülről ugyan igazaknak látszotok az emberek előtt, de belül tele vagytok képmutatással és gonoszsággal.” (Máté 23, 27—28.)

Fehérre meszelné a zsidók azért szokták a sírokat, mert a mózesi törvény értelmében (Móz. IV, 19, 16) a holttest és a sírok érintése hét napig tartó tisztátalanságot vont maga után, még azon esetben is, ha nem szándékosan, hanem merő véletlenségből érintette valaki. Hogy tehát még véletlenségből se érinthesse vagy rá ne léphessen senki, a sírokat fehérre meszelték s ezzel messziről láthatókká tették őket. Ez a fehérre meszelés még valami tetszetőséget is kölcsönzött a halottak nyugvóhelyének.

A Jozafát-völgy zsidó temetőjében igen tekintélyes síremlékek is vannak. Absalon és Jozafát királyé mellett ifj. Szent Jakab, jeruzsálemi püspöké, akit a Jozafát-völgy fölött emelkedő templomhegy párkányzatáról dobtak le a zsidók a mélységbe és ott egy ványoló agyoncsapta a haldoklót 62-ben Kr. u. Továbbá Zakariásé, akinek meggyilkolásáról Jézus azt mondja a farizeusok ellen tartott feddő-beszédében: „kit megöltetek a templom és oltár között.” Ezek a monumentális síremlékek magyarázzák meg azon feddő beszédjét is: „Jaj nektek képmutató írástudók és farizeusok! kik a próféták sírjait építitek és ékesítitek az igazak emlékeit és mondjátok: Ha atyáink napjaiban éltünk volna, nem lettünk volna büntársak a próféták vérében. Tehát magatok tesztek tanúságot, hogy fiai vagytok a próféták gyilkosainak.” (Máté 23, 29—31.) Azt akarta mondani ezzel az Úr: Ti sem vagytok különbek prófétagyilkos őseiteknél, örököl-

tétek az igaz szót süket füllel hallgató és az igazmondó isteni követek fejét kellemetlen igazmondásukért betörni kész természetüket. Azzal áruljátok el ezt, hogy büszkélkedve megörökítitek őseitek bűneinek emlékét ezekkel a dicsekvésből, nem pedig kegyeletből emelt és gondozott síremlékekkel.” S hozzáteszi: „Töltsétek be ti is atyáitok mértékét.” Jövendölésként hangzottak el e szavak. Az Úr burkoltan jelzi e szavakkal saját magának és apostolainak megöletését a farizeusok által. Ezzel folytatják és fejezik be őseik prófétagyilkos művét. „Kígyók, viperák fajzati! hogy kerültek el a gehenna ítéletét?” (Máté 23, 32—33.)

A Gehenna völgye.

Az Isten- és prófétagyilkos zsidóknak kilátásba helyezett *Gehenna* éppen a Jozafát völgyét nyugati irányban folytató völgy volt.

Teljes neve: Ge ben Hinnom = Hinnom fiainak völgye. *Jézus beszédjében* azonban nem szó szerinti, hanem átvitt értelemben szerepel: *Gehenna a pokol jelzésére szolgál.* A pokol jelképezésére valóban nagyon alkalmas volt a borzalmasan ijesztő külsejű völgy.

Ide hordták össze a város szemetjét és hulladékát, állati hullákat. S folyton égett benne a tűz. És pedig nem azzal az ég felé törő tiszta lánggal, amellyel ég a jól kiszárad tüzelőnek lángja. Hanem undok martalékához méltó kormos, piszkos lánggal, melynek bűzös füstje a föld felett terjengett és egész környezetét bekormozta, levegőjét pedig kiállhatatlanul döglesztővé tette.

A Gehenna völgyében egy fügefafa jelöli azon helyet, ahol a hagyomány szerint Júdás felakasztotta magát. Stílszerű halálos ágy az Isten-ember árulójának. A Gehenna lejtőjén van az *Hakeldama*, vagyis Vértetek is, melyet Júdás árulásának díjáért, a harminc ezüst pénzért vásároltak a Jeruzsálemben elhalt idegenek temetésére. Most szakadár görög kolostor van a Vértetek helyén.

A Gehenna völgyében levő bélpoklostelep szemléletes képet nyújt azon bélpoklosokról, akik gyógyulásért rimáncodtak az Úr Jézusnak.

„Alikor lejött a hegyről,... íme egy poklos jöven, imádá Őt, mondván: Uram! ha akarod, megtisztíthatsz engem. És Jézus kinyújtván kezét, illeté őt, mondván: Akarom, tisztulj meg. És azonnal megtisztula az ő poklossága.” (Máté 8, 1—3; Márk 1,40—42;

Luk. 5,12—13.) Nagy esemény volt ez a csodás gyógyítás épúgy, mint valaha a szíriai főtisztnek, a poklos Naámánnak meggyógyítása Elizeus próféta által. (Kir. IV. 5, 7-) Mert a poklosság, ha előrehaladottabb állapotban van, gyógyíthatatlan betegségré válik. Újabb időben kiderült ugyan, hogy Birmának lakosai tudják gyógyítani egy *Chaulmoogra* nevű erdei fának nedvével, mellyel aztán e felfedezés óta az amerikai kormány is tett sikeres kísérleteket tropikus gyarmatain. (V. ö. Landrieux i. m. 321.) A régi zsidók azonban nem ismerték e gyógyszert. S Palesztinában most sem ismerik sem ezen, sem más gyógyszer használatát. A poklosságtól sújtott szerencsétlen egyén legkésőbb 15—20 évi eleven rothadás után biztosan áldozatul esik e kegyetlen betegségnek. Eleinte csak pettyes foltok mutatkoznak a testen, azután daganatok támadnak, melyek felfakadnak. Körülöttük a hús lerothad a csontról, úgyhogy a csontok lassanként láthatókká válnak. Leválnak a fülek, az orr, az ajak, a kéz és láb ujjai és darabjai ízenként. Utoljára már csak véres csontok éktelenkednek a végtagok helyén. Néha a szemek helyén is csak két véres seb tátong. Csak mikor már a szívet és gyomrot is megtámadja a kór, akkor köszönt be a megváltó halál. A sírbéli feloszlás nem oly visszataszító, mint ez az eleven feloszlás. Szinte eleven kriptában lakik a szegény megkínzott lélek, mely még gondolkodik és érez. De micsoda eltompult gondolat és elfásult érzés lakhatik e lassan halódó hullában! Hogy gondolkodnak és éreznek ezek a Lázárok, nemcsak baksiskérésükkel árulják el, hanem azzal is, hogy néha egészen üdearcú, mosolygó gyermeket tartanak keblükön vagy térdükön. Mert még házasodni is van kedvük e halálra ítéteknek. S érdekes, hogy a poklosság a kis gyermeket még nem kezdi ki épúgy, mint a bűn. A testi poklosság is, a lélek poklossága is a serdülő ifjúságon üt ki először.

Az Úr Jézus a csodásan meggyógyított poklosnak keményen meghagyta: „Meglásd, ezt senkinek se mondd: hanem eredj, mutasd be magadat a papnak és áldozd föl az ajándékokat, melyeket Mózes parancsolt bizonyosságul nekik.” (Máté 8, 4.)

Ez az Úr Jézustól is idézett mózesi parancs (Móz. III. 14, 2 s köv.) feltételezni látszik, hogy a poklosság mégis csak gyógyítható betegség volt a zsidóknál. Azonban jól jegyezzük meg, hogy a mózesi törvénykönyvben a sara'ath vagy magú néven szereplő poklosság nem orvosi műkifejezés. Mózes sok, egyformának látszó betegség-nemet foglal e név alá, amelyekből tényleg ki lehet gyógyulni: kosz, var, kiütések a rossz vértől, visszafejlődhető rák, sőt ruhapénész, fali salétrom-kiütések. Ezek mind tisztátalanságot okoztak s ezért tisztulási szertartásokkal, áldozatok bemutatásával voltak egybekapcsolva, ha szerencsésen elmúltak. Az igazi poklosságtól talán

csak kezdő állapotában volt lehetséges a szabadulás. Az előrehaladottabb poklosságnál legföljebb némi enyhítést nyújthatott volna az embertársak szerető szíve. Ez azonban a régi zsidókban nem volt meg. Keményen a mózesi törvény előírásához (Móz. III. 13—14) tartották magukat, melyek bizony keserves számkivetésre ítélték ezeket a szegény élőhalottakat.

Az európai zarándok borzalommal szemléli ezeket az emberoncokat. Ha az ember a helyszínen látja e szerencsétleneket, érti meg, miért volt olyan nagy a Jézustól meggyógyított poklosnak öröme gyógyulása felett. Bár Jézus erősen ráparancsolt: „meglásd, ezt senkinek se mondd, amaz elmenvén, kezdé beszélni és elhíresztelni a dolgot, úgyhogy Jézus már nem mehetett nyilván a városba, hanem kívül a puszta helyeken vala.” (Márk 1, 43—45.) De viszont e betegségnek szemtől-szembe való látása után értjük meg Jézus lelkének felháborodását is azon, hogy midőn más alkalommal tíz poklos férfit gyógyított meg, csak egy tért vissza hozzá, hogy megköszönje. „Nemde tízen tisztultak meg és kilenc hol vagyon? Nem akadt, aki visszatérvén, dicsőséget adjon Istennek, hanem csak ez idegen (szamaritánus)?” (Luk. 17, 12—18.)

2. Sión hegye.

A zarándokot, aki Jaffa felől közeledik Jeruzsálem felé, akár vonaton, akár automobilon vagy más járművön, először és pedig már messziről köszönti Jeruzsálem legmagasabb pontján, a Sion-hegy ormán épült *Dormitio b. Mariae Virginis* (Szűz Mária elszenderülése) templomának magas kupolája és égbetörő tornya. Ez a kupola és ez a torony már messziről arra figyelmezteti a zarándokot, hogy a bold. Szűz, akinek boldog halála, helyesebben elszenderülése helyét megjelöli ez a beuroni stílusban épült templom és a hozzá csatlakozó kolostor, úgy emelkedett ki egész lelkületével az emberek tömegéből, mint ez a kupola Jeruzsálem háztengeréből. Az ő egész életörekvése és életcélja az ég felé tartott, ahová ez a magas torony mutat.

Ha fölmegy az ember a templom tornyába, illetve a kupolát övező galérián körüljár, meglepődik attól a főséges panorámától, amely onnan egész Jeruzsálemre és környékére nyílik. Onnét szokták a szent várost és környékét körképekben lefényképezni.

Coenaculum.

A Szűzanya templomának tőszomszédságában gubbaszt egy szegényes mecsetnek minarettel ellátott még inségesebb külsejű kupolája, amely belülről nagy erkölcsi és fizikai nyomor tanyája.

Láttára Jeremiás siralmi jutnak eszünkbe: „Sión útai szomorkodnak azért, hogy nincsenek, kik az ünnepre jöjjenek. Kapui mind lerontattak, papjai sírnak, szüzei epekednek s önmaga elnyomatott a keserűségtől.” (Sir. i, 4.)

Úgy tűnik fel a magasból ez a hatalmas épülettömeg az ő málladozó falaival és piszkos, rendetlen udvarával, mint a gyászba öltözött özvegyasszony, aki siratja elvesztett életepárját.

Ha a szutykos udvaron keresztülhaladunk, balról rozoga lépcsők vezetnek fel egy emeletes helyiségbe. Meglepően szép oszlopoktól hordozott, hatalmas gótikus csarnok. Leterítve szőnyegekkel és gyékényekkel. Mostani alakjában a keresztes vitézektől való. *Ezen a helyen tartotta Jézus az első szentmisét. Itt rendelte az Oltáriszentséget. Itt törte meg először az angyalok kenyerét tanítványainak.*

Valószínűleg Arimathiai József volt az a nyájas ismeretlen, aki valamint felajánlotta a halott Jézusnak a Golgota szomszédságában fekvő kertjében a saját magának vágatott sírt, megelőzőleg már felajánlotta az élőnek palotája nagytermét is az első szentmise fölséges titkának ünneplésére. Tagja volt a szinedriumnak, a zsidók főtvényszékének. Tehát „előkelő tanácsos” volt, „ki maga is várja vala az Isten országát” (Márk 25, 43) és „aki maga is tanítványa vala Jézusnak”. (Máté 27, 57.)

A Coenaculum (dvdvcuw, zsidóul: alijja) nevű, rendszerint emeleten fekvő *fogadóterem* minden előkelőbb ház társadalmi életének központja volt. De minden házban csak meghatározott társaságnak gyülekezőhelyéül szolgált: rokonok, ismerősök, politikai párt vagy vallási irányzat hívei, mester és tanítványai tartották benne gyűléseiket. Jézus is az akkori szokás szerint a maga vezérkarával, az apostolokkal egy sionhegyi palota nagytermét használta gyülekezőhelynek. Legalább is az utolsó vacsora alkalmával.

Midőn az Úr Pétert és Jánost elküldé, mondván: „menjetelek és készítsétek el nekünk a húsvéti bárányt, hogy megegyük, azok pedig azt kérde: hol akarod, hogy elkészítsük? — monda nekik: íme, amint bementek a városba, találkoztok egy emberrel, aki egy korsó vizet visz. Kövessétek őt a házba, melybe bemegyén és szóljatok a házigazdának: A Mester azt izeni neked: Hol van az a helyiség, hol a húsvéti bárányt tanítványaimmal együtt elköltsem? És ő mutatni fog nektek egy nagy termet berendezve, ott készítsétek el.” (Máté 22, 8—12.) Az Úr Jézus ezen rejtélyes beszédjével egyelőre titokban akarta tartani Júdás előtt a vacsora színhelyét, hogy meg ne zavarhassa az isteni szeretet lakomáját.

„Mikor este lett, az asztalhoz *telepedék* tizenkét tanítványával” (Máté26,20). A görög szöveg szerint: *odafeküdt* az asztalhoz. Előkelő házakban ugyanis a vendégek az alacsony asztalok köré három

oldalról elhelyezett úgynevezett *tricliniumok-on*. heverésztek. így nevezték a három-három személyre készített kereveteket vagy dívánokat. A nevük is: triclinium (görög szó = hármasság) onnan származott, hogy hárman-hárman feküdtek rajtuk. És pedig bal-karjukra támaszkodva heverésztek és csak jobbkezüket használták az evéshez.

Szent János feküdt Jézus arcával szemben. Csak így érthető, hogy Jézus keblén nyugovék”. (Ján. 13,22.) Egy tengelykörű fordulással Jézus keblére tudta hajtani fejét. Péter pedig valószínűleg Jézus háta mögött feküdt. Ezért nem tudott egyenesen hozzáférni kérdésével, midőn Jézus kijelentése elhangzott: „Bizony, bizony mondom nektek, hogy egy ma közületek elárul engem.” Kénytelen volt Jánosnak inteni és kérdeni: „Mondjad, kiről beszél? Amaz pedig Jézus keblére hajolván, monda: Uram! ki az? Felelé Jézus: Az, kinek én a bemártott falatot adom. És bemártván a falatot, oda adá Júdásnak, az iskarioti Simon fiának.” (Ján. 13,23—26.) Előkelő lakomákon a keleti házigazda azzal is igyekszik kitüntetni vendégét, hogy a mártásban megúsztatott, megnedvesített kenyérdarabot sajátkezűleg adja vendége szájába. Jelen esetben az Üdvözítő ezen megtiszteltetésben az áruló Júdást részesítette, aki vele egy tából mártogatott. Tehát szintén egészen közel feküdt az Üdvözítőhöz. Bizonyára János baloldalán. Szeretetének e kitüntető jelével akart Jézus hatni Júdás kökemény szívére. De hasztalanul.

Ez a falat nem volt az átváltoztatott kenyérből, vagyis Krisztus eucharisztikus testéből, hanem a zsidók rendes húsvéti báránycsodáján fogyasztott lepényszerű kenyérből. A húsvéti vacsora ugyanis hosszadalmas szertartásaival megelőzte az eucharisztikus vacsorát. Évszázadokon át alakultak, fejlődtek szokásai, szertartásai. Először kezét mostak a vendégek. A házigazda áldást mondott borral teli kelyhe fölé. Miután mindnyájan ittak belőle, a házigazda ismét megmosta kezét. Áldást mondott az ételekre és a vendégekkel együtt evett a feltálalt keserű salátából. Egy kis gyermek felkérésére: mondaná el, hogyan történt az ősatyák kiszabadulása az egyiptomi szolgaságból, elmondotta a szabadulás történetét, az úgynevezett Haggadá-t. Közben többször felemelte a borral ismét megtöltött kelyhet. A 112. és 113. úgynevezett Kis Hallel-zsoltárok imádkozása közben mindnyájan ittak belőle. Kezüket (és lábukat) megmosása után az asztalhoz feküdtek a fentebb ismertetett módon. Ujabb áldás után először keserű füvekkel együtt kovásztalan, lepényszerű kenyeret ettek és hozzá a húsvéti báránycsodát fogyasztották borivás kíséretében. Ezt a harmadik borivást *áldás kelyhé-nek* nevezték. Eközben az úgynevezett Nagy Hallel-zsoltárokat (114—117) és a 136. zsoltárt énekelték.

A törvényisztelő Üdvözítő bizonyára pontosan betartotta minden részletében ezt a szokásos szertartást. Az apostolok csoportonként buzgón mártogatták kenyerüket a bárányhús levébe. Szomorúságuk és nagy elfoglaltságuk a mártogatással lehetett az oka, hogy nem hallották, vagy nem méltatták eléggé figyelmükre Jézus választát János kérdésére és nem mutattak különösebb felindulást az árulónak közvetett leleplezésénél.

Midőn a tulajdonképpeni húsvéti bárányvacsora már a közepe felé, a nagy Hallel-zsoltároknál tartott, Jézus készülődött a lábmosásra. Jézus, mint házigazda, a szolgák helyett kitüntetőleg maga akarta megmosni apostolai lábát, mint valami hercegeket. Péter tiltakozni próbált ellene. De hasztalan tiltakozott. Hiszen nem a szegény halászembereknek szólt ez a kitüntetés, hanem a leendő lélekhalászoknak, Isten egyháza jövőendő előjáróinak.

Elsősorban Péter lábát akarta megmosni. Szent Ágoston ezt azzal bizonyítja, hogy Péterhez hasonlóan a többi apostolok is tiltakoztak volna az Úr Jézusnak e rabszolgai lealázkodása ellen, ha rajtuk kezdte volna el a sort. Csak miután Péter kemény rendreutastításának tanúi lettek, nem mertek ellenkezni az Üdvözítővel, hanem alázatosan belenyugodtak sorsukba. Péter, mint valamikor Jézus szenvedésének megjövendölésében, úgy most a lábmosás tényében sem tudta mindjárt felismerni az Isten megfoghatatlan rendelkezését. Alázatossága és határtalan szeretete valósággal megborzadt és fellázadt Mesterének készülődő megalázkodása miatt.

„(Jézus) fölkele a vacsorától, letevé felső ruháit, és vevén egy kendőt, maga elé köté; azután vizet önte a mosdótálba. És mosni kezdé a tanítványok lábait. És megtörle a kendővel, mellyel körül volt övezve. Odaméne tehát Simon Péterhez. Monda neki Péter: Uram! Te mosod az én lábaimat? Felelvén Jézus, monda neki: Amit én cselekedtem, te most nem érted; de majd megérted azután. Monda neki Péter: Az én lábaimat ugyan meg nem mosod soha. Felelé neki Jézus: Ha meg nem moslak, nem lesz részed énevem. Monda neki Simon Péter: Uram! akkor hát nemcsak lábaimat, hanem kezeimet és fejemet is. Monda neki Jézus: Aki meg van mosva, elég neki, hogy lábait mossák meg, akkor egészen tiszta. Ti is tiszták vagytok, de nem mindnyájan. Tudta ugyanis ki az, ki őt elárulja. Azért mondta: Nem vagytok tiszták mindnyájan”. (Ján. 13,4—75.)

A lábmosás jeleneténél ismét ráismerünk Péternek hamisítatlan jellemére az ő bájos szeleburdiságában. Nem akarja túrni, hogy Ura, Mestere rabszolga módjára kiszolgálja a lábmosásnál. Csak akkor hajlik meg akarata előtt, mikor az Üdvözítő megfenyegeti, hogy nem lesz része szent testének és vérének máris küszöbön álló élvezetében. Mikor e fenyegetést hallja, máris átcsap az ellenkező túl-

zásba: még a kezét és fejét is odanyújtja mosásra, holott erre nem volt szükség. A lábmosásra is csak azért volt szükség, hogy a dívánon heverésző vendégek hosszában kinyújtott poros lábukkal ne disz-gusztálják egymást. A lábmosás szertartása jelen esetben különben jelképezte a lélek tisztaságát, amely a közeledő szent lakomán Krisztus teste-vére méltó vételének szükséges előfeltétele.

Az utolsó vacsorán fontos szerepet játszott a kenyér. Hiszen azt változtatta át Jézus szent testévé. Azért kissé bővebb megbeszélést érdemel.

A bibliai időkben csak egy napra való lisztet szoktak örölni, mert a belőle készült kenyér nem volt tartható hosszabb ideig. Igazában ugyanis nem kenyér volt az, hanem ujjnyi vastag lepény vagy pogácsa. Innét érthető, miért kellett az Úr Jézus parancsa szerint a Miatyánkban mindig csak a *mindennapi*, vagyis ezen vagy azon napi kenyeret kérni az Istentől. E szokásból érthető meg azon példabeszédben derék embernek zavara is, akihez késő este váratlanul vendég érkezett. Mivel a saját családjára részére szükséges az-napi kenyere elfogyott, éjfélkor zörget a szomszédjánál, akiről fel-tételezi, hogy nem fogyott el egészen aznapi kenyérszükséglete. Azért három kenyeret kér tőle kölcsön vendége számára. (Luk. n, 5—6.) Ezek a lepény- vagy pogácsaszerű kenyerek ugyanis oly kicsinyek, hogy hármát is meg tud enni belőlük közepes étkü ember ülőhelyében.

Ezt a puhahéjú *lepényt* használták az egyszerűbb háztartásokban *kanál gyanánt étkezéskor*. Az ujjak között összehajlított kenyér-héjjal „kanalazták” ki a levest és egyéb folyékony ételeket a közös tálból, mely körül szegényesebb házakban keresztbe tett lábakkal körben ültek gyékényen vagy szőnyegeken a földön. Ebéd végeztével ugyancsak e kenyérhéjjal törölték le a vendégek ujjait, amelyek szutykosak lettek a közös tálban való kanalazástól vagy villázástól. Ezeket a kenyérdarabokat azután a kutyák elé dobálták. Ilyen kenyérdarabokra, nem pedig igazi kenyérmorzsákra kell gondolni a Szidon vidékére való kánaáni asszony beszédjében, midőn azt mondja Jézusnak: „A kis kutyák is esznek a *morzsákból*, melyek lehullanak uraik asztaláról”. (Máté 15, 27.) Ugyancsak ilyen *morzsalékokkal*, melyek lehullanak a gazdag asztaláról, szeretett volna jóllakni a szegény Lázár is, — „de senki sem adott neki”. (Luk. 16, 21.) A szó szoros értelemben vett kenyérmorzsák emlegetése jóllakás céljára itt kegyetlen iróniaszámba menne. Előkelő lakomákon a *keleti házigazda* azzal is igyekezett kitüntetni vendégét, hogy a *mártásban megúsztatott*, megnedvesített *kenyérdarabot sajátkezűleg adta vendége szájába*. Az utolsó vacsorán e megtiszteltetésben az áruló Júdást részesítette az Üdvözítő: „Bemártván a falatot, oda adá Júdásnak,

az iskárioti Simon fiának”. (Ján. 13, 26.) Szeretetének e kitüntető jelével akart hatni a kőkemény szívre. De hasztalanul. Ez a falat nem volt az átváltoztatott kenyérből, vagyis Krisztus testéből. Egyéb-iránt az apostolok közös tálból kanalaztak kenyér segítségével. Így érthető az Üdvözítő kijelentése: „Aki velem kezét a tálba nyújtja, az árul el engem”. (Máté 26, 23.) Minthogy az apostolok nagyon el voltak foglalva a mártogatással, nem hallották, illetve nem méltatták eléggé figyelmükre Jézusnak bővebb felvilágosítását, melyet Jánosnak azon kérdésére adott: „Uram, ki az?” Feleie Jézus: „Az, kinek én a bemártott falatot adom”. (Ján. 13, 25.) A mártogatásból eredő elfoglaltságuk lehetett az oka, hogy az árulónak ezen indirekt leleplezésénél nem mutattak különösebb felindulást.

A palesztinai benszülöttek kenyérének ujjnyi vastag lepényformája adja a magyarázatát azon gyakori bibliai szólásmódnak: *kenyeret törni*, ők sohasem késsel vágják a kenyeret, hanem kézzel törik. Ezeknek a lepényeknek sem kemény héjuk nincsen, sem szét nem morzsolódnak. Hajlékonyak, puhák, éppen ezért könnyen tűrhetők vagy darabolhatók kézzel. Ilyen értelemben ajánlja Izaiás próféta: „Törd meg kenyeredet az éhezőnek”. (58, 7.) Ilyen vonatkozásban panaszkodik Jeremiás (Sir. 4,4.), hogy Jeruzsálem ostroma alatt „kenyeret kérnek a kisdedek és nincs, *aki törne nekik*”. Jézus is *megettőre a kenyeret*, (Máté 26, 6; Márk 14, 22; Luk. 22, 29.), melyet az utolsó vacsorán szent testvé váltóztatott, hogy az apostolokat megáldoztathassa. *A kény ér tör és kifejezés* éppen azért az öskereszténységben az Oltáriszentség, illetve a szent mise áldozat jelzésére szolgált. Az emmausi tanítványok is a *kenyértörésről* ismertek rá Jézusra. (Luk. 24, 35.) A keleti falukban vagy a falu végén egy tömegben vagy az egyes házak mellett most is látni agyagból épített kis boglyas kemencéket, melyekben az ő ízetlen, mert sótalán lepénykenyerüket sütik. Megtűzesített kő- vagy rézlapra fektetik rá a tésztát. Aztán ráhányják a tüzes hamut. Mivel hamu alatt sül meg, azért hívja a biblia „hamu alatt sült kenyér”-nek vagy pogácsának. (Kir. I. 19, 6.)

A Szentlélek eljövételének színhelye.

Arimatheai József tanácsos házának „nagy termében” (Coenaculum magnum, Luk. 23, n.) időztek az apostolok Jézus mennybemenetele után is tíz napig, amikor reájuk szállott a Szentlélek. „Az igazság Lelkét” vették égből jövő szélvész zúgása közben, „szétosztó tüzes nyelvek alakjában” (Ap. cs. 2, 2—3.), mint azt az Úr Jézus nekik előre megjövendölte búcsúbeszédjében: „Én kérem fogom az Atyát és más Vigasztalót ad nektek, hogy veletek légyen

BETLEHEM LÁTKÉPE

JORDÁN

DAVID THOMAS

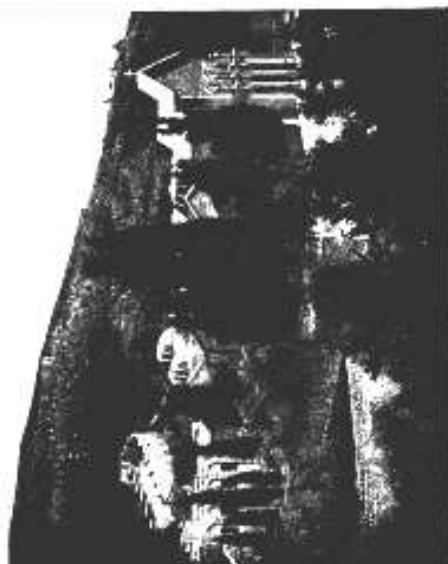
DR

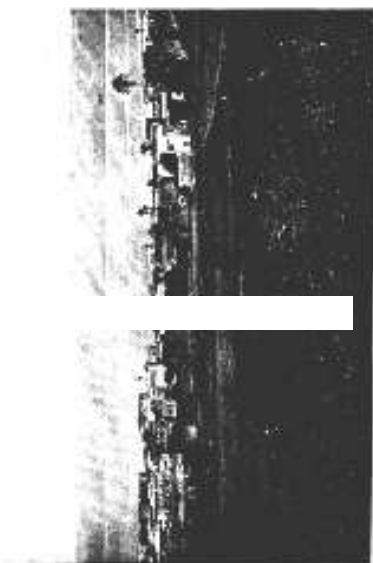
JAYESSA LEE

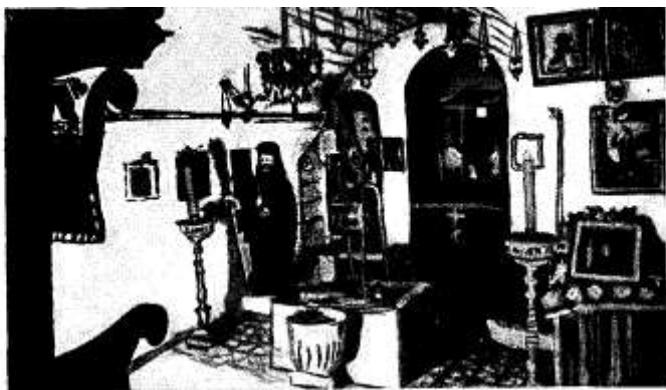
KIANE LATHROP

GRACEYNE HAZLEBICK

THIRLING A. GERSHBERG

JÁKOB KÚTJA

HAKELDAMA

SZAMÁRHÁTON A ROSSZ EMMAUSI ÚTON

mindörökké, az igazság Lelkét, kit a világ meg nem kaphat, mert nem látja és nem ismeri őt, Ti pedig megismeritek őt: mert nálatok marad és bennetek leszén”. (Ján. 14, 16—17.)

Piros pünkösd napján teljesítette az Úr ezen ígértét és pedig abban a Coenaculumban, ahol papokká szentelte és a gyónás szent-ségének rendelkezésével a bűnök megbocsátásával is megbízta apostolait.

A legújabb ásatások bebizonyították, hogy *Kaifás főpapnak palotája a Sion hegy lejtőjén*, pár kőhajításnyira a Coenaculumtól feküdt. A francia assumptionisták javában ássák Kaifás palotájának romjait (Galli Cantus), hogy felettük nagyszabású kolostort és templomot építsenek. A templom már készen is van. Jézus börtöne helyén épült, ahol az Urai Kaifás házában éjfél utántól korra reggelig

fogva tartották, míg a nagytanács összegyülekezhetett az ő elíteltetésére. Megemlíteni érdemes, hogy ezen most épült templom *túlvilági fényben úszó oltárképe az ítéletre jövő Krisztust ábrázolja*. A főpap azon kérdésére: „Megesketek téged az élő Istenre, hogy valld meg nekünk, te vagy-e a Krisztus, az Isten fia?” — ezen a helyen hangzott el Jézus válasza: „Te mondad; azonban mondom nektek: majd egykor látni fogjátok az Emberfiát az Isten hatalmának jobbán ülni s eljönni az ég felhőiben”. Akkor a főpap megszaggatá ruháit, mondván: „káromkodott; mi szükségünk van még tanukra? íme, most hallottátok a káromkodást. Mit gondoltok?” Azok pedig felelvén, mondák: „Méltó a halálra” stb. (Máté 26, 63—65.)

Minket azonban nemcsak az a drámai sorsfordulat érdekel, hogy Kaifás az ő Jozafát völgye felé tekintő palotája helyén fog majd ítéletre odaállani azon Jézus elé, akit ő halálra ítéltetett. Érdekel az a tény is, hogy éppen a Sion-hegy lejtőjén feküdt a szinédrium fejének, a főpapnak palotája. Ez a terület jelenleg a XVI. században épült városfalakon kívül *fekszik*. *De Jézus korában a falakon belül volt*. Mi sem természetesebb, mint hogy a tanácsosok lakásait is a közelben keressük, hogy a kora reggel tartatni szokott tanácskozásokhoz minél könnyebben kaphassa őket az elnök keze ügyébe.

Gecsemáné kert.

Az Olajfák hegyének tövében a Cedron patak hídján túl terül el a Gecsemáné kert, melynek neve: olajsajtót vagy prést jelent. Bizonyára volt is benne Jézus korában ilyen présház, mely Szent Márk evangélista anyjának, Máriának birtokához tartozhatott. Ez a

kert a nagycsütörtök és nagypéntek közti éjjelen Jézus Szívének présházává változott. A mérhetetlen szenvedések előérzete az emberiség bűnei miatt kisajtolta szívéből szentséges vérét, mely gazdagon hullott a bűn átka alatt nyögő földre. „A halállal tusakodván, még buzgóbban imádkozék vala. És lón az ő verejtéke, mint a földre hulló vérnek cseppjei stb.” (Luk. 32, 44—45.) A hegy oldalához simuló kert alsóbb része, mely a katolikusok tulajdonában van és a ferencesek gondozása alatt áll, a világnak egyik legpoétikusabb kertje.

Mintha Jézusnak minden vércseppje, melyet e helyen hullatott, azóta virággá változott volna. S mintha ezzel a ténnyel azt akarta volna a szenvedők figyelmébe ajánlani: Ne féljete az Istenért vállalt szenvedéstől. „Kik Krisztussal együtt szenvedtek, velem együtt fogtok megdicsőülni is”. (Róm. 8, 11.)

Az Istenért eltűrt szenvedéseknek minden vércseppje átalakul, az öröm virágaivá. Bizonyára máskor is már sokszor éjszakázott az Úr a Gecsemáné kertben Atyjával társalogva. Az utolsó vacsora után is ebbe a szent városon kívül fekvő, csendes kertbevonult Jézus tizenegy tanítványával, hogy az éj csöndjében fölséges mennyei Atyjával társalogjon s e társalgásból erőt merítsen a küszöbön álló halálküzdelmekhez. „A fölséget mindig csendben kell szemlélni. Mert a lármában elfödi arcát s vásári zajban és pesztonkafecsegésben elvész szava... Éjjel tovább látni, mint nappal. Mert nappal a szem lát s az értelem sokszor szintén leszögeződik a látóhatárnak perifériájához. Ez a periféria pedig oly szűk és oly korlátolt”. (Prohászka, Utak stb. 276.)

Az Üdvözítő pedig messzire akart látni ezen éjszakán a rejtelmes múltba is s a megfoghatatlan jelenen túl a titokzatos jövő időkbe is. Azért, hogy még jobban egyedül maradhasson, a kert bejárata közelében monda tanítványainak: „Üljetek le itt, míg odább megyek és imádkozom: És maga mellé vevén Pétert és Zebedeus két fiát, kezde szomorkodni és gyötrődni. Akkor monda nekik: Szomorú az én lelkem mindhalálig; várjatok itt és virrasszatok velem. És kissé előbbre menvén, orcájára borula, imádkozván és mondván: Atyám! ha lehetséges, múltjék el tőlem e pohár, mindazonáltal, ne úgy legyen, amint én akarom, hanem amint te”. (Mt. 26, 36—39.)

Az őskeresztény hagyomány szerint a kert végében volt egy földből kiálló nagy lapos sziklatömb. Erre borult le Jézus, hogy kiöntse Atyja előtt lelke keserűségét. Ezt a sziklatömböt a világháború után folytatott ásátások alkalmával napvilágra hozták egy ősrégi templom romjai alól s fölébe hangulatos szép templomot, ú. n. Agónia-bazilikát építettek.

Kereszt-út.

Jeruzsálemben az európai kálváriáknál megszokott *stációkról* alig beszélhetünk a szó megszokott értelmében. Jeruzsálemben nincsenek kápolnaszerű állomások, melyek az illető helyen történt eseményeket ábrázolnák domborművekben vagy képekben. Mindössze „Veronika kendőt nyújt Jézusnak” c. VI. állomást és „Jézus másodszor esik el a kereszt alatt” c. VII. stációt jelzi egy-egy, a házak tömegében eldugott kápolna. A X. (Jézust megfosztják ruháitól), XI. (keresztre szegezik), XII. (meghal a kereszten), XIII. (a keresztről levett szent testét Anyja ölébe fektetik) helyét pedig, egy-egy oltár jelöli a Kálvárián (IX. és X. közösen). A XIV-et pedig természetesen maga a Szentsír jelzi, amelyben eltemették a szent testet. A többi állomásokat legfőleg a piszkos, zeg-zugos uccák házainak falára alkalmazott kereszt mutatja.

Mert hát nem valami jókarban tartott szerpentin-út vezet ám a Kálváriára, hanem a *Kereszt-út* a városnak zeg-zugos, sötét, szennyes síkatorain vezet át, amelyekben egymás hátán tolong ember, állat. Hol erre, hol arra fordul az, úgy hogy vezető nélkül el sem tudnánk igazodni.

Az egyes állomások helye sem holtbizonyos. Annál kevésbé, mert az uccák képe és iránya, a házak fekvése és az út szintje Jézus kora óta sokszorosan megváltozott. Átlag 4—5 méter magasan járunk azon úttest fölött, amelyen az Üdvözítő vitte keresztjét. Néhol még magasabbra is feltöltődött az uccák talaja a sok háborús ostrom rombolásai következtében. A mohamedán uralom alatt évszázadokon át halálra keresett keresztények a legnagyobb jóakarattal mellett sem törődhetek volna a Kereszt-út állomásaival, örültek, ha életök veszélyeztetésével néha-néha besurranhattak legalább a Szentsír-templomba. A Kálvária és a Szentsír volt az ő áhítatuknak központja és célja. A keresztrefeszítés sziklája és a sír imádságuknak könnyekkel öntözött tárgya.

A keresztúti ájtatosság különben is jó későn bukkant fel. *Mos-tani alakját a 14 stációval csak a XV. században nyerte.* És pedig nem Jeruzsálemben, hanem Európában. Európából plántálták át Jeruzsálembe is. A Kereszt-út stációi közül egyesek és pedig a III., IV., VI., VII. és IX. nem az evangéliumokból veszik tárgyukat, hanem csupán késői szájhagyományokból. A középkor folyamán nagy a tétovázás, tapogatódzás a stációk száma, sorrendje és a 14-es szám megállapítása után az egyes állomások színhelye körül Jeruzsálemben. A jeruzsálemi Kereszt-út tehát csak nagyjában és egészében felel meg az eredetinek.

Minden pénteken délután összegyülekeznek Jeruzsálem összes katolikus papjai, szerzetesei és szerzetesnői s híveik, meg az idegen zarándokok kíséretében végigjárják a nyílt uccákon a Kereszt-utat.

Isten kegyes jószágából 1927. év szeptemberében másodszer voltam szerencsés végigjárni Jeruzsálemben azt az igazi Kereszt-utat, melyet maga az Üdvözítő végigjárt. Mi maroknyi katolikusok úgy éreztük magunkat a fájdalmas úton, mintha az egész világ terhét hordoztuk volna lelkünkben. Szinte féltünk egy lépést is tenni. Mert a Kereszt-út földjén az Úr Jézus szentséges vérének cseppjeit képzeltük. Féltünk lábainkkal taposni azt az utat, melyet Jézusunk vérével öntözött. Körülöttünk kíváncsi mohamedánok és zsidók báméskodtak vagy teljesen közömbösen üzleteket bonyolítottak le. Kártyáztak, pipáztak, kockáztak ezeken a girbe-görbe, piszkos uccákon. Ez a keresztény kegyeletet annyira zavaró és megbotránkoztató keret arra jó, hogy könnyebben, sőt egészen jól el tudja képzelni az ember az első, igazi keresztúti processzió lefolyását. Mert ugyanilyen környezetben ment végbe Jézus kereszt-hordozása is.

Csekélyszámú hívétől környezve, a tavaszi hőségben ezeken a piszkos jeruzsálemi uccákon kíváncsiak, közömbösek és szívtelen üzletemberek tömegei között haladt a Golgota felé. Azért volt ez reánézve igazi *Via Dolorosa* — *fájdalmas út*. A drágakő a szemétdombon, a rózsa a tövisek között, a lilium a csalánok között, a fényes napsugár a sötétségben: így tűnik fel nekem a Via Dolorosán a keresztet hordozó Jézus, az Isten gyönyörűsége e borzalmasan vad és szennyes környezetben. A vér a legdrágább folyadék, mert „a lélek a vérben van”, mondja a Szentírás. (Móz. III. 17, 11.) Jézus vére patakokban folydogált e piszkos uccákon. S a piszkos lelkű emberek durva lábbal taposták e drága folyadékot, a legértékesebbet, mely valaha öntözte a földet.

Ily környezetben haladt a világ királya és teremtője, aki által Szent János szerint (1, 10.) „mindenek lettek és nélküle semmi sem lett, ami lett” és „ki előtt most térdet hajt ég, föld és pokol” (Fii. 2, 7.), de „aki kiüresíté önmagát, szolgálai alakot vévén föl,” a közömbös, bosszút üvöltő, káromkodó tömeg között szent vérének bíborába öltözve, töviskoszorúval díszítve, leköpdösve, megkötözve útjának végcéljához: a vesztőhelyre, a Golgotára. Ha az ember a ker. kat. hitéből nem tudná, hogy Istenember az a „*fájdalmak férfia*,” aki ezen az úton végighordozta az ő keresztjét, nem értené meg, hogyan szerethette Jézus ezt a szeretetére annyira érdemtelen emberiséget, hogy ilyen körülmények között járta keresztútját.

Csakis az ő istensége adja ennek magyarázatát.

A Kereszt-út a Moriah-hegy északkeleti sarkán álló kormányzó-sági palotában kezdődik. Itt állott Pilátus pretoriuma. Itt adta át az Üdvözítőt a zsidóknak, hogy keresztrefeszítsék.

A szent kereszt fája, melyet Jézus vállain hordozott, mint Decaisne, a francia tudományos akadémia tagja megállapította, a coniferák (fenyőfák) osztályából való, valószínűleg aleppói fenyőfából. Ez a fa a legjobban ellenáll az idő vasfogának, a nedvesség romboló behatásának. Innen érthető meg, hogy a földben elásva, három századon át sem rothadt meg.

Nagyságára jellemző az evangéliumnak (Ján. 19, 29) adata, hogy izsópkaróra erősített spongyában nyújtottak a szomjazó Krisztusnak italt a katonák. Az izsópnem nő egy méternél magasabbra. Ha tehát ekkora izsóppal elérték Jézus ajkát, maga a kereszt is alacsony volt. Egyébként is az volt a szokás, hogy csak alacsony keresztre szegezték, vagy kötözték a gonosztevőket, hogy a vadállatok elérhessék és szétmarnagolhassák hulláikat.

Alakjára nézve nem volt x (crux decussata) alakú András-kereszt, sem nem T alakú (crux commissa), hanem ú. n. crux immissa, melynek függőleges fája a vízszintes gerenda fölé emelkedett: †. A keresztfelirat ugyanis Jézus feje fölött volt felszegezve.

S ami a keresztrefeszítés módját illeti, valószínűleg téves az az ábrázolásmód, mely szerint először a földön fekvő keresztre szegezték volna az Üdvözítőt és csak azután emelték volna fel a keresztet. *Grimm* szerint ugyanis (Geschichte des Leidens Jesu II. 83.) a latin és görög írók olyan kifejezésekkel írják le a keresztrefeszítés lefolyását, melyek a már előzőleg *felállított* keresztre való felemelést, mint általánosan dívó szokást állítják elének. Ilyen kifejezések pl. „fölemelni valakit a keresztre,” „fölszállani a keresztre,” „a halálbüntetés végrehajtására keresztet állítani a földbe és megerősíteni,” „valakit a kereszt oldalára függeszteni, mely a tengerre néz.” (V. ö. Cicerónál, 3. Verr. 3.: „in cruce[m] sustulit,” Iustin. 18, 7.: „in altissimam cruce[m] suffigi iussit.”) Suetonius szerint Gálba császár egy keresztrefeszítésre ítélt római, ki polgárjogára hivatkozva tiltakozott a keresztrefeszítés ellen, gúnyosan azzal vigasztalt, hogy hiszen a közönségesnél magasabb keresztet állított fel számára. Ebből látszik, hogy először felállították a keresztet s csak azután emelték föl rá az embert.

Flaviusz József Bassus római követről mondja, hogy keresztet állított föl zsidó foglyának megijesztésére. Ezen ijesztgetésnek pedig csak úgy volt értelme, ha a kereszt felállítása rendes szokás szerint megelőzte a keresztrefeszítést. Ha pedig ez volt az általános szokás, nincs okunk feltételezni, hogy a durva bakók Jézussal kivételt tettek volna. Ruháitól megfosztott szent teste körül, talán

a melle és karja körül, köteleket csavarhattak s ezek segítségével emelték a már felállított keresztre. A kereszt alsó részén sedilének nevezett zsámolyszerű ülőkére ültették, melynek az volt a célja, hogy az egész test ne nehezédjék a kezek felfüggesztési pontjaira és át ne szakítsa a kezeket a nagy súly. S először bizonyára kötelekkel kötözték a kereszthez az Úr Jézus szent kezeit és lábait. Aztán a hóhér létrára állva kalapáccsal verte bele a kezekbe és lábakba a hosszú szögeket.

2. És pedig külön-külön mindegyik lábba egy-egy *szöget* vert, úgy hogy a lábak egymás mellett s nem egymáson feküdtek, mint tévesen igen sok feszületen látható. A keresztény ókorban és középkor elején keletkezett ábrázolásokban mindenütt az egymás mellett felszegezett lábak láthatók. Különben is, mint Plautustól tudjuk (ut affigantur bis pedes, bis brachia), ez volt a keresztfeszítésnek szokásos formája. Ez az egyetlen természetes módja. Hiszen egy szöggel mindkét lábat átszögezni vajmi nehéz lett volna. Velencében, Trierben, Florenben és Parisban őriznek egy-egy szent szöget. Egyebütt is szép számmal mutogatnak belőlük. Ezek azonban többnyire csak az eredeti szögekhez érintett utánzatok. A trieri szögön kívül talán az lesz a leghitelesebb, mely a híres *vaskoronában*, a német-római császárok koronájában van. (Monzában őrzik.) Ettől a vasszegtől kapta a nevét is a vaskorona. Ez kisalakú aranykorona sugarak nélkül: belül van megerősítve a szent szög vaslemez alakjában, amely 13 milliméter vastag és 514 milliméter hosszú.

3. A Szűz Máriától vagy a szent asszonyoktól készített *varratlan köntöst* a keresztfeszítés előtt leráncigálták az Úr Jézus sebesült testéről a katonák és sorsot vetettek rá. Most Trierben (Németország) őrzik a székesegyház kincstárában. Állítólag Szent Iona császárnő küldötte oda. Argenteuilben (Franciaország) szintén őriznek egy varratlan köntöst, mely a gyermek Jézus köntöse volt, vagy talán az alsó ruhája.

4. Hogy a *töviskoszorú* Jézus fején maradt-e a kereszten is, nem egészen bizonyos, mert az evangéliumok hallgatnak róla. Tertullian a harmadik században igennel felel. (Adv. Jud. XIII.) Az ötödik és hatodik századból való feszületeken ellenben jórészt hiányzik a töviskoszorú. A XIII. században Szent Lajos francia király megszerezte V. Balduin konstantinápolyi latin császártól s tiszteletére Parisban gyönyörű kápolnát építtetett 1248-ban, az ú. n. Sainte Chapelle-t, mely a gótika remeke: ott őrzik a koszorút, de tövisek nélkül. Maga a koszorú az ú. n. *juncus balticus*-hoz tartozó kákából készült. Ebbe tűzdelték bele a *zizyphus spina Christi* nevű kegyetlenül szúró, hosszú töviseket kettesével. Vagy húsz

egyházban vannak ezek elosztva. Legnevezetesebbek a pisai és trieri tövissek. Trierbe állítólag maga Szent Ilona küldötte más ereklyékkel együtt. Trier volt ugyanis az ő férjének, Konstantius Chlorusnak székvárosa.

5. Azon alacsony *kőoszlopot*, melyhez Pilátus udvarában kötözték Jézust a katonák és megostorozták, Rómában lehet látni a Santa Prassede-templomban. A XIII. században került oda.

Jeruzsálemben is őrzik a ferencrendiek a Szentsír-templomhoz épített Szentség-kápolnában a mellékoltáron az ú. n. megostorozás oszlopát. Azonban tévesen viseli ezt a nevet. Ez az oszlop Kaifás házából való Ehhez kötözve kínozták éjjel a zsidók a börtönbe zárt Üdvözítőt.

6. Rómában, a Szent Péter-templom kupolája alatt egy kápolnában őrzik *Veronika kendőjét* „Santo Volto” (Szent arc) címén, mellyel a késői hagyomány szerint a Kereszt-úton ez a szent asszony részvéteből letörölte Urunk véres ábrázatját. S az Úr emlékül rajta hagyta szent arcának vonásait. Ez történt a Kereszt-út VI. stációjánál. Később Veronika Rómába vitte a kendőt.

Nagypénteken a Szent Ilona kápolnájának erkélyéről meg szokták mutatni a hívőknek.

Ettől megkülönböztetendő egy másik arckendő, melyet Turinban tisztelnek a királyi palota kápolnájában. Ez az Úr Jézusnak arcát a sírban fedte le a zsidó temetkezési szokások szerint.

7. Hasonlóképpen a római Szent Péter-templomban látható a *szent lándzsa* is, mellyel Longinus római katona megnyitotta Jézus oldalát, mielőtt levették szent testét a keresztről. Nem az egész lándzsa, hanem annak csak felső része a vaskúppal. II. Bajazid szultán küldötte Konstantinápolyból 1492-ben VIII. Ince pápának.

8. Ugyancsak Rómában a Scala Sancta-templomban (Lateránnal szemben) látható az ú. n. *Lithostrotosnak* vagy *Gabbathának kőlépcsőzete Pilátus palotájából*.

9. Jeruzsálemben a Via dolorosa vagyis Kereszt-út elején mutatnak egy ú. n. *Ecce Homo-ívet*, mely az uccán átnyúlva a Notre Dame de Sión apácák csodaszép templomában a főoltár fölött folytatódik. Azt szokták róla mondani, hogy ezen az íven, mely Pilátus palotájához tartozott, állott Jézus a helytartóval azon percben, midőn Pilátus őt bemutatta ezen szavakkal a tömegnek: Ecce Homo.

Igazában azonban onnan származik ezen Ecce Homo-ívnek neve, hogy az ismeretlen korból származó ívezetes kapuba beleillesztették a XIII. században a Lithostrotosnak azt a két kőlapját, amelyeken Jézus és Pilátus állottak abban az emlékezetes pillanatban.

10. Nemrégiben hozták ismét napvilágra azon *kövezet* egy részét, mely Pilátus palotájának udvarát borította s amelyen az Üdvözítő-

nek is át kellett mennie a tomboló néptömeg és katonaság sorfala között. A Notre Dame de Sión apácák háza alatt látni ezt a Krisztus korabeli kövezetet az ucca mostani szintje alatt kb. 15—20 méternyire. Itt lehet látni, hogy a város sokszoros elpusztításakor támadt romok folytán mennyire emelkedett a város talaja. A P. Ratisbonne által kiásatott nagy kőlapokon, legalább kettőn egészen szépen láthatók még azok a rajzok, melyeket az unatkozó katonák véstek beléjük (tabulae lusoriae), hogy „malmoz”-hassanak, mint mai napig nevezzük e játékokat.

3. Kálvária.

A Kálvária nincs kívül Jeruzsálem városán, hanem *éppen a szent város kellős közepén*. Jézus idejében kívül feküdt a szent városon.

Szent Pál írja a zsidóknak: „Krisztus a kapun kívül szenvedett”. (Zsid. 13, 12.) A múlt században fel is fedezték azon Krisztus-korabeli falnak alapjait, mely akkor a Kálváriát kizárta a városból. Vagy tíz évvel Jézus halála után Heródes Agrippa új fallal új területeket vont be a városba s így került a Golgota is a város kellős közepébe.

A Golgota nem hegy. Csak a régi város felől, ahonnan Jézus közeledett az ő keresztjével, van egy kis emelkedés a Kálvária felé.

Mert a Tyropoionból (a sajtkészítők völgyéből) kellett neki a Kálvária felé haladnia. Magában véve ez az emelkedés nem lett volna túlságosan megerőltető. De természetesen a kereszttel megterhelt és az előző vérvesztésegektől végkimerültségben szenvedő Üdvözítőnek kimondhatatlan fáradságot okozott ezen a kis emelkedésen való felkapaszkodás is. A „Kálvária-hegy” elnevezés onnan eredt, hogy az európai Kálváriák fogalmát, melyek rendesen hegyen létesülnek, vitték át a jeruzsálemire, az igazi Kálváriára. Maga a Szentírás nem hegynek nevezi, hanem azt mondja róla: „Elérkeztek arra a helyre, melyet Golgotának neveznek, ami koponya helyet jelent”. (Máté 27, 33.) „Ottan megfeszíték Őt és Vele a latrokat.” (Luk. 23, 33.)

A Kálvária eredetileg koponyaalakú kidudorodás volt a városon kívül északnyugatra szelíden emelkedő halomból. Itt végezték ki a gonosztevőket. Azért nevezték „*Koponyák helyének*”.

Hitelességét legjobban bizonyítja az a Venus-szoborral történt megjelölés, amellyel Hadrián császár a Bar-Kochba-féle második zsidó

forradalom (132. Kr. u.) leverése után e szent helyet profanizálta. A Szentsír helyére ugyanakkor Jupiter szobrát állíttatta, hogy a keresztényeket e szent helyekről elriassa. De éppen ezen bálvány-szobrokkal örökítette meg akarata ellenére is a kereszténység leg-szentebb helyeit. Mikor Szent Ilona 326-ban (Kr. u.) Jeruzsálembe érkezett, hogy ott templomokat építsen a megváltás helyszínén, csak e bálványszobrokkal megszenteltelenített helyeken kellett a romok közt ásatnia, hogy eredeti alakjukban rábukkanjon a szent helyekre. De nem hagyta őket eredeti állapotukban. A koponyaalakú Kálvária szikláját négyszögletűre faragtatta le. Úgyszintén az eredetileg sziklabarlangalakú Szentsírt is teljesen lefaragtatta és csupán azt a sziklapadot hagyta meg, amelyen az Úr teste pihent. E fölé remekművű kápolnát állíttatott és a Kálváriával egyetemben nagyszabású és fényes pompájú templomba foglaltatta bele, amelynek szépségéről valóságos csodákat írnak az ókeresztény kor írói. Ez a templom többször is elpusztult idők folyamán részint ellenséges kezektől, részben földrengéstől vagy tűzvésztől. A mai bazilika lényegében a keresztvesztéztől származik.

A Kálvária helyétől gyenge kis kőhajításnyira feküdt Arimateai József sírja, melyet átengedett Jézus testének nyughelyéül.

Jézus sírja most 8.25 méter hosszú, 5 m széles és 5 m magas, orosz hagymakupolás kápolnában van, mely teljesen szabadon áll a Szentsír-templomnak nagy kupolája alatt. Voltaképpen két részből áll ez a kis épület. A külső, előcsarnokszerű része Angyal kápolna nevet visel, mert itt voltak azok a szent angyalok, akik húsvét hajnalán a szent asszonyoknak, majd Péter és János apostoloknak hirdették Jézus feltámadását. Ez 2.90 m széles, 3.45 m hosszú helyiség. Maga a Szentsír egy nagyon szűk és nagyon alacsony belsőbb helyiségben van. Márvánnyal fedett sziklapadon pihent az Üdvözítő teste nagy-péntek estétől húsvét hajnaláig. Csak ennyi maradt abból a szikla-sírból, melyet Szent Ilona a templom építésékor lefaragtatott. Hogy eredetileg milyen formája lehetett, arról szemléletes képet nyújthatnak Jeruzsálemen kívül a Damaszkuszi kapu közelében látható ú. n. „Királysírok”. Ezek Kr. u. 50 tájban a zsidó vallásra tért Heléna adiabenei (Mezopotámia) királynőnek és fiának, Izates királynak családtagjai számára létesültek. A sziklafalba vágott díszes előcsarnokból folyosók nyílnak, melyek falában harmincegy pad-, illetve teknőalakú egyes sír létesült. Az egyes sírokat külön-külön is, de meg a bejárati folyosókat is el lehet zárni nagy malomkövel. A Jézus sírüregét is ilyen malomkövel zárták el. Ennek egy darabját az Angyal-kápolna falában mutogatják.

4. Olajfák hegye.

Még a modern Palesztinának is aránylag leggyakrabban látható fája az *olajfa*. Megfogyva bár, de törve nem, él még a bibliának ez a kedvenc fája hegyen és völgyön. De már korántsem oly

gazdag bőségben, mint a bibliai időkben. Dávid külön királyi tisztviselőt, modern időkben úgy mondanók: minisztert rendelt a „gederiti Balanán személyében az olaj- és fügefáknak, melyek a mezőségen valának.” (Krón. I. 27,28.) Akkor tehát még valóságos olajfaerdők borították a most kopár hegyoldalakat, ha külön minisztériumot kellett szervezni felügyeletük céljából. Mózes így biztatja honfoglaló héberjeit Isten nevében: „Ád neked a te Urad Istened szőlő- és *olajfa-hegyeket*, melyeket nem te ültettél.” (Móz. V.

6. II. V. ö. Józs. 24, 13.) A török gazdálkodás és a világháború nyomorúságai annyira megritkították az olajfát is, hogyha rosszmájúak akarnánk lenni, a jeruzsálemi Olajfák hegyét is így kellene meghatároznunk: Azért hívják Olajfák hegyének, mert nincs rajta olajfa. Már a római katonák is Jeruzsálem ostroma alkalmával (70. Kr. u.) sok olajfát vagdostak ki, hogy ostromgépeik készítéséhez és egyszersmind a városból menekülő zsidók karóbahúzásához használhassák fel. A hódító arabok és törökök pedig közvetve azzal irtották, hogy példányonként kb. egy pengő adóval sújtották, holott legjobb esetben is legfőlebb 4—5 pengő jövedelmet hozott gazdájának. E súlyos adókkal aztán azt érték el, hogy a gazdáik kivágták vagy nem gondozták, hanem kiveszni hagyták a különben nagyon hasznos fát, mely rájuk nézve rendes körülmények között olyan áldás volt, mint a mi gazdáinkra a fejőstehen. A világháború alatt és után a lokomotívok fűtésére használták fel az olajfák tetemes részét.

Az Olajfák hegyén, néhány kertnek a fáin kívül, jóformán csak a *Gecsemáné-kert nyolc olajfáját* kímélték meg. Ezeket mindig, még a mohamedánok is kivették az adózás alól. Jele ez annak, hogy ezek a fák ősrégiek. Régebbiek még a 637-i arab hódító betörésnél is. Mert akkor a *jövőben* ültetendő összes olajfákra adót vetettek ki. Ez a nyolc fa pedig sohasem volt adótárgy. Ez a körülmény a legfőbb bizonyító érv amellet, hogy ezen tiszteletreméltó fák, vagy legalább is ezeknek gyökérszetei még Krisztus-korabeliek. Ezen fák gyökérszétének régebbi törzsei, hajtásai, lombjai tanúi voltak annak a világraszóló tragédiának, hogy az Istenember az

egész világ bűneinek terhe alatt „a halállal tusakodván még buzgóbban imádkozik vala és lőn az ő verejtéke, mint a földre hulló vérnek cseppjei.” (Luk. 22, 43—44.) Ősidők óta híven őrzik annak a nyolc apostolnak emlékét, akik oly hűtelenül elaludtak és cserbenhagyták az árnyékukban a bűn pokoli árnyaival küszködő és vérrel verítékező Üdvözítőt.

Sokáig él az olajfa, de sokáig is nő meg. Annyira lassan fejlődik, hogy Palesztinában a püspöknek fenntartott bűnesetek (casus reservatus) közé tartozik a más olajfájának bűnös megrongálása. A jeruzsálemi egyház ilyen bűnnek kénytelen minősíteni az olajfák rongálását aránylagos ritkaságuk és lassú növekedésük miatt.

Az ószövetségi Joathám híres meséjében elsősorban az olajfához mentek a királyt választó fák és mondák az olajfának: „Országolj felettünk.” De az olajfa visszautasította a választást: „vájjon elhagyhatom-e kövérségemet, mely az Istennek is szolgál, az embeereknek is és elmehetek-e, hogy a fák között fölemeltessem?” (Bírák 9, 8—9.)

Visszautasította a királlyá választást, mert kényelmesebb kövérségben élni, mint a királyi méltósággal járó áldozatokat meghezni. Utilitarista, önző, anyagiásán gondolkozó az olajfa e mesében, mint az ő gazdája, a zsidó nép. Mert hát a zsidó nép van e jelképes mesében megörökítve.

Az anyagiás hasznossági elv jellemzi az egész ószövetségi erkölcsant. Ha buzgón élt is Istennek az ószövetségi zsidó, mindig azt mérlegelte, mit és mennyit kap istenszolgálatáért jutalmul.

Minthogy a másvilágról keveset tudtak, minden jócselekedetük jutalmát már itt e földön remélték az Istentől. „Hiszem, hogy meglátom az Úr javait (vagyis jutalmazását) az élők földjén.” (Zsolt. 26, 13.) A zsoltárosnak e mondása az egész ó-szövetségnek jelszava volt. Valóságos rőfősei voltak a bibliai zsidók az erkölcsnek. Annyi jutalmat vártak Istentől *már itt a földön*, amennyi jót cselekedtek.

Annyira földhöz tapadt volt az ő életeszményük, hogy Jézus, Sirák fia (31, 8—9.) valóságos csodaként emlegeti az olyan embert, aki nem áll a hasznossági elv alapján. „Boldog a gazdag, úgymond, ki az arany után nem járt és nem bízott a pénzben és kincsekben. Kicsoda az, és dicsérni fogjuk őt? Mert csodadolgokat cselekedett életében.”

Az anyagelvű ember élete olyan, mint Chateaubriand írja egy délamerikai tőről, hogy fölötte pálmák hajladoznak, a víz felszíne nyugodt és tiszta, de mélyén kövér krokodilok vannak, melyek elnyeléssel fenyegetik a hozzá közeledőket.

A hasznossági elv alapján álló zsidóság körében, melyet az olajfa jelképez, az Üdvözítő kibontotta az altruizmusnak, az önzetlenül áldozatkész Isten- és emberszeretnek zászlóját. S e zászlóbontásban fontos szerep jutott az Olajfák hegyének is.

Jézus jeruzsálemi otthona.

A legérdekesebb régészeti felfedezések egyike az utóbbi években *Jézus jeruzsálemi otthonának* felfedezése az Olajfák hegyén. A karmelita apácák úgynevezett *Miatyánk-templomának*, illetőleg keresztfolyosójának helyén, a mennybemenetel mecsetjétől egy kőhajításnyira feküdt az a ház, ahol Jézus tartózkodni szokott jeruzsálemi időzése alkalmával.

A bibliából egészen bizonyos, hogy az Olajfák hegyén kell keresnünk Jézusnak jeruzsálemi lakóhelyét. Szent János, miután elbeszéli, hogy a farizeusok összeszólalkozásuk után Jézussal a templomban, „elmenének ki-ki az ő házába”, hozzáteszi: „*Jézus az Olajfák hegyére méné*” (Ján. 7, 53—8, 1.).

Lukács is elbeszéli, hogy „tanít vala pedig (Jézus) nappal a templomban, éjszakára pedig kimenvén, *a hegyen tartózkodék, mely Olajfák hegyének hívatik.*” (Luk. 21—32.) És hogy az Olajfák hegyének melyik pontján dobogott az Istenember szíve az emberek boldogságáért, megtudjuk Eusebius egyháztörténetírótól (f. 340. Kr. u.). Nagy Konstantinról szóló munkájában (III. 41.) elbeszéli, hogy Konstantin anyja, Szent Ilona császárné, miután Betlehemben templommal örökítette meg Jézus születéshelyét, azután az Olajfák hegyére ment és azon helyen, ahol Jézus apostolaival szokott összegyűlni és ahol szokta őket tanítani, bazilikát emelt. *Eleona* (olajfákról nevezett) *bazilikának* hívták. Papok részére lakást is építtetett melléje. Maga az a ház, amelyben Jézus lakott, s amelyből kiindult a mennybemenetelre apostolaival (Ap. csel. 1, 4—11.), 70-ben, midőn a Jeruzsálemet ostromló Titus római hadvezér serege az Olajfák hegyén táborozott, elpusztult. Azonban az őskeresztények jól emlékeztek még a helyére. Ezen a helyen építette Szent Ilona az Eleona-bazilikát.

A zarándokok rendszerint felteszik a fogós kérdést: Kié volt az a ház az Olajfák hegyén, amely otthont nyújtott Urunknak jeruzsálemi tartózkodásai alkalmából? Egészen bizonyos feleletet senki sem adhat e kérdésre. Valószínű választ azonban lesűrhetünk azon körülményből, hogy a hegytetőn fekvő házzal egy irányban, a hegy lábánál, közvetlenül a Cedron patak szakadékanak szélén volt és van a *Gecsemané (olajprés) kert*. Mint valami nagyon ismerős helyre vezette oda Jézus az ő tanítványait szenvedése éjjelén, hogy

ott imádkozzék és vért izzadjon az emberiség megváltásáért. Ott történt aztán az az érdekes mozzanat, hogy Jézus elfogatása és az apostolok szétfutása alkalmából a présházban alvó ifjú felriadt a nagy lármától. Ez az „ifjú pedig követé őt, mezítelen testén egy szál gyolcsingben, és megragadák őt. De az otthagyván ingét, mezítelenül futa el tőlük.” (Márk 14, 51.) Minthogy e pittoreszk részletet, melynek az apostolok közül már senki sem volt tanúja, csakis Szent Márk jegyezte fel, igen sokan úgy vélekednek, hogy ez az álmából felriasztott ifjú nem lehetett más, mint maga Márk. Mint gyermek-kori személyes emléket érdemesnek tartotta a megörökítésre.

Ámde Márkról azt olvassuk az „Apostolok cselekedeteiben (12, 12.), hogy bizonyos Mária nevű jeruzsálemi özvegynek fia volt, akinek háza menedékkül és imaházul szolgált az apostoloknak. A börtönéből angyal által csodálatosan kiszabadult Péter is ennek az előkelő úrhölgynek házánál kopogtatott, „ahol sokan valának egybegyűlve és imádkoztak”, mondja az írás. Íme, nyomon vagyunk: Mária, Márk evangélista anyja volt annak az olajfákhegyi háznak boldog birtokosnöje, ahol az Úr Jézus Szíve földi életében rokonlelkek társaságában annyiszor dobogott.

Míg az olajfákhegyi Coenaculumra rá nem bukkantak, a sionhegyi Coenaculumot, ahol Jézus az utolsó vacsorát tartotta, vélték a tudósok Mária házának. Most már ez a vélemény tarthatatlanná vált.

Az őskereszténység II. századában élő Papias hierapolisi (frigiai Kisázsiaiban) püspök azt állította, hogy „Márk az Urat nem hallgatta, sem nem követte.” Ez a papiási kijelentés látszólag ellentétben van a hagyománynak azon állításával, hogy a gyermek Márk azonos lett volna azzal a Gecsemáné kertből megfutamodott ifjúval. Ámde e hagyomány teljes joggal fenntartható továbbra is. Mert Papias nyilatkozatát úgy kell értelmezni, hogy Márk nem volt az Úr Jézusnak szorosabb értelemben vett követője, mint teszem azt, az apostolok vagy a hetvenkét tanítvány. Nem is lehetett, mert Jézus halálakor még gyermek volt. De mint gyermek láthatta és hallhatta az Urat nemcsak szenvedése éjjelén a Gecsemáné kertnek holdvilágos félhomályában, hanem előbb is gyakran anyja házában. Mint a mama kedvence, ő lehetett Jézus Szívének is kedvence.

Máriának, Márk evangélista anyja házában Coenaculumából, mely eddig otthonul szolgált (Ap. cs. 1, 9—11.), indult Jézus a mennybemenetel színhelyére apostolaival. Nem pedig, mint eddig állították, a sionhegyi Coenaculumból, ahol az Oltáriszentséget alapította.

Az Oltáriszentség alapítására csak azért nem vette igénybe rendes otthonát, mert mint már említettük, el akarta azt titkolni

Júdás előtt, hogy az általa értesített zsidók meg ne zavarhassák idő előtt az ő búcsúzását az apostoloktól. Innét magyarázható az ő rejtélyes felelete Péterhez és Jánoshoz, midőn azt kérdezték tőle: „hol akarod, hogy elkészítsük a húsvéti bárányt?” Monda nekik: „íme, amint bementek a városba, találkoztok egy korsó vizet vivő emberrel; kövessétek őt a házba, melybe bemegyen” stb. (Luk. 22,9—10.) Ez a ház a sionhegyi Coenaculum volt. Mennybenemetele előtt ellenben Jézus kivivé (őket) Bethánia közelébe (Luk. 29, 50.) „a hegyre, melyet Olajfák hegyének hívnak s amely Jeruzsálem mellett vagyon, szombatnapj járó útra” (Ap. cs. 1,12.), vagyis akkora távolságra, amekkorát a régi zsidóknak szombaton szabad volt megtenniök a munkatilalom sérelme nélkül (2000 lépést = 1200 m 15 perc). „És lőn, hogy áldás közben eltávozték tőlük” (Luk. 29, 51.), „szemük láttára felemelkedék és felhő vévé fel Őt szemek elől”, (Ap. cs. 1, 9.) és a „mennybe vitetek.” (Luk. 24, 51.)

Megelőzőleg azonban így szóla nekik: „minden hatalom nekem adatott a mennyben és a földön.” (Máté 28,18.) „Elmenvén az egész világra” (Márk „tanítsatok minden népet” (Máté 28, 19.), „hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek. Aki hiszen és megkeresztelkedik, üdvözülni fog, aki pedig nem hiszen, elkárhozik.” (Márk 16, 15—16.)

Bizonyára nem ok nélkül történt, hogy az Üdvözítő éppen az Olajfák hegyét választotta jeruzsálemi lakásául és mennybemenetele színteréül. Az olajfától jelképezett, földies ízű zsidó erkölcsantól a természetfeletti világra, a mennyei javakra akarta irányítani az emberek figyelmét. Mennybemenetelével azt akarta jelképezni, amit Szent Pál „Quae sursum sunt, quaerite: a föntlevőket keressétek” (Kol. 3, 1.) mondásával kifejez. A sursum corda hangulatát kelti az Olajfák hegye Jézus mennybemenetele óta. A sursum corda hirdetésére küldte onnét apostolait az egész világra, legelső sorban azonban Európába.

Az Olajfák hegyének tetején 818 m magasságban Et-Tour arabs falucskának nyolcszög alakú kisdudarcsetjében a kövezeten mutatnak egy lábnyomot. Azt állítják róla, hogy az Úr Jézusnak lábnyoma, mely mennybe szállásakor a kősziklába nyomódott volna.

Jákob kútjánál.

Ha valaki kutatását a köz szolgálatára Palesztinában, a víz ritkasága miatt olyan nagy jótékonyt gyakorol embertársaival, mintha — teszem azt — nálunk valaki felebaráti szeretetből köz-kórházat alapít. Ott a kút is ilyen kegyes alapítvány számba megy, mely sokáig, esetleg örökre fenntartja alapítójának nevét és emlékét.

Soha el nem felejtik annak a nevét, aki kutat ásátott a közjó számára. Jobban megörökíti valaki a nevét azzal, ha közkutat ását, mintha diadalmas csatát nyert volna. (V. ö. Landrieux i. m. 160.)

Ilyen örök időkre szóló nevet szerzett magának Kr. e. majdnem kétezer évvel a Mezopotámiából visszatérő Jákob pátriárka azzal, hogy a Garizim (868 m) és Ebal (938 m) hegyek lábánál elterülő szikemi síkságon kutat ásátott, mely mai napság is használatban van.

Mint két óriási őrtorony áll a két égbenyúló hegyesúcs a háttérben Sikem város két oldalán. Évezredek óta örködnek ott az élet forrása mellett. Elsősorban a fizikai élet forrása, az évezredek hagyományaitól megszentelt Jákob kútja felett. De őrt állanak a természetfeletti élet forrása: a frigyszekrényben őrzött isteni törvény: a Thóra felett is melyet a honfoglaló Józsué e két hegy által bezárt völgy mélyén állított fel, körülvéve a papoktól és levitáktól. A nép pedig a két hegy lejtőjén állott fel: hat törzs az egyik hegyen, hat törzs a másikon. S fölhangzott a Garizim hegyén álló népre a 12 áldás szava azon esetre, ha megtartják az isteni törvényt, az Ebal hegye felé pedig az átok szava, ha megfeledeknek Istenük szent törvényeiről. (Móz. V. 27.) És a nép az áldás szavaira is, az átok szavaira is azt felelte: Ámen, úgy legyen.

De hogy az isteni törvény megtartható legyen, szükséges volt hozzá az Isten ismerete és Isten szent kegyelme. Ezt az Isten-ismeretet itt tanította az Úr Jézus Jákob kútjánál, midőn kijelentette a szamaritán asszonynak: „Lélek az Isten és akik imádják, lélekben és igazságban kell imádniok.” Az isteni törvény megtartásához szükséges kegyelmet is itt ígerte meg Jézus nemcsak az asszonynak, hanem minden jóakarátú embernek, mikor az „*örök életre szökellő vízforrást*” nyitott az asszony lelkében a fizikai élet forrása, a Jákob kútja mellett.

A természetfeletti élet forrásának fakadása a fizikai élet forrásánál részletesen a következőképpen ment végbe:

A Jeruzsálemből Szamarián át Galileába hazatérő Jézus „el-fáradván az útban, azon módon leüle Jákob kútjánál. Az óra (zsidó időszámítás szerint) mintegy hatra járt (a mi időszámításunk szerint déltájban). Odajöve egy asszony Szamariából vizet meríteni.” (Ján. 4, 7.).

S bizonyára más okból is. Mert a közkút, vagy forrás keleten épügy, mint nálunk a piac vagy a korzó, a társadalmi életnek egyik fontos gócpontja. A forrás a község központja, szíve, feje, szája. Ott beszélnek meg az újságokat. Ott gyártják a híreket. Ott boronálják össze a házasságokat.

Minden forrás vagy kút tehát a palesztinai népeletnek egyik természetes központja, a társadalmi élet szíve, ahonnét lüktet

szét az élet vérkeringése. Népünnepélyekre is kiválóan alkalmas központ.

Jézus természetesen nem üres szóbeszéd kedvéért telepedett le a „Jákob kútja”-hoz, hanem mert szomjas volt. Szomjas volt italtra, üdítő vízre, de még inkább szomjúhozta a lelkek üdvét. Elsősorban ezét a szegény szamaritán asszonyét.

Jézus megszólította a szokatlan időben, a dél perzselő hőségében Jákob kútjához közeledő szamaritán nőt: „Adj innom.” A szamaritán asszony valószínűleg a kiejtéséről vagy ruhájáról felismerhette Jézusnak zsidó nemzetiségét, mert megütközve kérdezte: „Hogyan kérhetsz te zsidó létedre éntőlem inni, aki szamaritán asszony vagyok? Mert a zsidók nem érintkeznek szamaritánokkal”. Felelé Jézus és monda neki: „Ha tudnád az Isten ajándékát és hogy ki az, aki neked mondja: „Adj innom”, talán te kérted volna őt és ő *élővizet* adott volna neked.” Erre a válaszra az asszony még jobban elcsodálkozott és monda: „Uram! nincs is mivel merítened. A kút pedig mély; honnét vennél hát *élővizet*?” (Ján. 4, 7—11.)

Ezen kérdés megértéséhez tudnunk kell, hogy a szentföldi lakosok nemcsak a vízmerítő edényt, hanem a vedertartó kötelet is magukkal viszik a kúthoz. Ilyen közhasználati tárgyokban nincsen ott köztulajdon, hanem csak magántulajdon. Jelen esetben pedig a kút csakugyan mély volt: 32 méter még jelenleg is. A vízmerítő edény és kötél kölcsönadása csak még fokozza a víz jótéteményének értékét. Innét van, hogy a vízmerítő korsó vagy veder a biblia szimbolikájában is úgy szerepel gyakran, mint az élet jelképe. Mert az élethez elkerülhetetlenül szükséges víz merítésének és tartásának föltétlenül szükséges eszköze.

A vendégnek is, kit sátorában gyékényre fektet a beduin, feje mellé odateszi éjszakára a vizeskorsót, hogy rögtön húzhasson belőle egy-két kortyot, ha fölébred.

A forró és száraz levegő miatt gyakran megkívánja a szervezet az ivást. Sokat és mohón iszik a keleti ember.

Jákob kútjának vizét Jézus *élőviznek* nevezi a szamaritán asszonymal egyetemben. Teszi ezt egyrészt az víz üdesége miatt. Mi magunk személyesen megtapasztaltuk Jákob kútja vizének felüdítő frissességét. A kút fölé emelt templom öre, egy szakadár barát húzott föl a kút mélységéből és osztott ki jóképű borralaló ellenében a zarándokoknak. De az *élővíz* elnevezést az ottani nyelvszokásnak megfelelően inkább a *ciszterna vizével ellentétben* használta a szamaritán asszony. Ahol ugyanis forrás nem fakad, vagy szoros értelemben vett kút nem ásható, ott úgy próbálnak magukon segíteni Kelet emberei, hogy mély és tágas üregeket, ciszternákat ásnak. Ezekbe felfogják és összegyűjtik a téli esőzések vizét. Hogy a föld el ne nyelje a cisz-

terna vizét, az üreg falait kikövezik vagy cementezik. Nemcsak a szabadban, hanem még a nagyobb házak alatt is szokás pincszerű ciszternákat építeni. Ennek különféle rekeszeibe összegyűjtik a háztetőkről csöveken át levezetett esővizet. Először a lapos háztetők esővizét olyan ciszternába vezetik be, melynek vizét csak kertöntözésre vagy a barmok itatására akarják felhasználni. Más rekeszbe pedig a már nem poros és piszkos, hanem már némileg megtisztult esővizet gyűjtik össze, hogy aztán ivásra és főzésre használják fel. Ha nagyon hűvös helyen tartják, akkor ez a ciszterna víz is többé-kevésbé üdítő marad hónapokon át.

Az Úr Jézus továbbfűzte az asszony szavait a Jákob kútja *élővizének* üdítő italáról és a maga tanításának és kegyelmeinek természetfeletti üdítő, éltető erejét *az örök életre szökellő vízforrásnak* nevezi. „Mindaz, — úgymond — aki e vízből (Jákob kútjának vizéből) iszik, ismét megszomjazik; aki pedig abból a vízből iszik, amelyet én adok neki, soha többé nem szomjazik mindörökké, hanem a víz, amelyet én adok neki, az örök életre szökellő vízforrás lesz benne.” S mindjárt adott is e vízforrásból az asszonynak. De egyelőre csak kortyonként. Kezdte neki magyarázni az Isten szellemségét, lélekben és igazságban imádandó voltát, a válogatás nélküli felebaráti szeretet gyakorlását, az ő saját messiási mivoltát, az erkölcsi tisztaság, a hitvesi hűség kötelező erejét. Eleinte azonban még e pár kortyot sem bírta az asszony szegény lelke befogadni. Még e pár természetfeletti korty víz befogadására sem volt berendezve. Monda neki az asszony: „Uram, add nekem azt a vizet, hogy ne szomjazzam s ne járjak ide meríteni.” (Ján. 4, 3—15.)

Szemlátomást félreértette az asszony Jézus szavait. Természetes vízre magyarázta, melynek segítségével ő a távoli vízfordás nehézségeitől megszabadulhat. Látszik ebből is, hogy szamaritán hitű nő létére legfeljebb csak Mózes könyveit ismerte, a prófétákat ellenben nem olvasta és nem ismerte. Ha ismerte volna, tudhatta volna, hogy már Jeremiás prófétánál megvolt az élővíznek jelképes értelme. Jeremiásnál maga Jahve panaszkodik a hitehagyott zsidókra: „Elhagytak engem, *élővíz* kútfejét és maguknak kutakat (ciszternákat) ástak, bomladozó kutakat (ciszternákat), melyek vizet nem tarthatnak.” (Jer. 2, 13.) Az *élővíz* itt jelenti magát Jahvét, illetve az ő hathatós segítségét és kegyelmét, a kutak pedig a bálványisteneket és az ő tehetetlenségüket. Midőn az Isten Szendéikének áldásthozó kiadását ígéri a prófeta Jákobnak, a víz kiömléséhez hasonlítja: „Vizet öntök ki a szomjúhozóra és folyókat a szárazra. Kiárasztom lelkemet a te ivadékodra és áldásomat sarjadékodra.” (íz. 44, 3.)

A Jákob kútjánál Jézussal beszélgető szamaritán asszony képletes értelemben nemcsak mély és szoros kút volt, hanem még in-

kább poshadt vizű ciszterna volt. A mindent tudó isteni Mester hamarosan erre terelte a beszédet, amidőn monda neki: „Menj, hívd el az uradat és jöjj ide.” Felele az asszony és monda: „Nincs uram.” Mondta neki Jézus: „Jól mondád, hogy nincs urad. Mert *őt* urad volt és akid most van, nem urad; ezt igazán mondtad.” Az asszony bűnbánólag beismerte, hogy eddig sokaknak szolgált tisztátalan ciszterna gyanánt: „Uram, látom, hogy próféta vagy.” (Ján. 4, 16—19.)

De azt az élővizet, vagyis tanítást, melyet erre az Úr Jézustól kapott Isten szellemiségéről, lélekben és igazságban történendő imádásáról, magának Jézusnak messiási mivoltáról, szomjas lélekkel fogadta elméjébe. Ez a kiszáradt, poshadt lélek egyszerre az örök életre szökellő vízforrássá változott át. Nem bírt magával, megtisztult gondolat- és érzésvilágával. Másokkal is minél hamarább közölni akarta megtisztult lelkének szent, üdítő, frissítő, fölséges tartalmát. „Otthagya a vedret és a városba méné, és monda az embereknek: Jertek, lássátok az embert, aki elmondott nekem mindent, amit cselekedtem: Vájjon nem ő-e a Krisztus? Kimenének tehát (a közelfekvő Sichar, vagy mai nevén Aszkar lakói) és hozzája jövének...” A szamaritánusok „kerék őt, hogy maradjon náluk. És ott maradt két napig. És sokkal többen hívének benne az Ő beszédéért. Az asszonynak pedig mondák, hogy már nem a te fecsegésedre hiszünk, hanem, mert mi magunk hallottuk és tudjuk, hogy ez valóban a világ Üdvözítője.” (Ján. 4, 28—30; 40—42.)

Íme, Jákob kútjából merített élővíz a vízhordó asszony közbenjöttével átváltozott lelki élővízzé, „az örök életre szökellő vízforrás”-sá sokak számára.

A szamaritán asszony azért kért Jézustól oly eszenen *élővizet*, hogy ne kelljen oly messziről vizet hordania a községbe, a házába. „Uram, add nekem azt a vizet, hogy ne szomjazzam, s ne járjak ide meríteni.” (Ján. 4, 15.) Azt hiszi szegény, hogy Jézus természetes vízről beszélt. Nem is csekély dolog a vízhordás! A görög amforaszerű, tehát talpnélküli korsót a vállon vagy fejen minden támasz nélkül hordozni s naponként legalább is egyszer, rendszeresen estefelé a kúthoz vagy a forráshoz vinni, ugyancsak kellemetlen és veszélyes foglalkozás lehet. Ha az ember Palesztinában figyelemmel kíséri, mily messze kell menniök szegény fehérnépeknek a kúthoz vagy a forráshoz vízért, a vállukon vagy fejükön bámulatosan egyensúlyozott karcsú víztartóval, akkor érti meg igazán azon franciából fordított magyar közmondás jelentőségét: Addig jár a korsó a kútra míg el nem törik. (Tant va la cruche a l'eaux, qu' a la fin elle se casse.) Jelen esetben Sichar (most el Askar) község (talán Sichem külvárosa, vagy vásártere (Hagen, Lex. Bibl. III. 994.), ahová való volt

a szamaritán asszony, körülbelül ezer lépésnyire fekszik, Sichem pedig félórányira.

A bűnös asszony kívánsága szíve vágya szerint nem teljesedett. De mégis nagy szerencséje volt, hogy Jézussal Jákob kútjánál találkozott. Kireparálta lelkének bűnöktől eltörött korsóját.

Azért a pohár vízért jutalmul, melyet Jákob kútjából adott az asszony, az Üdvözítő az ő sivár, kietlen, sivatagos lelkében az örök életre szökellő vízforrást fakasztott.

A Táborhegyen.

Minden palesztinai zarándoknak szemet szúr az a feltűnést keltő körülmény, hogy azok a szent helyek, melyeken Jézus életének legfontosabb eseményei játszódtak le, majdnem mind a városokon kívül fekszenek. A názáreti szent ház, ahol „az Úr angyala köszönté Szűz Máriát és méhébe fogadá Szentlélektől Szent Fiát”, Názaret legdélibb fekvésű és legutolsó háza volt az örök Ige megtestesülésének idején. Betlehemben még most is a városon kívül fekszik a születési barlangistálló, mert „nem kaptak helyet a szálláson.” Jeruzsálemben pedig, mint már Szent Pál megjegyzi a Zsidókhöz írt levelében (13, 12), „Jézus, hogy vére által a népet megszentelje, a kapun kívül szenvedett.”

Jézus sem fogantatásához, sem születéséhez, sem halálához nem kapott helyet az emberek között. Szemléletes bizonyítékot szolgáltat e szembeszökő tény Szent János állítása mellett, aki mindjárt az evangéliuma elején szomorodott szívvel állapítja meg: „Tulajdonába jöve, de övéi be nem fogadták őt” (Ján. 1,11.). Kortársai nem túrték, hanem száműzték maguk közül.

Legszorosabb értelemben honfitársai, a názáretiek, még abban a faluvégi utolsó házban sem akarták őt megtűrni, ahol „növekedett vala”. (Luk. 4, 16.) „Eltelének mindnyájan dühvel a zsinagógában: és fölkelvén, kiűzék őt a városból és felvívék ama hegy párkányára, amelyen városuk vala építve, hogy letaszítsák.” (Luk. 4, 28—19.)

És pedig akkor követték el ellene ezt a merényletet, amidőn „az Úr lelke elküldötte őt örömhírt vinni a szegényeknek, meggyógyítani a töredelmes szívűeket, szabadulást hirdetni a foglyoknak és látást a vakoknak, szabadon bocsátani a megtörteket, hirdetni az Úr kedves esztendjét”. (Luk. 4, 18—19.)

Az Üdvözítő személyén és életkörülményeiben teljesedett be legnagyobb fokban, amit egy modern nagy író (Foerster) mond az igazán nagy egyéniségekről: „Ez az élet örök színjátéka: Az emberek mindig megpökdösik és kigúnyolják a legfönségesebb lelkeket és

homályosan mégis sejtik, hogy a belőlük áradó világosság és erő nélkül nem tudják élni az életet.”

Az emberek társadalmából való számkivetettségének maga az Üdvözítő is ily panaszos szavakban adott kifejezést: „A rókáknak odúik vannak és az ég madarainak fészkeik: az Emberfiának pedig nincsen hová fejét lehajtsa”. (Máté 8, 20.) Még saját hajléka sem volt. Nyilvános működése alatt vagy tanítványainak és hallgatóinak hajlékaiban, vagy sátrak alatt lakott.

Ezek után szinte magától értetődik, hogy az emberi társadalomtól, a „világtól” távol „külön” „egy magas hegyen” történt Jézussal az a nagy esemény is, melyet Urunk „színeváltozása”-nak szoktak hívni. Mert „elváltozék színében és orcája fénylik vala, mint a nap, ruhái pedig fehérek lőnek, mint a hó”.

Közelgett már az idő, amidőn az apostolok Mesterük megaláztatásának szomorkodó tanúi lesznek a Gecsemáné kertben a vérrel verítékezés megrendítő óráiban. A Mester, mint jó pedagógus, gondoskodni akart arról, hogy akik látni fogják leggyászosabb letöröttségének fekete óráiban, megelőzőleg lássák őt legnagyobb megdicsőülésének napfényes perceiben is. Hogy Benne vetett hitükben meg ne inogjanak és Hozzá való hűségükben meg ne tántorodjanak akkor sem, midőn a Gecsemáné kert sziklái között az egész világ bűneinek sziklatömege a porig alázza őt. Az apostolok lelke akkor még nem volt Jézus lelkének visszfénye. Mert a Szentlélek galambja még nem választotta fészkéül lelküket. Az evangélium tavaszának ígésző szépsége még nem ereszkedett le a nem egészen feltörött földek barázdáira.

Az Úr Jézus nagyon jól ismerte apostolainak hangulatát, mely a tüzes lelkesedés és nyugtalankodó hevesség, a rajongásig menő bizalom és kislelkűség között ingadozott.

Bár nagyjában és egészében szegény emberek voltak, tagadhatatlanul sokat kockáztattak, midőn sorsukat, jövőjüket teljesen összekapcsolták az isteni Mesterével. Ők maguk is erősen tudatában voltak Jézusért meghozott áldozataiknak. Valamennyiük nevében Péter önérzetesen hangoztatta Jézus előtt: „íme, mi mindent elhagytunk és követtünk téged: mi lesz tehát velünk?” (Máté 19, 17.)

Bizonyos fokú aggodalommal szemlélték, hogy Mesterük ügye nagyon nehezen megy előre. Kivált azért a földi Messiásországért, melyről a többi zsidókkal együtt ők is oly ragyogó álmokat szöttek, nem történik semmi. A Mester csak nem akar érte működésbe lépni. A körülötte csoportosuló tömegek lelkesedését nemcsak nem akarta ilyen irányban kihasználni, hanem, midőn királlyá akarták tenni, egyenesen kitért a tömeg lelkesedésének útjából (Máté 14, 23; Márk 6, 46; Ján. 8,15). Látszólag nem törődött azzal sem, hogy a csodákra

éhes nép lelkesedésének tüze fokról-fokra kihült irányában, sőt ellentétes fordulatot kezdett venni. Üldözéssé, hajszává kezdett fajulni úgyannyira, hogy a Mester, ámbár vérző szívvel, kénytelen volt jajkiáltásokba kitörni Korozain, Bethsaida és Kafarnaum lakosai fölött (Máté II, 20—24; Luk. 10, 14—75). Másrészt pedig nem egyszer célozgatott arra, hogy készül itthagyni a földet. Bizonyos aggodalom szállta meg az apostolok lelkét: Mi lesz hát a messiási országgal? Ki és hogyan fogja azt megalapítani? Mi lesz továbbfejlődésében Jézusnak szerepe?

Különösen búsította őket csekély számuk. Senki sem szeret odatartozni, ahol kevesen vannak, ha még oly nemes elvet, jó irányt követnek is. Nincs elveikhez elég bizalom, éppen követőiknek kis száma miatt. Kivált ha üldözésekkel és kellemetlenségekkel van összekapcsolva követésük.

Ez az üldözések és kellemetlenségek félelmétől előidézett nyomasztó érzés sokszor erőt vehetett Jézusnak kisded csapatán is. Néha szelíden korholta őket a Mester: „Mit féltetek, ti kicsinyhitűek”. Máskor pedig vigasztalta őket: „Ne félj, te kisded nyáj! mert tetszett a ti Atyátoknak, hogy nektek adja az országot” (Luk. 12. 32).

A „lelkileg fulladozó” apostolokat nemcsak a „belső élet magaslataira küldte az Úr. Hanem egy alkalommal a szó szoros értelemben vett „magaslati táj”-ra, fizikai klimatikus helyre vezette, hogy ott lelki levertségükből kigyógyuljanak. E „magaslati táj” képe még évtizedek múlva is ott rezeg Péter apostol emlékezetének filmjén, öreg korában írt II. levelében is lelkes örömmel ismételteté „az égből jövő szózatot”, melyet „mi hallottunk, úgymond, mikor vele voltunk a szent hegyen”. (Pét. II, 1, 18.)

Az evangélisták is (Máté 67, 1—9; Márk 9, 1—12; Luk. 9, 28—36) valami különlegesen meghatott és ünnepélyes hangnemben emlékeznek meg erről az örvendetes eseményről. „Jézus maga mellé vevé Pétert, Jakabot, és Jánost, ennek testvérét, és fblvívé őket külön egy magas hegyre. És elváltozék színében előttük. És orcája fénylik vala, mint a nap, ruhái pedig fehérek lőnek, mint a hó. És íme megjelenének nekik Mózes és Illés, beszélgetvén vele. Megszólalván pedig Péter, monda Jézusnak: Uram! jó nekünk itt lennünk; ha akarod, csináljunk itt három sátort, neked egyet, Mózesnek egyet és Illésnek egyet. Míg ő szólott, egyszerre fényes felhő árnyékolá be őket. És íme, szózat hallatszék a felhőből, mely monda: Ez az én igen kedves Fiam, kiben nekem kedvem telt; őt hallgassátok. Hallván ezt a tanítványok, arcukra borultak és igen megfélemlének. És hozzájuk méné Jézus és illetvén őket, monda nekik: Keljetek fel és ne féljete. Fölemelvén pedig szemeket, senkit sem láttak, csak egyedül Jézust. És amint lemenének a hegyről, meghagyá nekik

Jézus, mondván: Senkinek se mondjátok a látomást, míg csak az Emberfia halottaiból föl nem támad”. (Mt. 17, 1—9.)

Az apostolok bizonyára megtartották Jézus tilalmát. De föltámadása után annál többet beszéltek Jézus megdicsőüléséről, melynek hárman: Péter, Jakab és János szerencsés tanúi voltak a „szent hegyen.” Szent Péter lelkes örömmel hirdeti még évtizedek múlva is „az égből jövő szózatot”, melyet „mi hallottunk, úgymond, mikor vele voltunk a szent hegyen”. (Pét. II. 1, 18.)

A Szentírás nem említi meg névszerint a „szent hegyet,” amelyen az Úr színeváltozása történt. Csak annyit jelez róla, hogy kb. 6—8 napi prédikálás után ért oda az Úr apostolaival Fülöp Cezareájából. De az apostoloktól kiinduló ősrégi keresztény hagyomány tanúskodik amellet, hogy a Táborhegyen ment végbe.

Názárettől mintegy három órányira (lőháton) a termékeny Ezdrelon vagy Jezraél síkság közepén emelkedik 532 m magasra, illetve a Földközi tengerhez viszonyítva 602 m magasra ez a csonka kúpalakú hegy, mely az Úr megdicsőülésének piedesztáljául, talapzatául szolgált.

Soha megdicsőült, fölmagasztalt ember szobrát nem állították ilyen piedesztálra, mint aminőre Isten állította az „Ő igen kedves Fiát”. Amennyire kiemelkedett fölséges isteni személye az emberek legnagyobbjainak sorából, annyira fölemelte lábainak lépcsőjét is az Isten az emberektől felmagasztalt nagyok szobrainak piedesztál) a fölé. Amint tanainak magasságába csak nagy szellemi erőlködéssel lehet feljutni, megdicsőülésének színterére is csak nagy fizikai megerőltetéssel lehet felérni. Oldalán a felvezető szerpentinutak olyan meredek és göröngyösek, mint a mennyország útjai. De a három kiválasztott apostol mégis serényen rőtta ezen utakat. Hiszen az Úr Jézus kedvéért fáradtak, akinek terhe édes, igája, vagyis szolgálata könnyű. Gloria laboris filia, mondja a latin költő. A dicsőséget fáradtsággal kell kiérdemelni. Megkönnyítette fölfelé törekvésüket a sok fa és bokor, melynek mindegyike mintha Isten sátora lett volna. Hiszen az keresett pihenőt árnyékukban, aki őket teremtette. Minden göröngye mintha Isten ökle lett volna, telve termékenyítő erővel. Hiszen annak a Magvetőnek izzadsága öntözte őket, aki adja a magnak és fűszálnak a növekedést, a termésnek az érést.

Minden harmatcsepp, mely a kora hajnalban a bokrokra és köveken csillogott, mintha Isten szépségének és szentségének drágagyöngye és ékköve lett volna. Hiszen annak szemében tükröződött a sok drágagyöngy és gyémánt a domboldalokon, aki rövid idő múltán kiárasztani készült magából isteni fölségének sugárözönét erre a mosolygó környezetre.

Mindenfelé virágok bólogattak a felfelé pihegő Istenember felé. Szívesen vette hódolatukat. Hiszen a virág az emberi lélek után a föld legszebb hódolata Istennek. A virágos kert és rét a föld legharmonikusabb dala a Teremtőnek. A virágok pompája a legszebb oltárdíszül szolgált ezen az ég felé törő hatalmas oltáron is, melyen a megdicsőült Emberfia bemutatta hódolatát a nagy Istennek az egész emberiség képviselőjében.

A Táborhegy tetejéről szinte fele Palesztinát láthatja az ember. Észak-kelet felől tiszta időben odafehérlik az örök hóval fedett Nagy Hermon (2759 m) csúcsa. Valamivel közelebből kékellik a Genezáret tónak bájos tükre. Keletről a Jordán vize csillámlik meg zölddel szegélyezett ezüstszalag módjára. A szemben levő Gelboe és Kis-Hermon hegyek oldalain, illetve lábánál bibliai nevezetességű községek: Naim, Endor, Sunam fekszenek. Az előbbi kettő romokban. Délen a samariai hegyek és a Kármel zárják el a kilátást, nyugat felé pedig a Földközi tengerre is vethet a zárándok sóvár tekintetét.

A hegy lábánál egy más tenger: gabonatenger hullámlik a Jezraél-síkságon, mely termékenységeért ugyancsak megérdemü az „Isten vetése” nevet (Jezraél ezt jelenti). Ez a termékeny síkság egyébként a világtörténelemnek egyik legrégebb és leggyakoribb harctere. Az ősszír-babilon időktől kezdve egészen Napóleon koráig itt játszódtak le nagyrészt azok a véres harcok, melyek Asszír- és Babilonia és Egyiptom között végbementek az Elő-Ázsiát Egyiptommal hídként összekötő Palesztina birtokáért.

Ez a szent hegy látta a többi között a Bírak idejében 10.000 héber győzelmét Barak és Debora vezetése alatt Sisera hadai felett s hallotta Debora diadalénekét, mely az ószövetségi szent költészet gyöngyei közé tartozik (Bír. 4—6.). Látta a szent hegy a zsidók egyik legszentebb királyának, Józiásnak elcsúszó városfalai alatt, ahol a Nabukodonozor bábéli király ellen vonuló Nekao egyiptomi fáraót fel akarta tartóztatni. De vesztére.

Magának, a héber vesztét okozó Nabukodonozornak személyiségét a Tábor hegyével hasonlítja össze Jeremiás prófeta azon fenyegető kijelentésében: „Mint a Tábor hegy áll a hegyek között és mint a Kármel a tenger között, úgy jő el”. (Jer. 46, 18.)

Midőn elmerengünk a dicsőséges hegy múltján, néha-néha sasok keringenek a fejünk felett a szépséges kék égboltozat alján. Emlékezetünkbe idézik azt, akinek saslelke e hegyen időzött, mely oltárrá, a fölséges égboltozat pedig templommá változott az ő tiszteletére, mely templomban Isten szava hallatszott: „Ez az én igen kedves Fiam, akiben nekem kedvem telt; őt hallgassátok.”

Mert hát nem emberi találmány az ő evangéliuma, hanem Istentől származik. Annyira természetfeletti az egész hit és erkölcsi tartalma, hogy csak minden emberi gondolkodás fölé emelkedő lelkülettel lehet valamiképpen is megközelíteni. Nem földön csúszómászó vakondoklelkeknek, hanem *elit*-lelkeknek való. A kereszténység természetfelettsége azonban nem jelenti azt, hogy tehát e világnak nem való.

Genezáret tavánál.

Ha Palesztina a nagy Isten szeme (Zsolt, 10, 5—6), akkor a Genezáret tava az ő könnycseppje, melyet örömeiben hullatott a földre.

Ha Kánaán az Isten jegyesi gyűrűje, mellyel eljegyezte magának választott népét, akkor a türkizkéksínű tó drága ékkő rajta.

Ha a Szentföld Isten öve (Jer. 13,1—11), ez a csillogó víztükör értékes csat rajta.

A 21 km hosszú és 9—10 km széles Genezáret tó vagy Tiberiási tenger (Ján. 7, 23), Galileai tenger (Bahr et Tabaryeh), melyet közepén a Jordán vize hasít, Palesztina gyöngye, drágaköve. Csillogó türkizkő az Emberfiának gyönyörködtetésére. Mint afféle drágakő, szépséges keretbe van foglalva. Szelíd hajlású, hallgató hegyek úgy őrzik, mint játékos királyfit a komoly lovagok. Habjai csacsogó kis gyermek módjára csevegnek-csobognak, midőn a parti sziklákba ütődnek, vagy a himbálódzó csónakokat ringatják. Néha azonban álmából felriasztott gyermek módjára sivalkodni is tud ez a játékos királyfi. Mert az egyik őrtálló lovag némelykor börtönörnek érzi magát s komor kedvében végigveri, végigpaszkolja védencét. A tőle nem nagyon messze észak felé emelkedő Hermon hegység havas, jeges lehellete ugyanis le-lecsap a 2759 m magasságból és összekeveredik a Földközi tenger színe alatt 208 m mélységben fekvő tónak subtropikus, forró levegőjével. Ebből a találkozásból olyan ribillió támad, olyan sivalkodás keletkezik, hogy szinte évig csapkodnak a csendes álmából felriasztott tónak hullámai. S jaj annak az embernek, akit akkor haragjában ide-oda dobál. Haragjának egyszer az apostolok is majdnem áldozatul estek. Kétségbeesetten keltegették a csónakjuk mélyén szendergő isteni Mestert: „Uram! szabadíts meg minket, elveszünk! — És monda nekik Jézus: Mit féltek, kicsinyhitűek?! Akkor fölkelvén, parancsola a szeleknek és tengernek és nagy csendesség lőn”. (Máté 8, 24—26.) Úgy tajtékzik a haragos tó átlag 45 m mélységet elérő medencéjében, mint a frissen csapolt márciusi sör a korsóban.

Rendesen azonban olyan bájosan mosolyog ezen halban gazdag, édes s azért iható vizű beltenger tükre, mint a játékos gyermek szeme. Égszínkék tükrén mintha rajta maradt volna az Isten Fiának mosolygós tekintete, melyet éveken át élvezett és visszacsillogott. Mert abban áll ennek a tónak örök dicsősége, hogy látta és hallotta, ringatta és hordozta az Isten emberré lett Fiát. Ezen tónak hullámain járt az Üdvözítő anélkül, hogy elmerült volna, mint a példáját követő Péter (Ján. 16, 9.). A természetileg is bájos tónak ez a körülmény biztosítja a világ valamennyi tava fölött az elsőség babériját s vonzó erejét.

Ez a tó volt színhelye és boldog tanúja az evangéliumi csodás halfogásoknak. Az elsőt követte az apostolok elhívása (Máté 4, 18—22; Ján. 1, 35—44.). A másodikból került ki a Mester és az apostolfejedelem templomadója, a stater (= 4 drachma = 4 aranykorona). (Máté 17,23—26.) A harmadik (Ján. 21. fej.) pedig Krisztus Urunk feltámadása után ment végbe. Pétert ekkor tette meg földi helytartójává az ő hármasszeretvállomása után.

Apostolai, a jövődő lélekkalászok is legalább felerészben (Péter, András, a két Jakab, János, Fülöp) azon városokból kerültek ki, melyek Jézus idejében díszes koszorúként övezték a tónak a nyugati partjait.

Játékos királyfit őrző komoly lovagoknak neveztük előbb a Genezáret tavát környező hegyeket. Ezek a lovagok most csakugyan komolyak, majdnem komorak. Elvesztették minden díszüket, ékességüket, díszegyenruhájukat: erdőt, szőlőt letarolt róluk a török gazdálkodás. Ezek a lovagok akkor voltak legékesebbek és legbüszkébbek, amikor köztük időzött és imádkozott a messiási ország Királya. Akkor voltak legdicsőségesebbek, midőn az Úr Jézusnak s udvarának díszkísérésétül szolgálhattak. Akkor díszes, erdőktől és szőlőktől pompázó volt a ruházatuk. Egyik közülök közvetlen, boldog tanúja volt az Istenország megalapításának. Hallotta, midőn az Istenország királya (Máté 5, 6, 7) alkotmányt adott az ő halhatatlan, örökéletű országának, midőn a nevezetes *Hegyi beszéd*-ben vázolta az Istenország polgárainak és tisztviselőinek jogait és kötelességeit, fejtegette az ő új törvényeinek tökéletességeit a mózesi törvények felett, az ő országa polgárait kötelező igazságnak vagyis életszentségnek szabályait, a keresztény életelveket és erkölcsi parancsokat. Boldognak mondotta azokat — mindjárt beszédje elején —, kik ezen új törvények alapján kívánnak polgárai lenni az ő országának, a földinek is, meg a mennyeknek is. Itt hangzott el legegyszerűbben a Miatyánk imája is. A „*Nyolc boldogság hegye*” néven ismeri a világ ennek a világraszóló beszédnek színterét. Azaz hogy sajnos, nem ismeri. Mert ha ismerné, meg tudná mutatni. Már

pedig haboznak a tudósok is, hogy a Kafarnaum (Teli Houm) romjai felett húzódó hegycsúcsok egyikét kell-e a hegyi beszéd színhelyének tartani, vagy azon kettős szarvat mutató hegycsúcson kell-e keresni a nyolc boldogság szöszékét, mely Tiberiás városa fölött vágódik bele éles vonásokkal az ég azúrjába s amelyet éppen alakjáról *Hattini szarvnak*, „Kurun Hattin”-nak neveznek. Kevés pontban oly bizonytalan a hagyomány, mint ezen pontban.

Annyi bizonyos, hogy csak a keresztesek korától azonosítják a Kurun Hattin-t a nyolc boldogság hegyével. Egyesek ide helyezik a kenyérszaporítás egyik csodáját is, melyben 5000 ember jóllakott (Máté 15, 29.). Mások azonban a Genezáret tótól keletre fekvő Haurán hegyvidéken keresik ennek színterét.

Egy másik hegycsúcs, mely a Kurun Hattintól kissé északabbra nyújtogatja hattyúnyakát a tó felett, a betlehem-i gyermekgyilkos ifjúkori szerepléséről nevezetes. Ennek a hegynek magasan fekvő óriási barlangjaiban nagyszámú és veszedelmes rablók tanyáztak. Alulról csak keskeny kecskeösvény vezetett hozzája, amelyen nem volt tanácsos ártó szándékkal felhatolni. Mert a zsványok felülről agyonnyilazhatták vagy kövekkel agyondobálhatták volna a vakmerő vállalkozókat.

A vitéz Heródes, mielőtt Zsidóország királyává lett volna a rómaiak kegyelméből (Kr. e. 37-ben), előbb Galilea helytartója volt II. Hirkán jeruzsálemi fejedelem bizalma folytán. S mint ilyen, szíven viselte a rablók működése által Galileában megingott közbiztonságot. A „többet ésszel, mint erővel” elve alapján csellel akarta a hírhedt rablófészket kifüstölni. Katonáival hátulról megmászta az arbelai hegycsúcsot. A magasból gerendákra erősített kötelek segítségével a katonák kosarakban leereszkedtek a barlang szájáig. Ott tüzet raktak. Amikor a füsttől fojtogatott rablók feltűnedeztek a barlang szájánál, valósággal páholyban ülve nyilazták le a megrémült menekülőket.

Ezek, a Heródes fortélyáról híres barlangnyílások egészen jól láthatók most is alulról a kocsi-, illetve autóútról. Az út keresztül-megy a Genezár síkságon is, amelytől maga a tó a nevét nyerte. Erről a síkságról azt mondja a Talmud: „Ha van paradicsom a földön, hát a Genezár síkság az.”

Fláviusz József zsidó történetíró is lelkesült szavakkal ünnepli a Genezár síkságot, „mely — írja — úgy természeti tulajdonságainál, mint szépségénél fogva bámulatot kelt. Földjének kövérségénél fogva semmiféle faültetvény nem hiányzik ott. És a földművesek be is ültették az egészet fákkal. Éghajlata, légmérséklete is a legkedvezőbb a különféle fanemekre nézve. A diófák, melyek a hűvös

éghajlatot szeretik, végtelen mennyiségben díszlenek ott. Úgyszintén a pálmafák, melyeket a nyári hőség táplál. Ezek mellett vannak fügefák és olajfák is, amelyeknek a mérsékeltabb levegő való. Azt lehetne mondani, hogy a természet pompája versenyez abban, hogyan egyesítse itt a szélsőségig menő ellentéteket. Mindegyik évszak nemes versenyre kel egymással, hogy melyikük kedvezzen jobban ennek a földnek. Mert a talaj nemcsak megtermi az egymástól legeslegelőtőbb természetű különféle gyümölcsnemeket, hanem ezeket huzamosan is szolgáltatja és pedig pompásakat, hogy úgy mondjuk, fejedelmieket. A szőlőt és a fügét az évnek tíz hónapján keresztül szünet nélkül termi, a többi gyümölcsnemeket pedig aszerint, amint évközben megérnek. Mert az enyhe levegő mellett ezt a földet egy igen bő forrás is öntözi.” (Zsid. háb. III. 18. f.)

Mikor az ember autóval keresztülvágat ezen a síkságon, megdörzsöli a szemét. Mert azt hiszi, hogy rossz álmot álmodik. Keresi a Fláviusz Józseftől olyan nagy lelkesedéssel megénekelt szépséget és gazdagságot. De nem találja. Hanem talál helyette egy bozotos, nádborította, ingoványos vadont, tele vad virágokkal, a természet bolond gondolataival és kígyókkal, gyíkokkal. Mindenféle hulló és toportyánféreg vette birtokába a hajdani paradicsomot. Jelen esetben a zsidó írónak leírása tűnik fel álomnak. A tényleges állapot ellenben gonosz valóság.

A tőle említett patak most is folydogál, de nem csörgedezik, hanem terpeszkedik és termékenyítés helyett posványosít. *Oued el Amouil*-nek hívják az elhanyagolt síkságon lézengő beduinok. Azon hegyről kígyózik lefelé, melynek tetején *Saphed* városa fekszik igen tekintélyes magasságban. A hittudósok szerint ezen város szolgált például az Úr Jézusnak, mikor a „hegyi beszéd” elején azt mondta: „Nem rejthető el a hegyen fekvő város”. (Máté 5, 14.) Ez a hegyi város tényleg nem tudna elrejtőzni, ha akarna is. Minden felől messzire ellátszik. Jézus gondolata szerint *a hegyen fekvő város* az apostolok és általában egyházi előjárók tanítása és főképpen példája, melyeknek messze el kell látszaniuk, hogy építhessék az Isten országát.

A Genezáreti tónak partjain Jézus idejében sűrű egymásutánban következtek a városok és községek. Ezek közül most már mindössze egyetlen város őrzi a krisztusi idők emlékét: *Tiberiás* (El Tabarye). Keresztelő Szent János gyilkosa, Heródes Antipas fejedelem alapította és nevezte el Tiberius császár tiszteletére Tiberiásnak. Magáról az Úr Jézus életéről azonban, aki missziós működését javarészen e bájos tó partjain töltötte, semmit sem tud beszélni e város. Antipas ugyanis régi temető helyén alapította meg az ő, oszlopcsarnokkal és fényes márványpalotákkal ékes székvárosát.

De csak mindenféle gyanús csöcseléssel, szedett-vedett, gyülevész népséggel tudta benépesíteni.

A törvénytisztelő zsidók messze elkerülték. Mert az alatta rejlő temető, illetve csontok miatt tisztátalannak tartották. Nem akartak tisztátalannokká válni a temetőnek, embercsontoknak törvénytiltotta (Móz. IV. 19, 14—16; 31, 30) érintése által. Jézus, mint a mózesi törvényeknek nagy tisztelője, aki nem felbontani jött a törvényt és a prófétákat, hanem beteljesíteni (Máté 5, 17.), ez okból bizonyára szintén messziről elkerülte a Heródes tobzódásai miatt is hírhedt várost, hogy követőinek is példát adjon az érvényben levő törvények tiszteletére.

De vajjon hogyan kerültek a zsidók ebbe a hajdan hírhedt pogány városba?! Jeruzsálem pusztulása után (Kr. u. 70.) kényszerűségből telepedtek át ide az őseik. Ide költözött a zsidók vallási és nemzeti életét irányító nagy szinédrium is. Ettől kezdve Tiberiás lón a zsidó tudományosság központja. Itt keletkezett a jeruzsálemi-nek nevezett *Talmud*, a zsidó géniusznak ez a nagy terjedelmű lexikonja. Szent Jeromos is egy tiberiási rabbitól vett keleti nyelvészeti és bibliai leckéket. A tiberiási zsidó főiskola néhány híres rabbijának (Maimonides, Jochanán ben Sakkai, Akiba stb.) sírjait még most is mutatják a város határában. Rabbi Akiba sírja mellett van egy régi meleg fürdő is, melynek vize 67° C. Jézusnak híres kortársai: R. Hillel és Schammai tanítványaikkal együtt sokat vitatkoztak azon, szabad-e szombaton e meleg forrás vizében tojást főzni? Az enyhébb felfogású Hillel iskolája azt állította: igen. A szigorúbb Schammai-iskola úgy döntött: nem.

Mert az előbbieket szerint ez a tojásfőzés nem a törvény által tiltott szolgai munka. Hiszen nem az ember rakott tüzet, hanem a természet. Schammaiék pedig szolgai munkának minősítették.

A Genezáret partjának többi városai: talán a legszegényebb köztük *Bethsaida*, András, Péter, Fülöp apostolok szülőhelye (Ján. 1, 43.). Olyan kicsi „város” (*πόλις*) (Máté 11, 20 és 21; Luk. 9, 10; Ján. 1,44.), illetőleg falu” (*Κάμη*) (Márk 8, 23 és 26) volt Bethsaida („a halászat háza”), hogy még a helyét sem lehet teljes bizonyossággal megállapítani. Csak annyi bizonyos róla (Márk 6,45), hogy a Genezáret tó partján feküdt. De azon már évszázadok óta vitatkoznak a tudósok, hogy annak északkeleti partján feküdt-e és azonos-e a Jordán beömlésétől keletre fekvő Bethsaidával, melyet Flavius Josephus szerint (Ant. jud. XVIII, II, 1; Bell. jud. XII, 7, 7) Fülöp negyedes fejedelem, N. Heródes fia, Augusztus császár leányának, Júliának nevére Julias melléknévvel díszített fel s később maga is ott halt meg és oda temetkezett (Ant. jud. XVIII, IV, 6.), vagy pedig a Genezáret tó északnyugati partján (a Jordán beömlésétől pár kilo-

méternyire) keresendő-e. Újabban többnyire az utóbbi helyen tisztelik Szent Péter születéshelyét, mely most Ain Tabigha (Hét forrás) néven ismeretes. A német kat. Palestina-Verein-nek van ott nagyszabású mintagazdasága.

Tulajdonképpen azonban még eddig nem sikerült végérvényesen eldönteni, vajjon két Bethsaida létezett-e Jézus korában, vagy csak egy és pedig csakis a Julius melléknévvel megjelölt Bethsaida.

A két Bethsaida létezésének látszik kedvezni az evangéliumoknak erre vonatkozó látszólagos ellenmondása. Mert Lukács 9. és Márk 8. fejezete a Jordántól keletre fekvő Bethsaidára látszik utalni, Márk 6, 45 pedig a Jordántól nyugatra fekvő Bethsaidára.

A hagyomány egészen a XII. századig csak egy Bethsaidáról tud. És pedig a Fl. Josephustól is említett Bethsaida Juliasnak kedvez. (V. ö. Vigouroux: Dictionnaire de la Bible I. Bethsaida.) Akár két Bethsaida volt, akár csak egy, a végeredmény az, hogy Szent Péter szülőföldje majdnem nyomtalanul eltűnt a föld színéről. Jézus ezt megjövendölte a lakói megrögzöttsége miatt tartott fegybeszédében: „Jaj neked Korozain! jaj neked Bethsaida! mert ha Tirusban és Szidonban történtek volna a csodák, melyek ti bennetek történtek, már régen szörzsákban és hamuban tartottak volna bűnbánatot. De mondom is nektek: Tirusnak és Szidonnak tűrhetőbb dolguk lesz az ítélet napján, mint nektek.” (Máté 11, 22—23.) Annál nagyobb dicséretére válik Péternek és két apostoltársának, hogy eszményi lelkületükkel függetleníteni tudták magukat honfitársaiknak anyagias, földies gondolkozásától és makacs hitelenségétől. Még ha Isten különös kegyelmét kell is benne dicsőítenünk, akkor is nagy dolognak és érdemnek kell Péternek lelki függetlenségét minősítenünk.

Mennyire elmélázhatott Simon Péter, amidőn — rendesen éjnek idején (Luk. 5, 5; Ján.21, 3) — a csendesen pihenő tó vizébe testvérével, Andrással kivetette félkörben csónakjáról a görögülnek (Máté 13, 17) nevezett nagy vonóhálót. Aztán kövekkel és ólomdarabokkal terhelték meg, hogy a mélybe szálljon fenéig. Midőn az egynegyed, néha félórai körzetben e nagy hálóval bekerített és a félkör mind szűkebbre vonásával a partra vonszolt halakat kiválogatták, vajjon gondolt-e arra, hogy majdan a lelkek világában végzi a halászat munkáját és a sok örömmel, de sok csalódással is egybekötött kiválogatást?!

Péter házassága után otthagya szülőfaluját, Bethsaidát és áttelepedett a másik tóparti városba, *Kafarnaumba*, alkalmasint napa házába, mely ilymódon az ő háza is lőn.

Péterek háza bizony kicsi lehetett. De hát jó emberek kicsi helyen elférnek. Az ottani hegyvidéki építésmód szerint bizonyára

fehér, mészkövekből összerótt, kocka- vagy téglalakú, hogy könnyebben lehessen rá kupolaszerű tetőt vagy esetleg emeletet is építeni. Ha emeletes volt, a földszinten kecskék mekegtek, bárányok bögtek. Ezek az állatok végezték a házikóban a „központi fűtést.” Mellettük tyúkok kotkodácsoltak és kakas kukorékolt a tűzhely körül, mint azt mai napság is lehet tapasztalni szélében-hosszában Palesztina szegényebb házaiban. Ablaknak nevezett kultúrintézmény aligha volt a földszinten. Kémény hasonlóképpen hiányzott, mint általában a palesztinai szegényebb néposztály házaiban. Ajtónak mondható egyetlen nyíláson járt ki-be ember, állat, továbbá a gyér világosság, levegő, füst.

Az emeleten pedig, amelyhez kívülről vezetett talán omladékos kőlépcső, volt az emberek lakása. A vendéget is itt helyezték el. Ha azonban csak földszintes volt Péter háza, úgy festhetett messziről, — Landrieux püspök szellemes megjegyzése szerint — mint fák tövében vagy bokrok alján pislogó varangyos béka.

Egyszerűségük és igénytelenségük dacára „szépek voltak ezek a nedvességtől mállott vakolatú házikók, a frissen mosott ruha fehér lobogóival és a zsenge fűvel, amely földjével felverte a falak tövét, és az asztalokkal, melyeket az öregek aszott keze síkált fényesre és a kemencével, amely szikrát hányt kormos szájából. És szép volt a csöndes tengermelléki falucska. Szép a fekete gyermekek gyűrűje, a piac síkjára merőlegesen tűző nap, a zsákok és kosarak a fészerek homályában és a halszag, amely friss tengeri széllel keverten eláraszotta minden hajnalon. De mindenekfelett szép volt a tó, berill színével tarkított folyékony türkiz tiszta reggeleken, sötétkék pala síkja felhős délutánokon, tejopálmedence jácintsávokkal és foltokkal barátságos alkonyatokon, fehércsíkos remegő árnyék csillagos éjszakákon, ezüstös és ábrándos árnyék holdvilágos éjeken.

Ezen a tavon, amely egy boldog és elveszett tartomány védelmező öblének tűnt, fedezték fel szemeik először a súlyos és szennyes földnél nemesebb víz és a tűznél barátságosabb fény szépségeit. A bárka, a vitorlák négyezőgeivel, ütött-kopott padjaival, büszke és skarlátvörös kormányrúdjával, gyermekkoruk óta kedvesebb volt nekik, mint a másik ház, amely fehérre mázolt és mozdulatlan kocka gyanánt várta őket — a parton. Az unalom és a reménység végtelen órái, amikor a víz villódzását, a hálók rángását, az ég borulását lestek, töltötték meg egyszerű és szegényes életük javarészét.” (Papini, Krisztus tört. 550—551.)

A szegény népnek házában ágy, asztal, szék és gyertyatartó ritka tünemények voltak. A kriptaszerű, csupaszfalú odúk egész be rendezése rendszerint alvásra szolgáló gyékény s pár edény italnak, ételnek őrzésére.

A szegényes házakban a tűzhelyen lobogó láng vagy a belső sötétség miatt gyakran égő mécses pislogott. Az Úr Jézus e barbár viszonyok ismerete alapján mondja, hogy „ha valamely *asszonynak tíz drachmája* lévén, elveszt egy drachmát, nem gyűjt-e világot, nem söpri-e ki házát és nem keresi-e szorgalmasan, míg nem találja?” (Luk. 15, 8.) Nagyon találóan mondja az Úr, hogy nemcsak világosságot kell gyűjtani ezekben a sötét odúban, ha valamely elveszett értéket meg akarnak találni, hanem alapos, nagy söprést is kell végezni. Mert a tüzelőn, néhány edényen és élelmiszereken, fekvőhelyül szolgáló gyékényen kívül a sok piszok bennük a leggyakoribb berendezési tárgy.

A vesztébe induló lélek értékét méltán hasonlítja az Úr egy drachmához (görög pénzegység = 1 aranykor.) és a megmentéséért folyó aggodalmas szorgoskodást a drachma kereséséhez. Mert Palesztina egyes helyein — persze csak a szegényebb néposztálybeliek — nyakukban vagy arcuk körül koszorúba fűzve magukkal hordják pénzüket. Különösen a leányok viselik így fejükön és nyakukban egész hozományukat: mindenféle arany- és ezüstpénzekből összefűzött koszorút. Ha aztán egyik-másik a fűzéből kiszabadul és elkallódik, napszámra keresheti a piszkos kacatokkal teli, sötét, szurtos lakásban. Világot kell gyűjtania és kisépnie a lakást, hogy megtalálja az elveszett értéket. A veszendőbe induló, bűnbe esett lélekben is világosságot kell gyűjtani a lelkiismeretvizsgálás által és kisépnie a bánat és gyónás seprűjével, akkor lehet csak rábukkanni a veszendőbe ment mérhetetlen értékre, az Istenfiúságra. Ezt akarja tanítani Jézus az iménti példával.

Egyik-másik ilyen emberodú olyan elvadult külsőt mutat kellő gondozás híján, hogy fű nő a tetején. Ezen háztetői fünek sorsát kívánja a zsoltáros az igazakat üldöző és Siont (Jeruzsálemet) ostromló bűnösöknek, mikor azt mondja: „Legyenek, mint a háztetők füve, mely mielőtt kiszaggattatnék, elszárad.” (Zsolt. 128, 6.) A Szentírás szerint a házak, helyesebben vályogkunyhók falából nő ki a *Hysoppus* nevű fű is, melyről Salamon király nagyon szellemesen tudott értekezni a bölcsességének megcsodálására érkezett Sába királynője előtt: „Okosan beszélt, mondja a biblia (Kir. III. 4, 33), a fákról, a cédrustól kezdve, mely a Libanonon van, az *izsópig*, mely a fából jó ki.” Ez a fű szolgált a zsidók áldozatainál *aspersorium* gyanánt. Belemártották az áldozati állat vérébe és meghintették vele a népet. (Móz. III. 14, 4, 6, 49—51, 52; IV. 19, 6. 18. Zsolt. 50, 9; Zsid. 9, 19.) Ugyanily célt szolgál most a mi templomszenteléseinke alkalomával: a szenteltvizet vele hinti szét a püspök. Ennek a gaznak szára néha annyira megerősödik, hogy pálcavastagságú lesz. Ilyen izsóp-pálcára tüzték a Jézus keresztrefeszítésénél közreműködő katonák

azt az ecettel telt szivacsot, melyet szájához emeltek, hogy: „szomjúhozom” kiáltásakor gyötrő szomjúságát enyhítsék. (Ján. 19, 29.)

Minthogy a szentföldi sárkunyhók vékony falaiban alig van valami ellenálló erő, könnyen megesik velük az, amit az Üdvözítő mond: hogy „*a tolvajok kiássák és a bennük összegyűjtött kincseket (vagyis értékeket) ellopják.*” (Máté 6, 19.)

Semmi sem könnyebb, mint ezen vályogfalakat zajtalanul átlyuggatni és gonosz szándékkal behatolni. Éppen azért gondos örködést kíván éjszaka a bennalvóktól. „Ha tudná a családátya, úgymond az Úr Jézus, mely órában fog jönni a tolvaj, bizonyára vigyázna és nem engedné házát megásatni.” (Luk. 12, 39.) Ez a vigyázat azok részéről, kiknek tényleg van valami félteni valójuk, abban nyilvánul meg, hogy belülről deszkákkal vonják be a falakat, hogy a betörők ásója koppanjon rajta és a koppanás zaja felébressze az igazak álmát alvó háznépet. (Landrieux: Aux Pays du Christ 146.)

De még nagyobb veszedelem fenyegeti a rozoga vályogalkotmányokat *a záporosó és árvíz részéről*. Az Úr Jézus szavai szerint: „Mindenkinek, aki az ő igéit hallgatja és tanításait teljesíti is, hasonló lesz a bölcs emberhez, aki a házát kősziklára építette. És szakadt az eső, jött az árvíz, a szelek fúrtak és ama háznak estek, de nem dőlt össze, mert kősziklára volt alapítva. És mindaz, ki ez igéimet hallgatja, de azokat meg nem teszi, hasonlónak lesz a bolond emberhez, ki házát homokra építette. És szakadt az eső, jött az árvíz, a szelek fúttak és ama házra rohantak és összedőlt az és nagy volt annak romlása.” (Máté 7, 24—27.) Lukács (6, 48) még hozzáteszi, hogy „*a homokra fundamentum nélkül* épített ház dől össze ily könnyen az időjárás viszontagságaitól.” Ezt a szóképet is, melyben viszontagságoknak, szenvedéseknek, üldözéseknek és kísértések viharainak ellenállani nem tudó gyöngye lelkek bukását és kárhozatát szemlélteti, a palesztinai szegényes sárkunyhókról festette meg az Üdvözítő.

A palesztinai házak belsejét is, mint mindenütt a világon, ajtóval zárják el a kíváncsi tekintetek elől. De nem mindig. Akárhány ilyen „*Gourbi*” ajtónyílása üresen ásít kifelé-befelé. De ha van is ajtó, — minő primitív szerkezet az! — Rendesen fából való otromba *kulcs* hozza működésbe kívülről a *madzagra erősített reteszt* vagy tolózárt.

Ez a kezdetleges ajtózárási és nyitási mód némi logikai kapcsolatot létesít a „*kulcs*” és „*oldás-kötés*” fogalmak között, melyeknek jelképe alatt Jézus átadta Péternek az egyház fölötti fő uralmat, elsőséget s kivált a bűnbocsátó hatalmat, mondván: „Neked adom a mennyek országa kulcsait. És amiket megkötöndesz a földön, meg lesznek kötve a mennyekben is és amit feloldandasz a földön, fel lesznek oldva a mennyekben is.” (Máté 16, 19.) Hogy a kulcs átadása Szent Péternek az egyházban való elsőségét, törvényhozó

és kormányzó és bírói hatalmát jelenti, azt az első hallomásra megértjük. Mert tudjuk, hogy a régi világban *a ház vagy város kulcsainak átadása a fölötté való kormányhatalom gyakorlását jelentette*. De hogy a kulcs és oldás-kötés fogalmak, melyeknek egymáshoz látszólag semmi közük sincs, amelyek azonban Jézus beszédjében mégis azonos tény: az egyházban való törvényhozás, parancsolás, kormányzás, bíraskodás hatalmának átadását jelentik, hogyan kerülnek egymás mellé, azt csupán a palesztinai ajtószerkezetek fentebbi ismertetése világítja meg. Az ajtó nyitogatása és bezárása, ismétlünk, kulccsal, madzagra erősített retesz segítségével történik. Ez a művelet magyarázza meg az *oldani-megkötni*^{el} héber kifejezést, megtiltás és megengedés, elítélés és felmentés, szóval kormányzó-bírói működés értelmében. Azt akarta mondani az Úr e szóképpel: Péter gyakorolja Krisztus házában, az egyházban az általános és legfőbb kormányhatalmat, a joghatóságot, a tekintélyt, mely lelkiismeretben kötelez. Nem személyi érdem, vagy önhitt hatalomvágy, nem a nép kegye, hanem egyedül és kizárólag Krisztus intézkedése a legfőbb hatalom jogforrása, Krisztus tekintélye annak legfőbb öre. Aki Péter tekintélye ellen vét, Krisztus személyét sérti meg.

Jézusnak Kafarnaumba telepedését röviden így beszéli el az evangéliumi történet: „azután (t. i. a kánai csoda után) leméne Kafarnaumba ő és anyja, atyafiai és *tanítványai*”. (Ján, 2,12.) Emberileg szólva, Kafarnaum volt legalkalmasabb hely missziós központnak. Itt ismerhette meg és jegyezhetette el magának az isteni Völegény a lelkeket a legalkalmasabb módon és eszközökkel.

Mint két tartomány, Heródes Antipas és Heródes Fülöp országai között fekvő határváros, katonai központul és vámhivatal székhelyéül is szolgált. Mindenféle fajtájú, nyelvű és vallású emberek jöttek-mentek rajta keresztül a Damaszkuszt a Földközi tengerrel összekapcsoló „via maris”-on. Tehát a legnagyobb nyilvánosság és közönség kínálkozott Jézus prédikációinak hallgatására; nagyobb, mint — talán Jeruzsálemet leszámítva — bárhol másutt Palesztinában.

S egyszersmind a legnagyobb szabadság is. Annak a kafarnaumi „királyi ember”-nek, vagyis Heródes szolgálatában álló előkelő udvari embernek jóindulata, akinek fiát Jézus Kánában a távolból meggyógyította, értékes védelmet nyújthatott az Üdvözítőnek esetleges zaklatások ellen az állami hatóságok részéről.

Leghűségesebb tanítványait is helyben vagy a közvetlen környéken toborozhatta a hajókötel-idegzetű, tagbaszakadt, talpig becsületes, türelmes halászok közül. Ezek a halásztulajdonságok pedig elengedhetetlenek az apostolsághoz. Péter már ott lakott

helyben. Hasonlóképpen Kafarnaumba telepedett át bátyja, András is. (Márk i, 29.) Jakab és János a közeli szomszédságban, Bethsaidában kezelték atyjuk hálóit. (Márk 1,19; Luk. 4,10.) Fülöp is Bethsaidából való volt. (Ján. 1, 43.) Mindnyájan viharedzett halászok. Máté is helyben lakott. Mind izig-vérig galileai férfiak.

A mennydörgés fiai (Boanerges): János és Jakab mellett talán Péter volt a legvalódibb, törölmetszett galileai férfiú. Nemcsak sajtáságos nyelvében, melynek keményebb kiejtéséről gecsemánékertbeli szereplésekor rögtön ráismert Kaifás szolganépe, hanem Galilea fia volt jellemében is. A tagbaszakadt, erőteljes külsejű galileai férfiak büszkék és nyílt jelleműek, élénk szelleműek és hősiiesen bátor természetűek voltak. Kitűntek a fáradhatatlan munkakészségben és a függetlenség szeretetében is. Flavius Josephus írja róluk: „A galileaiak ifjúkoruktól fogva harcias természetűek. Se a férfiak félelmet, se a tájak szegénységet nem érznek... Földje kövér és termékeny. A lakosok jól megművelik és semmi terület-részük sem marad parlagon”. (B. J. III. 2.) Lelkületükre jellemző adat, amit galileai Simonról ír: „Egy Simon nevezetű galileai ember (Archelaus letétele idején 9. Kr. u.) pártütéssel lett vádolva, mivel a benszülöttek ellen dörgedelmes beszédeket tartott, ha ezek adót találtak fizetni a császárnak, mert ők *Isten után halandó embereket nem túrnak meg uraikul*”. (B. J. II. 7.)

Szóval a kevert vérű és felfogású galileaiak a hangulatok s egyszersmind a tettek emberei voltak. S éppen ezért mozgékonyabbak, megnyerőbb modorúak, hozzáférhetőbbek és vállalkozóbb természetűek voltak, mint az „atyák hagyományain” nevelkedett, merevebb gondolkodású, kedélytelen és a mózesi törvény szigorú betartásában az idegenektől, a nagyvilágtól elzárkózó júdeai és különösen jeruzsálemi faj zsidók.

A hangulatosság készíti az akaratot az elhatározásra. Legalább is olyan szerepet játszik reá nézve, mint az őszi szél a fák és virágok magvára: széthordja, elhullatja s ilymódon megtermékenyülésre segíti.

Annyi bizonyos, hogy a kedélytelen, halvérű ember nem való apostolnak.

A többi apostolok is az egy Iskarioti Júdás kivételével mind Galilea hevesvérű fiai voltak. Azoknak a zelotáknak honfitársai, akik a messiási ország megvalósításáért erőszaktól, forradalomtól sem riadtak vissza. Az egyik apostolnak (Simon) még mellékneve is *Zelotes* volt. Tehát a zeloták pártjához tartozott, mielőtt Jézushoz csatlakozott. Ennek a pártnak alapítója galileai Júdás, Ezechiás fia volt, aki a Quiriniustól Jézus születése alkalmával végrehajtott népszámlálások miatt kétszer is lázadásra szított a római uralom

ellen. (Fl. Jos. Antt. XVII, X, 5 és Ap. cs. 5, 37.) A rómaiak tüzzelvassal irtották ezeket a rajongókat. *Varus*, szíriai helytartó 2000-et keresztre feszítettett Judas Galileaus zelotái közül, kik Istene kivül senki mást nem akartak fejüknek és uruknak elismerni. (Fl. J. Antt. XVIII. T. C.) Bósz szabadságszeretetükben néha még a gyiloktól sem riadtak vissza. Azért a sica (= görbe formájú gyilok)-tól sicariusoknak is hívták őket. (Lagrange, *Le Messianisme chez les Juifs*; 1909. 18—9.) Tüzes lelkesedés és nyugtalan heveség jellemezte Jézus apostolait is az Isten országa ügyeért kifejtett buzgalmukban. Gondoljunk csak a Boanerges-re (Mennydörgős fiak), Jakab és János apostolokra, akik tüzet kértek az égből a szamaritánusokra, mert Jézust és tanítványait nem akarták szálásra befogadni.

Azon úttalan út, melyen Jézus és első barátai Kánából Kafarnaum felé haladtak, először magas fensíkon vezetett keresztül. Majd a Kurun el Hattin nevű kétszarvú hegy lábánál elhaladva, leszálltak a Genezáret tavához. A partmenti városok és falvak sorozata után végre a nagyforgalmú határváros, Kafarnaum kapui is megnyitk az isteni Üdvözítő vezetése alatt álló kis karaván előtt.

Péter társaival együtt, „elhagyván mindenüket, követék Jézust. (Luk. 2, 11.) Áldozatának nagyságát az Úr mindjárt azzal jutalmazta meg, hogy csodálatosan meggyógyította Péter beteg napát, aki „nagy forró lázban szenvedé... Melléje állván, megfeddé a lázt, mire az elhagyá őt. És azonnal fölkelván, szolgál nekik”. (Luk. 4, 38—39; V. ö. Máté 8,14—15; Márk i, 29—31.) Az evangélisták egyhangúlag „(Simon) Péter házá”-nak mondják azt a házat, ahol ez a csodálatos gyógyulás történt András, Jakab és János szemeláltára.

A történet zárószavai, hogy Péter napja „szolgál nekik”, azt is sejtetni engedik, hogy Jézus kafarnaumi tartózkodásai alkalmával Péter vendégszeretetét vette igénybe. Ez is jutalom volt számára. Mert áldozatos lelkületéért lön Péter háza Jézusnak is ideiglenesen alkalmi otthonává. Talán Péter miatt is volt Kafarnaum Jézusnak oly kedves, hogy missziós működésének központjává választotta. Tény, hogy az evangélisták Kafarnaumot szeretik „az ő (Jézus) városá”-nak nevezni. (Máté 9, 2; Luk. 4, 31; 7, 1; Ján. 5, 12.)

Itt tanított Jézus a tó partján (Márk 2,14) csónakokról (Máté 13, 2; Márk 3, 9; 4, 1), kiváltképpen Péter csónakából. (Luk. 5, 3.) Mert „nagy sokaság követé őt GaÜleából és Júdeából; és Jeruzsálemből és Idumeából, és a Jordánon túlról, és Tirus és Szidon környékéről is nagy sokaság jöve hozzá, hallván, amiket művelt vala”. (Márk 3, 7—8.) „A hajóba szállván, leüle a tengeren, az egész sereg pedig

a tenger szélén, a parton vala”. (Márk 4,1.) Szellő ébredt és hullám csacsogott a part kövein; lágyan ölelgette az oleánder lehajló gallyait és rázta a nádszálakat. Mintha hárfaszó kísérte volna az Üdvözítő beszédjét. A hárfaalakú tó volt az Istenember hárfája. A szelíden himbálódzó hullámok megannyi hárfahúrok voltak, melyeken Isten hárfása eljátszotta az Isten országának örömdalait. Miközben a hullámok magasra emelték Jézus csónakát, az isteni hárfás kiverte az Isten országának örömdalait.

A ferenciek Tall Houm, a régi Kafarnaum területén kiásták egy zsinagóga romjait. Gyönyörű korintusi oszlopfők díszítik. Nagy valószínűség szerint azonos azzal a zsinagógával, melyet a Jézushoz beteg szolgálja meggyógyításáért esengő kafarnaumi százados építtetett. (Máté 10, 15.) Ebben tartotta Jézus az első csodás kenyérszaporítás után híres beszédjét, melyben megígérte az Oltáriszentség alapítását: „Én vagyok az élet kenyere, aki a mennyből szállottam alá” stb. (János 6. fej.)

Ezen zsinagóga-romokon kívül a jézuskorabeli Kafarnaumból semmi nyom nem maradt. Beteljesedett rajta lakóinak konoksága miatt, mellyel Jézus prédikációit hallgatták, az Úr jövendölése: „Te Kafarnaum! vájjon az égig fogsz-e felmagasztalódní? A pokolig fogsz alásüllyedni; mert ha Szodomában történtek volna a csodák, melyek te benned történtek, talán megmaradt volna e mai napig”. (Máté n, 23.). A jövendölés értelme: Azt hiszed, hogy a messiási ország fővárosa leszel? Ellenkezőleg, el fogsz vettetni és pusztulni.

S tényleg elpusztult az a város, mely polgárának vallhatta az Istenembert. Hiszen ott fizetett magáért és Péterért templomadót. (Máté 17, 26.) Elpusztult az a város, amelyben meggyógyította a százados szolgáján kívül (Luk. 7, 2.) Péter anyósát lázából (Márk 1, 29.), a vérfolyásos asszonyt betegségéből (Máté 9, 20), a siketnémát az *effeta* szóval az ő bajából (Márk. 7, 32.), a két vakot, a néma ördögöst (Máté 9, 27) és egy másik megszállottat (Márk 1, 23) s ahol Jairus leányát is feltámasztotta halottaiból. (Máté 18.)

„Tu es Petrus”.

A Genezáret tó és környéke játszotta a legnagyobb szerepet a pápaság megalapításának történetében is.

Szent Lukács írja: „Történt, hogy Jézus a Genezáret tava mellett áll vala. Láta a tó szélén két hajót állani, míg a halászok kiszállottak és mossák vala hálóikat. Bemenvén tehát egyik hajóba, mely Simoné vala, kére őt, hogy vigye kissé beljebb a parttól. És leülvén, tanítá a hajócskából a sereget. Amint pedig megszűnt szólani, monda Simonnak: Evezz a mélyre, és vessétek ki hálóitokat a hal-

fogásra. Feelvén Simon, monda neki: Mester, egész éjjel fáradozván, semmit sem fogtunk. De a te szavadra kivetem a hálót. És miután ezt megtette, a halaknak oly bő sokaságát rekesztették be, hogy szakadoz vala hálójuk. Intenek tehát társaiknak a másik hajóban, hogy jöjjenek segítségükre. És ménének és megtölték mindkét hajócskát, úgyhogy csaknem elmerültenek. Látván ezt Simon Péter, Jézus térdeihez borula, mondván: Menj ki tőlem, mert bűnös ember vagyok, Uram! Mivelhogy félelem fogta el őt és mindazokat, kik vele voltak, a halfogás miatt, melyet csináltak vala; hasonlóképpen Jakabot és Jánost is, Zebedeus fiait, kik Simon társai valának. És monda Jézus Simonnak: Ne félj! ezentúl már embereket fogsz. És kivonván hajóikat a szárazra és elhagyván mindenüket, követék őt!” (Luk. 5, 1—11; V. ö. Máté 4, 18—22; Márk 1, 16—20.)

A 21 km hosszú, 9—12 km széles tó bővelkedett halakban. Halai közül különösen nevezetes a „Cromus Páter familias”, mely fiókáit hetekig hordozza szájában és a „Clarias Macratus” az angolnák fajtájából. *Szent Péter halá-nak* is nevezték. A halak szeszélyes vándorlása miatt egész éjjel hiába lesett-várt rájuk a kis halásztársaság, mint Szent Péter maga is bevallja. Az Úr közbejötté nélkül a reményüket vesztett halászok minden zsákmány nélkül búsan tértek volna vissza szegényes otthonukba. Péter ezt is alázatos lélekkel elismerte.

Hogy miképpen érti az emberhalászatot, nemsokára kinyilatkoztatta az Üdvözítő a Genezáret tótól északra nem messze fekvő Fülöp Cezaréában. Ott ígérte meg Szent Péternek a pápaságot.

A világraszóló nagy eseménynek rövid története a következő:

Az egyszerű nép lelkesedése Jézus iránt határtalan volt. De azért rövidlátásában és anyagias, önző gondolkodása folytán nem tudta benne felismerni a Messiást, még kevésbé Istenfiát. „Látván, nem látták és hallván, nem hallották és nem értették” meg (Máté 13,13), hogy Jézus személyében jelent meg a prófétáktól megjövendölt Messiás, aki a bűnök uralmától fogja megváltani az emberiséget. Ők politikai Messiást vártak, aki a rómaiak rabigájától fogja megszabadítani a zsidó népet. Azért minden lelkesedésük dacára, melyet belőlük Jézus csodái kiváltottak, a legjobb esetben az igazi, a még csak ezután elérkező Messiás előhírnökének voltak hajlandók Jézust elismerni. Az ószövetségi Szentírás (Mai. 4, 5) hibás magyarázata folytán úgy vélték, hogy Illés jelent meg Jézus személyében vagy Jeremiás, vagy más próféta. Vagy talán Ker. János támadt fel Jézus alakjában, mint ezt a nagy bűnbánati szónok gyilkosa, Heródes Antipás vélte örökös rémlátásai folytán.

Jézus több volt, mint János, a komor bűnbánati szónok. Több volt, mint a folyton siránkozó Jeremiás, a vészt és pusztulást hirdető próféta. Sőt több volt a tűz prófétájánál, Illésnél is, akinek a szava

s tűz volt, az imádságának eredménye is az égből leszállt tűz volt. Távozása is e világból lángoló tüzes szekéren történt. Nem kicsinylése volt Jézusnak a nép részéről, midőn ezekhez az ószövetségi nagyokhoz, szentekhez hasonlította Őt. Több nem tellett, nagyobb gondolat nem került ki az egyszerű néptől a földiek legnagyobbjairól, a szentek Legszentebbjéről.

Jézus készült megalapítani országát, az egyházat. Ideje volt tehát, hogy legalább legszűkebb környezete, barátai, apostolai megismerjék és elismerjék igazi kilétét. Hiszen rájuk várt ezen ország, szellemi világbirodalom terjesztése s fönntartása, kormányzása. Az Úr nyílt színvallomásra kényszerítette őket azon meglepő kérdésével: „Kinek tartják az emberek az Emberfiát?” ők pedig mondták: Némelyek Keresztelő Jánosnak, mások Illésnek, mások pedig Jeremiásnak, vagy egynek a próféták közül. Monda nekik Jézus: Hát ti kinek mondotok engem? *Felelvén Simon Péter', mondd: Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia.* Jézus pedig felelvén, monda neki: Boldog vagy Simon, Jónás Fia, mert nem a test és vér nyilatkoztatta ki ezt neked, hanem az én Atyám, ki a mennyekben vagyon. Én is mondom tehát neked, hogy te Kőszikla (Péter) vagy és erre a Kősziklára fogom építeni egyházamat, és a pokol kapui nem vesznek erőt rajta és neked adom a mennyek országa kulcsait. És amit megkötöndesz a földön, meg leszén kötve mennyekben is. És amit feloldandasz a földön, fel leszén oldva a mennyekben is.” (Máté 16, 13—16; Márk 8, 27—29; Luk. 9, 18—20.)

Fülöp Cezareájában történt ez a világgraszoló esemény a Jordán két forrásának: a Jeor- és Dan-ágnak összefolyásánál.

Az Ó-Szövetségben *Dan* nevet viselt a Libanon lábánál fekvő város, mert a Dan törzsbeliek ravaszsággal ragadták magukhoz a főníciaiak kezéből (Bir. 18 f.). De a pogányok inkább *Paneas* néven emlegették, Pánnak, a pásztorok istenének neve után, akit itt egy barlangban tiszteltek. A pásztoristen barlangjánál jelent meg az igazi Pásztor, hogy nyájának Péter személyében új pásztort adjon. Fülöp, N. Heródesnek fia, Iturea és Trachonitis tartományok negyedes fejedelme adta neki a Cezárea nevet Tibérius császár tiszteletére. Hogy megkülönböztessék a Földközi tenger partján atyja által Dóra és Joppe között a Turris Stratonis helyén épített másik Cezaréától, mely a római uralom alatt Palesztina politikai fővárosává lépett elő, a Fülöptől újjáépített Cezaréát alapítója után Fülöp Cezaréájának nevezték el. Minthogy Palesztinának legészakibb városa volt, mint afféle határvárosban, pogányok és zsidók vegyesen laktak. Jézus ezca vegyes vallású lakosság környezetében bátrabban vethette le magáról a személyét borító titokzatosság leplét és szabadabban nyilatkoztathatta ki magát a Szentlélektől vezetett Péter által Messiásnak, sőt

Isten Fiának, mint azt a tisztán zsidóktól lakott Júdeában tehette volna. A minden szavára mohón leső írástudók és farizeusok Júdeában a rómaiak beavatkozását ellene provokálták volna minden, még közvetett messiási megnyilatkozása miatt is. A Messiás névnek ugyanis, mivelhogy a zsidók zöme politikai személynek vélte, szabadító nagy királynak várta, szükségképpen forradalmasító hatása volt a tősgyökeres zsidóság között. Állítólagos királyi igényei miatt tehát a rómaiak a zsidók árulkodására csirájában vérbe fojtották volna a lelkeket üdvözíteni akaró Istenországát királyával egyetemben.

A kevésbé elfogult és vak gyűlölettől nem fűtött határszéli vegyes lakosság előtt ellenben nagyobb kockázat nélkül feltehetette Jézus apostolai előtt a kérdést: „Kinek tartják az emberek az Emberfiát?”

Már maga ezen kérdés feltevése önleplezésszámba ment.

Az „Emberfia” kifejezésnek ugyanis hangzásával éppen ellenkező jelentése volt a zsidó közvéleményben. Az „Emberfia” cím a Dániel könyvében és a reátámaszkodó zsidó hagyományokban annyit jelentett, mint a mennyei ember, az Istenországának feje, a Messiás, az Isten Fia, a világ bírása”. (Szekely, A hegyi beszéd 56—7.)

Jézus azért használta majdnem minden alkalommal ezt a zsidóktól is a Messiással, Isten Fiával azonos értelemben vett címet, mert titokzatos, burkolt hangzásánál fogva nem volt oly forradalmat ébresztő hatása a tömegnél, mint lett volna a Messiás, Isten Fia vagy egyéb teljesen világos értelmű címeknek.

Jelen alkalommal ki akarta kényszeríteni a nyílt vallomást, vájjon az apostolok is úgy értik-e az „Emberfia” címet, mint általában a zsidók s vájjon őt tartják-e az „Emberfia” címen várt Messiásnak, Isten Fiának? Mielőtt alapítandó országa fő-főtisztviselőivé tenné meg őket, tisztázni akarta végérvényesen és pedig saját vallomásuk alapján, vájjon felül tudnak-e emelkedni a közönséges emberek gondolkozásán, vagy talán ők is osztják a köznép közönséges álláspontját, mely benne igénytelensége, egyszerű ruházódása és életmódja alapján életszentségeért és buzgalmaért csak Illés, Jeremiás-típusú prófétát, csak Ker. János-szabású szent embert volt hajlandó látni, de nem a Mózesztől megjövendőlt prófétát, akit ők csak királyi fény, pompa és hatalom birtokában tudtak maguknak elképzelni!

Erre vonatkozó kérdése még az előzőnél is ünnepélyesebben szólott: „Hát ti kinek mondotok engem?”

A megdöbbenően ünnepélyes kérdés a lehető legünnepélyesebb természeti környezetben hangzott el. A 30 méter magas sziklafalról lezuhanó szent folyó habjainak titokzatos zúgása adta meg az ünnepélyes aktusnak a harsogó zenekíséretet. A sziklatömb tetején az istenített Augustus temploma fehérlett. A lezuhanó habok a szikla-

falban mély üreget vájtak ki, az ú. n. Pán-barlangot. Erről azt tartotta a nép képzelete, hogy ott van az alvilág bejárata, a pokol (Hades) kapuja.

Vannak, akik úgy vélik, hogy Jézus kézmozdulattal is kísérté Péterhez intézett dicsérő szavait. Rámutatott a sziklatömbre, melyhez hasonlóan Péter is hitének jutalmául hordozni fogja Isten egyházát. Rámutatott a templomra, amelyhez hasonlította a sziklaember (Péter) személyére építendő egyházát. Rámutatott a barlangra, mely Jézus beszédjében a sziklatömbön épülő egyházára reá törő pokol hatalmát jelképezte. Ezekről kölcsönözte volna Jézus azon szóképeket, melyekkel az ember által a földön elérhető legnagyobb méltóságot ígérte meg a hitvalló Péternek, amennyiben földi helyettesévé való kinevezését ígérte meg neki. A kősziklára építendő egyház legfőbb, összetartó tekintélyévé tette meg Pétert, akinek a mennyország kulcsainak jelképes átadásával olyan hatalmat ígért, hogy ténykedései, mivel Jézus földi helytartójától erednek, nemcsak a földön lesznek érvényesek, hanem az égben is.

„Legeltesd az én bárányaimat”.

A Genezáret tavát környező hegyek szelíd lankáin itt is, ott is juhnyájak legelésznek vagy ereszkednek le a tóhoz inni. Így volt ez Jézus korában is. Ilyen környezetben hangzott el azon nevezetes kijelentés Jézus ajkáról, amellyel Szent Pétert az egyház fejévé tette: „Legeltesd az én bárányaimat”. (Ján. 21, 15.)

Valósággal bárányfelhők módjára rajzanak a gondolatok és emlékek ezen istenemberi szózat felidézésekor.

Egy kiváló író szerint: „még az oláh cigányok is érzik a vajda szükségét”. Hát akkor a világraszóló nagy anyaszentegyháznak ne, adott volna látható főt, vezért, pásztort az Üdvözítő, mint a protestánsok állítják, akik Luthernek pápagyűlöletével töltekeznek mai napiglan?! „Töltsön el benneteket Isten a pápa gyűlöletével.” Luthernek ezen „jó” kívánságával szemben Jézusnak szava így hangzott Péter és utódai számára: „Legeltesd juhaimat”. (Ján. 21, 15.) A második csodás halfogás alkalmával történt e világraszóló nagy esemény, amidőn „már harmadszor jelent meg Jézus tanítványainak, mióta föltámadott halottaiból”. (Ján. 21, 14.)

E megjelenés az evangéliumok legbájosabb jeleneteinek egyike. Hallgassuk csak meg Szent János apostolt, hogyan örökíti meg evangéliumában: „Mikor megebédeltek, monda Jézus Simon Péternek: Simon, János fia! jobban szeretsz-e engem ezeknél? Feleie neki: Igen, Uram! te tudod, hogy szeretlek téged. Monda neki: Legeltesd az én bárányaimat. Ismét monda neki: Simon, János fia?

szeretsz-e engem? Felelé neki: Igen, Uram! te tudod, hogy szeretlek téged. Monda neki: Legeltesd az én bárányaimat. Harmadszor monda neki: Simon, János fia! szeretsz-e engem? Elszomorkodék Péter, hogy harmadszor kérdé őt: szeretsz-e engem? és felelé neki: Uram! te mindent tudsz, te tudod, hogy szeretlek téged. Monda neki: Legeltesd az én juhaimat.” (21, 15—17.)

Midőn az Üdvözítő e nevezetes szavakat mondotta, bizonyára a Genezáret tavat környező hegyoldalokról odahallatszott a pásztorok tilinkója vagy dudája, a fehér felhökként legelésző báránykák és juhok csengetyűszava és kolompja, a pásztorok ostorának pattogása, a pásztorokutyák csaholása, amint összeterelgették a gyámoltalan nyáját. Az Üdvözítő mindent tudó és jövőbelátó tekintete előtt e látványra elvonultak azok a mérhetetlen néptömegek, melyek az ő egyházába fognak térni. S e tömegeknek vezérre és vezetésre lesz szükségük. Mivelhogy a mennyei Atya végzése szerint ő maga láthatólag nem maradhat közöttük és nem viselheti gondjukat, gondviselőjükké kívánta tenni Pétert, s az ő utódait, a római pápákat.

A Kaifás udvarában oly gyáván viselkedő Péternek könnyekig elérzékenyítő módon adott alkalmat az Úr, hogy háromszoros tagadását hármassal, alázatos, bűnbánó szeretetvallomással tegye jóvá. Se hármassal szeretetvallomás mindegyikét azzal jutalmazta az Úr, hogy fokozatosan reája bízta jövődő híveinek kormányzását, akik olyan mérhetetlen rajokban vonultak el tekintete előtt, mint az égen milliósámra jelentkező hófehér bárányfelhők. A két első szeretetvallomásra e mérhetetlen számú *híveinek* legfőbb pásztorává tette meg őt: „Legeltesd az én bárányaimat”. Majd midőn Péter könnyeiből meggyőződött arról, hogy szeretete felülmúlja a többi apostolokét, azokat is az ő felügyelete alá helyezte s az apostolok személyében az összes egyházi előjárók kormányzását is reája bízta: „Legeltesd az én juhaimat”. A bárányok a közönséges híveket, a juhok az egyház előjáróit jelképezik Jézus beszédében. A pásztorszerep pedig Péter: a pápa elsőségét, primátusát jelenti.

Nekünk szokatlan jelképek. Palesztinában s a bibliában azonban szokásos szóképek. Izrael népét gyakorta nevezik „Isten nyájának a szentírók. Előjáróikat pedig pásztoroknak.

Többi között Ezekielnél (34, 1) ezeket mondja az Úristen: „Jaj Izrael pásztorainak, kik önmagukat legeltetik vala!”

A zsolttáros az Istent nevezi Izrael pásztorának, akiről azt mondja, hogy az ő igazgatása alatt semminek híjával nem lesz. Mert „a legelés helyére vezetett engem, úgymond, a megújulás vize mellett nevelt engem”. Vagyis minden szükségről gondoskodik. „A te vesszöd és botod vigasztalnak engem”, mondja tovább

a zsoltáros Istenről, mint pásztoráról. A bot és vessző itt a pásztori gondoskodás jelképei. Tehát az isteni gondviselés jelzésére szolgálnak, melyet magán érzett és tapasztalt a zsoltáros. (V. ö. Zsolt. 74, i; 79, 2.) Jeremiás is (31, 10) pásztorhoz hasonlítja Istent, midőn azzal vigasztalja a fogságba hurcolt izraelitákat: „Aki elszélesztette Izraelt, összegyűjti őt és megőrzi, mint nyáját a pásztor”.

A pásztori hivatás nagy tiszteletnek örvendett az Ó-Szövetség folyamán. Jákob pásztorokodással készült nagy hivatására, hogy Isten választott népének ősatyjává legyen. (Móz. I. 29, 7; 33, 15.) Fiai hasonlóképpen pásztorok voltak. Mózes is juhok őrzése közben kapta az égő csipkebokorból Istentől a megbízást, hogy népének a kiszabadítását megkísérelje az egyiptomi fáraónál. Dávid juhászpásztorból lett királlyá, Amos pedig prófétává. Minthogy ily kiváló férfiak viselték a pásztori tisztet, nem csoda, ha oly dicsőségesnek tartják azt a próféták, hogy az eljövendő Messiást is szeretik pásztornak nevezni. „Mint a pásztor, úgy legelteti Ő nyáját, karjára gyűjti a bárányokat és ölébe fölemeli, az ellőket maga hordozza”, mondja róla Izaiás (40,11.). Ezekielnél is azt ígéri az Úr: „Meggyszabadítom az én nyájamat és nem leszen az többé ragadományul és ítéletet teszek a juh és a juh között. És támasztok nekik egy pásztorot, ki őket legeltesse, az én szolgálmat, Dávidot (akinek személye itt a Messiást jelképezi), ő legelteti majd őket és Ő leszen nekik pásztoruk”. (Ez. 34, 22—23.)

Maga az Úr Jézus is szerette magát pásztornak nevezni: „Én vagyok a jó pásztor. A jó pásztor életét adja a juhokért... Ismerem enyéimet és ismernek engem enyéim; amint ismer engem az Atya, én is ismerem az Atyát; és életemet adom a juhokért”. (Ján. 10, 11, 14—15.) Nehéz dologra vállalkozott az Üdvözítő, midőn a pásztori tisztet vállalta. S nehéz tisztet bízott Péterre, s az ő személyében a római pápákra is, mikor őket hívei főpásztoraivá tette. Az Üdvözítő jelzi a jó pásztorról szóló allegóriájában, *hogy farkasok támadják meg és igyekeznek elragadni, vagy legalább elszéleszteni a juhokat és bárányokat.* (Ján. 10, 12.)

Palesztinában kora tavasztól késő ősziig kint legelnek a juhok a szegényes növényzetű hegyoldalokon. A téli esőzések után beköszöntő tavaszi virágfakadáskor elég jó dolguk van szegény párának néhány héten át. De a szárazság beálltával legfőllebb aszott fűszálakon vagy kóron rágódhatnak hónapszámra.

A gyöngé báránykát vagy sebesült juhot vállán hordozó jó pásztor képe gyakori jelenség Palesztinában. Annak a példáját is gyakran láthatni, amit az Úr az utolsó ítéletről mond, hogy elválasztja az embereket egymástól, miként a pásztor elválasztja a bakokat

a juhoktól és a juhokat jobbjára állítja, a bakokat pedig baloldalára (Máté 25, 32—33), s amit a Dies irae-ben énekelünk: „Inter öves locum praesta et a hoedis me sequestra”. Kecskék és juhok serege gyilkolódik egymással egy kis forrás szélén. A merész, nyers, erőszakos kecskék előre megszállják a forrást s felháborító nemtörődomséggel szopogatják annak vizét. Miattuk a juhok nem tudnak odaferkőzni. A pásztor nem a furkós botjával oldja meg a nehéz esetet, hanem fufanggal. Ezzel sokkal többre megy. Eltávozik a pocsoljától s kettőt-hármat füttyent valami utánozhatatlan torokhangon. Ennek varázshatása van a bolondos kecskékre. A füttyesztől felvillanyozva futólépésekben rohan az egész banda és tömörül a pásztor köré. Egyetlen juh sem követi őket. Egy máshangú füttyezőre az előbbinek éppen megfordítottja történik: akkor a juhok sorakoznak köréje. (V. ö. Landrieux i. m. 162.)

De, ha a palesztinai pásztor jól érti ezt az ő mesterségét, az Úr Jézus, ki magát hozzá hasonlítja, még jobban fogja érteni a módját, hogyan válassza külön az ítéletkor a jókat a gonoszoktól: Egyszerű nézése, sőt pusztá tekintete elegendő lesz ahhoz, hogy ki-ki megtalálja a maga helyét.

Innét, a Genezáret tavától indult ki a világtörténelem vizeire az egyház csónakja. Akkor még kicsi volt. Hiszen Jézuson kívül csak tizenkét apostol foglalt benne helyet. De minél messzebbre szállott ki Péter biztoskezü vezetése mellett a történelem óceánjaira, annál jobban megnöttek méretei, kitolódta falai. Hajóvá és pedig óriási terjedelmű hajóvá növekedett. Egymásután szálltak be egyének és nemzetek, országok és világrészek lakosai. S boldog otthont találtak benne lelküknek. Most már Isten kegyelméből kb. 340 millió lélek lakik ebben a világraszóló hajóban, melynek éppen olyan a természete és rendeltetése, mint minden földi hajóé: két partot köt össze. A földi élet, ez a világ az egyik. Az örökkévalóság a másik part.

Miközben ez az óriáshajó viszi boldog lakóit e világból a túlvilág partjaira, seregestől nyüzsögnek körülötte lármásnépű csónakok, lélekvesztők. önfelű, vakmerő hajósok, inkább kalózkodnak vezetik őket, akik zátonyra viszik vagy a pokol mélységébe rántják magukkal járműveik utasait. Akik ellenben Péter hajóján utaznak, irányt sohasem téveszthetnek. Mert e hajón van Jézus. Látszólag alszik, mint a galileai halászok csónakán (Prohászka). Titokzatos a jelenléte. De azért örökös felette, hogy a „nagy kincsek (hit és lelki műveltség) hordozója örvények fölött és viharok között” ne csak biztosan haladjon előre, hanem „folyton új tengerekre evezzen vállalkozó kedvvel s kifeszített vitorlával. E hajón is vannak küzdő nemzedékek. Meg kell fogniok az evezőt. Szemmel kell

kísérniök minden szélváltozást. Viharok járnak körülöttük is. Küzdve boldogulnak csupán. De erejük csüggedetlenül tart. Mert eleségük soha ki nem fogy. Gondoskodik róluk a láthatatlanul jelenlevő Jézus.” Péter pedig erős kézzel tartja a kormányt.

Jézus mennybemenetele után.

A csodatevő Szt. Péter a főtanács előtt.

Krisztus Urunk mennybemenetele előtt kiadta a parancsot apostolainak: „Elmenvén az egész világon, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek. Aki hiszen és megkeresztelkedik, üdvözülni fog; aki pedig nem hiszen, elkárhozik. Azokat pedig, akik hisznek, ezen jelek fogják kísérni: Az én nevemben ördögöket űznek ki, új nyelveken szólnak, kígyókat vesznek fel és ha valami halálosat isznak, nem árt nekik, a betegekre kezeiket teszik és meggyógyulnak”. (Márk 16, 15—18.)

Az apostolok a Szentlélek leszállása után híven teljesítették Mesterük parancsát. Eleinte ugyan Jézus parancsához híven inkább csak Palesztina határain belül hirdették az evangéliumot. Még a Szent István diakónus megöletését követő viharos években is kb. 12 éven át hősiiesen kitartottak Jeruzsálemben. Híveik szétszóródtak még idegenbe is, „de az apostolok nem”. (Ap. cs. 8, 1.) Majd az I. Heródes Agrippa királytól támasztott keresztényüldözés kitörésekor (41—42 Kr. u.) átlépték Palesztina szűk határait és az egész világon dicsőségesen meghordozták Jézus keresztjét. „Elmenvén prédikálnak mindenütt, velük együtt munkálkodván az Úr, és a beszédet megerősítvén a kísérő csodajelekkel.” (Márk 16, 20.)

Az apostolok feje természetesen a legbuzgóbb volt a missziós parancs teljesítésében. Minthogy tökéletesen csak az arámi nyelvet bírta, az első években csupán Palesztina vidékeit járta. S olyan csodajelek kísérte működését, hogy „kivitték a betegeket az uccákra s hordályokra és nyoszolyákra rakták őket, hogy mikor Péter jön, legalább az árnyéka érje valamelyiküket s megszabaduljanak betegségeiktől. Sőt Jeruzsálem szomszédos községeinek népsokasága is oda tódult, hozva a betegeket és a tisztátalan szellemektől gyötrötteket, kik mind felgyógyultak”. (Áp. cs. 5, 14—16.)

„Erő áradt ki belőle”, mint Mesteréből „és meggyógyított mindenkit”, vagyis Lukács nyelvezete szerint sokakat. Első gyógyítási csodája volt a sántán született koldus meggyógyítása a jeruzsálemi templomban.

Az Apostolok cselekedeteinek elbeszélése szerint (2, 46) a Szentlélek leszállását követő időkben a jeruzsálemi hívek a külön-

leges keresztény ájtatosságokat magánházakban tartották, „házan-ként végezték a *kenyérsege*st (talán a szentmisét és áldozást), vigadozással és a szív egyszerűségével vették magukhoz az eledelt: dicsérték az Istent”. De emellett „naponként egy szívvel-lélekkel időztek a *templomban*” is. Tehát nem szakítottak egyszerre zsidó hiten visszamaradt honfitársaikkal. Velük együtt] látogatták a jeruzsálemi templomot, a nemzet büszkeségét és velük együtt végezték az ezredéves gyakorlatól megszentelt imákat és énekeket, melyek a próféták és egyéb ószövetségi szentek szívéből sarjadzottak ki. „A nagy szakadás még nem történt meg, a Jézusban hívő zsidó még népének tagja maradt és mint ilyen, amint a zsidóság kiváltságainak és jogainak, épúgy kötelességeinek is részese maradt. Csak midőn a mindent összetartó zárókő eltörött s midőn a nemzeti szentély magasabb beavatkozás folytán elpusztult, csak akkor hullhattak szét ezen nemzeti láncnak karikái. Akkor már a hívővé lett Ábrahámfi egyedül az egyházé lőn, nem tartózkodott tovább népéhez.” (Döllinger, Christenthum u. Kirche 64.)

Elvileg ugyan a mózesi szertartási törvények már Jézus halála-kor meghaltak. De azért a zsidókeresztények egészen Jeruzsálem pusztulásáig betarthatták és végezheték őket, mint nemzeti szokásokat azon feltétel alatt, hogy az üdvösségre szükségeseknek ne tartásák őket.

Amíg a nemzeti szentély romba nem dőlt, a Jeruzsálemben maradt apostolok is nemzeti, hazafias kötelességüknek tartották annak látogatását annál is inkább, mert ott nyílt legjobban alkalmuk a térítésre honfitársaik között.

Ezért nem szabad csodálkoznunk, ha olvassuk az Apostolok cselekedeteinek könyvében (3, 1) azt is, hogy: „Péter és János felmenének a *templomba* a kilencórai imádság idején”. A zsidóknál naponként három hivatalos imaóra volt divatban: reggel, délután és este. A kilencórai ima itt zsidó időszámítás szerint délután három órának felel meg.

„Ekkor egy férfit vittek arra, ki sánta volt születésétől fogva. Ezt naponta odatették a templomnak úgynevezett Ékes kapujához, hogy alamizsnát kérjen a templomba jövőktől.” Némely tudósok ezt az Ékes kaput a külső templomudvar (a pogányok udvarát) az asszonyok udvarától elválasztó ércapuval azonosítják. (Joseph. Ant. XV, 11, 5.) Mások azonban, talán helyesebben a templomteret övező keleti bástya ú. n. Aranykapujával veszik azonosnak, mely még mai napig is létezik. De be van falazva. A templomtér felől két,

boltíves, díszes csarnok vezet a befalazott kapuhoz. Itt igazán jól választotta meg helyét a sánta koldus. Mert, kivált ünnepeken, ezen kapun keresztül valóságos néparadat özönlött ki-be naphosszat. Jézus is ezen kapun keresztül tartotta bevonulását a templomtérré virágvasárnapon.

Ez a szépséges kapu volt Szent Péter első gyógyítási csodájának színhelye. Mikor a sánta koldus „meglátá Pétert és Jánost, amint a templomba készültek bemenni, könyörge, hogy alamizsnát kapjon. Péter Jánossal együtt reátekinte és monda: Nézz ránk. Erre ez reájuk nézett, remélve, hogy kap tőlük valamit. Péter azonban monda: Ezüstöm, aranyom nincs; de amim van, néked adom: a Názáreti jézus Krisztus nevében kelj fel és járj. Azzal megfogá jobb kezénél s felsegíté, mire azonnal erő szállott annak lábába, úgy hogy felszökött, állt és járt-kelt; s beméne velük a templomba, járt-kelt, ugrándozott és dicsérte az Istent. Az egész nép látta, hogy járkál és magasztalja az Istent. S ráismertek, hogy ő az, aki alamizsnáért üldögélt a templom Ékes kapujánál, és elteltek álmélkodással s magukon kívül voltak amiatt, ami vele történt. Mivel pedig fogta János és Pétert, az egész nép csodálkozva hozzájuk futott az ú. n. Salamon-tornácba”. (Ap. cs. 3, 1—11.)

Szent Péter a sánta koldusnak Jézus hatalmával történt gyógyítása után, mint illet, elfoglalta Mesterének hajdani katedróját valamelyik oszlop tövében. A közismert koldus személye akarva, nem akarva, hatalmas közönséget rögtönzött körülötte az előbb leírt mintára. Ez a rögtönzött iskola alkalmat adott Jézus földi helytartójának, hogy elmondja égbe szállott Mesteréről második apologetikus beszédjét.

Ebben a beszédében Szent Péter hármast gondolatot fejtegetett:

1. Az apostolok nem a maguk erejéből állították talpra a sántán született koldust, ők csak eszközei voltak a gyógyítás csodájában annak a Jézusnak, aki Istennek a Fia, s mint ilyen, az élet szerzője. A zsidók megtagadták és megölték. Isten azonban nemcsak fel támasztotta „a szentet és igazat”, hanem csodákkal is megdicsőíti.

2. A zsidók szerepét Jézus megölésében csak tudatlanságukkal lehet enyhíteni, vezéreiket hasonlóképpen. A bűnösségtől azonban nem lehet egészen feloldozni őket, kivált a nagyobb tudású vezérembereiket. Mert Isten prófétáinak jövendöléseiből ráismerhettek volna Jézusban a Messiásra.

3. A Messiásgyilkosság bűnétől csak úgy szabadulhatnak, ha Jézushoz térnek és bűnbánatot tartanak. Megtérésük által nyerhetik vissza lelkük békéjét és megnyugvását. Megtérésük által állíthatják vissza azon jó viszonyt, melyben Isten és ember a bűnbeesés előtt egymással állottak. Ha nem térnek meg, beteljesedik rajtuk Mózes

jövendölése, aki az Isten népéből való kiirtással fenyegette meg azokat, kik az Istentől támasztandó nagy szabadító prófétának megtagadják az engedelmisséget.

A Salamon tornácaiban szónokoló Péter és János körül támadt nagy népcsödületet csakhamar észrevették a templomban elfoglalt papok. Különösen a szaduceusok pártjához tartozó főbb papokat nyugtalanította a népcsödület. Féltek a rómaiak beavatkozásától. A Jézus feltámadásáról szóló apostoli prédikáció, amely a holtak feltámadásának tanát is magába zárta, valósággal felbőszítette ezeket az anyagiassá gondolkodású gazdagokat, akik nem hittek a másvilágban és a testek feltámadásában.

Hogy a politikai és vallási zavarok kitörését megakadályozzák, becsukatták a szónokokat másnapig, mert már esteledett. S estefelé nem lehetett gyűlésre hívni a nagytanács tagjait.

Szent Péter beszédjének hatását jellemzi azon körülmény, hogy szavainak erejétől a hívők száma felszaporodott ötezer férfira.

Másnap az Annás és Kaifás elnöklete alatt gyűlésező főtanács felelősségre vonta Pétert és Jánost, kinek nevében merték meggyógyítani a sánta embert. Ha megvallják, hogy a lázítóként halálba küldött Názáreti Jézus nevében tették, önmaguk ítélték maguk fölött. Mint lázadókkal lehet és kell majd elbánni velük.

Péter, aki valamikor megijedt a szolgálóleány szavától is, most nem gyulladt be a hatalmas főpapok fenyegető tekintetétől sem. Hanem „eltelve a Szentlélekkel”, bátor vallomást tett a Názáreti Jézus Messiásvolta és feltámadása mellett. Meggyőző erővel hangoztatta, hogy egy új világ van épülőben. Ennek szegletköve az a Jézus lesz, akit a zsidók maguktól elvetettek és hogy „más név nem is adatott az embereknek az ég alatt, amelyben üdvözlünk kellene” (Ap. cs. 4,12), mint Jézus neve. Péternek és Jánosnak lelkes szónoklatából megismerték a tanácstagok, hogy ezek az „írástudatlan és tanulatlan emberek” Jézus tanítványai közül valók. A népre való tekintettel, mely lelkesedett az apostolokért, tehetetlen dühükben csak annyit mertek követelni tőlük hosszas tanakodás után az elvakult bírák, hogy „egyáltalán ne beszéljenek és ne tanítsanak Jézus nevében. Péter és János azonban felelének és azt mondák nekik: ítéljetek meg, vájjon igazságos volna-e az Isten színe előtt inkább tirtok hallgatni, mint az Istenre. Mert lehetetlen nekünk, hogy el ne beszéljük, amiket láttunk és hallottunk”. (Ap. cs. 4, 19—20.)

Mínthogy egész Jeruzsálem tanúja volt a sántán született koldus csodálatos meggyógyulásának, a főtanács ezen alkalommal nem mert erélyesebben eljárni az apostolok ellen. Kemény fenyegetések kíséretében szabadon bocsátotta őket. Ezek pedig a hívők gyülekezetébe mentek s miután elmondották nekik a történeteket, közös és lelkes

imádságban kérték Istentől eljárásuk helyességének megerősítését. „Miután így imádkoztak, megrenge a hely, ahol egybegyűlve voltak: és mindnyájan heteiének Szentlélekkel (vagyis lelki erősséggel) s bízvást hirdették az Isten igéjét”. (Ap. cs. 4, 31.)

A földrengést az ószövetségi szent szerzők példájára (v. ö. Zsolt. 28, 8; 67, 9; Ám. 9, 5; íz. 6, 4; 29,6; Joel 9,16) az apostolok is Isten jelenléte jelének tekintették. Ezért teltek el nagy bátorsággal Isten igéjének hirdetésében.

Mínthogy tovább folytatták „Salamon tornácai”-ban az ige-hirdetést s csodákkal is maguk köré tömörítették a nép nagy tömegét, csakhamar újra összeütközésbe kerültek a legfőbb zsidó egyházi hatóságokkal. Ezúttal erélyesebben jártak el az apostolokkal. „A főpap felserkent s mindnyájan, Idk vele tartanak vala (vagyis a szaduceusok felekezete), eltelének irigységgel, megfogák az apostolokat és a nyilvános tömlöcbe vetek őket. Az Úr angyala azonban éjjel megnyitá a börtön ajtaját s kivezetvén őket, monda: Menjetek, álljatok oda és hirdessétek a népnek a templomban ezen életnek minden igéjét. Ezt hallva, virradatkor bemenének a templomba és tanítottak”. (Ap. cs. 5, 17—21.)

A főpap és akik vele valának, elképedtek, midőn másnap hallották, hogy az apostolok nincsenek a tömlöcben, hanem ismét a templomtéren prédikálnak.

Erőszak nélkül ugyan, de újra a főtanács elé állították őket. A főpap emlékezetükbe idézte a prédikálásra vonatkozó tilalmat. Péter erre még pontosabban körvonalazta a keresztény hívőnek azon álláspontját, hogy: „*inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek*”. (Ap. cs. 5,29.) Erre a vakmerő válasza a főtanács tagjai „feldühödtek és arra gondoltak, hogy megölik őket”. (5, 33.) A halálos veszedelemből Isten kegyes gondviselésének eszköze gyanánt Gamáüel nevű nagytekintélyű törvénytudós mentette ki őket a világhíressé lett jelszóval, mely az egész egyháztörténelem épületének homlokán díszel: „Hagyjátok magokra ezeket az embereket és engedjétek el őket: Mert *ha ez a terv, vagy mű emberektől vagyon, felbomlik: ha azonban Istentől van, nem ronthatjátok le; nehogy úgy lássék, mintha az Isten ellen is hadakoznátok*”. (Ap. cs. 5, 38—39.)

Szent Péter egyházlátogatásai Palesztinában.

A Szent István diakónus megkövezését követő üldözés lassanként elviharzott. Saul is a keresztényeket „veszett állat”-ként szaglászó gyilkos dühével elrobogott Damaszkusz felé s ott az égből leszálló fényesség sugárzatában az öldöklő farkas báránnyá szelídült. A kedélyek lassanként megnyugodtak Jeruzsálemben. Ideiglenesen „az

egyháznak ekkor egész Júdeában, Galileában és Szamariában békéje vala és gyarapodott az Úr félelmében járva s a Szentlélek vigasztalásával eltelve”. (Ap. cs. 9, 31.)

Az ideiglenes béke verőfényes napjait Szent Péter, aki a legvéresebb üldözések idején is hűen kitartott a jeruzsálemi anyaegyházban, arra használta fel, hogy végig látogatta Júdea népesebb keresztény hitközségeit. Látni óhajtotta, mint csillog újra a hitbeli örömök lámpása, hogy csilingelnek ismét az örömök csengetyűi a Jézus nyomdokaiban járó lelkekben. Látni akarta, az üldözéseknek a lelkek fészkeire leszakadt sziklafalai nem nyomták-e agyon őket.

S úgy tapasztalta, hogy a megmaradt hívó lelkek öröme olyan, mint a gyermek kacagása: mint a megáradt hegyi patakok kristályos csobogása, mint a túláradó életerőtől duzzadó bimbó fakadása, mint a kibontakozó tavasz mosolygása.

Ebbe az általános örvendező lelki hangulatba azonban itt-ott belesüvített a fizikai nyomorúságoknak, a testi szenvedéseknek, betegségeknek vihara. Volt kit vigasztalnia, volt min segítenie a híveivel együttérző apostolnak. Így különösen Liddában és Joppében.

„Történt pedig, beszéli az írás, hogy amikor Péter valamenynyőket felkereste, eljutott a szentekhez, kik Liddában laktak.” (Ap. cs. 9, 23.) Lidda (Lod, Diospolis v. Ludd) a Jeruzsálem és Joppe közti út mentén feküdt egynapi járásnyira a fővárostól, közel Joppéhez. Az itteni keresztény hitközséget alkalmasint Fülöp diakónus alapította Azotusból Cezáreába vezető útján. A hitközségnek egyik buzgó tagja, a görögös nevű Éneás, „nyolc év óta ágyban feküdt, mert inaszakadt volt. Péter így szóla hozzá: Éneás! az Úr Jézus Krisztus meggyógyít téged; kelj föl és vesd meg ágyadat. És azonnal felkele. És látták őt Liddának és Szaronának (vagyis Liddától északra fekvő termékeny síkságnak) lakói mind és megtértek az Úrhoz”. (Ap. cs. 9, 38.)

A Jézus nevének erejével művelt csoda olyannyira felvillanyozta az egész környék lakosságát, hogy mindenfelé hívogatták Pétert. A többi között meghívták Joppe (mai nevén Jaffa) tengerparti városba, melynek nagyon kevert kereskedő és ipartúzó lakossága között is gyökeret vert már az evangélium. És pedig nemcsak a szép szavakkal dobálódzó kereszténység, hanem, ami ennél sokkal fontosabb, a szép tettekben megnyilatkozó, felebaráti szeretetet gyakorló hitélet. Ebben a tenger felől nehezen megközelíthető, mert a hullámok alatt alattomosan meghúzódó szirtek által védett, amfiteatrumszerűleg fekvő hegyi városkában „egy nőtanítvány vala, a neve Tabita, ami (görög) fordításban Dorkásnak (magyarul zerge vagy gazella) hangzik”, ő volt az első, általunk ismert *irgalmas nővér*. Nem a címében viselte azt a megtisztelő nevet, hanem a tet-

teiben mutatta: „Ez teljességgel jócselekedetekre és alamizsnálkodásra adta vala magát”. Ebből látszik, hogy volt mit a tejbe aprítania. De jó módú úrnőnek mutatja az a körülmény is, hogy „midőn meghalt, miután megmosták, kiteríték a *felső teremben*”. Tehát emeletes háza volt, ami bizonyos fokú gazdagságra vall.

Péternek a liddai Éneáson művelt csodája futótűzként terjedt el Joppében is. „Mivel Lidda közel van Joppéhoz (15 km) s a tanítványok meghallották, hogy Péter ott van, két férfit küldenek hozzá és kerék: Ne késlekedjél hozzánk jönni.” Talán csak azért hívták meg az egyház csodatevő fejét, hogy vigasztalásában részesülhessenek. De talán azért is, mert titokban remélték, hogy Tabitán megkísérli Jézus nevében azt a nagy csodát, melyet Mesterétől látott Kafarnaumban a zsinagógafőnök halott leányán.

Reménységükben nem is csalatkoztak. „Péter erre útrakelt és elment velük. Midőn megérkeztek, felvezeték őt a felső terembe s az özvegyek mind körülvevék őt, mutogatva a köntösöket és ruhákat, miket Dorkás készített nekik.” Az özvegyek sírása volt a megboldogultnak legnagyobb dicsérete.

Péter ekkora nyomorúság és részvét láttára maga is részvétre indult. Hogy a meghalt úrnő tovább is gyakorolhassa az irgalmasság cselekedeteit nyomorgó embertársain, kipróbálta rajta is azt a csodatevő hatalmat, melyet Mesterétől örökölt. De hogy annál zavartalanabban esedezhessek Jézus csodás kegyelméért, „Péter mindnyájukat kiparancsolá, azután térdre borulva imádkozék, majd a holttesthez fordulva szóla: Tabita, kelj föl! Erre az felnyitá szemét s meglátva Pétert, felült, ő pedig kezét nyújtá neki és felsegíté (a gyöngéledőt). Azután odaszólítá a szenteket (vagyis híveket) és az özvegyeket s bemutatá őt nekik élve. Ennek híre ment egész Joppében és sokan hittek az Úrban.” (Ap. cs. 9, 36—42.)

Dorkáson is beteljesedett az Úr ígérete: „Boldogok az irgalmasok, mert majd ő nekik is irgalmaznak”. (Máté 5, 7.)

Később természetesen újra meghalt ez a jámbor özvegy. Állítólagos sírja a városon kívül egy kis magános dombon még most is akkora tiszteletnek örvend, hogy húsvét utáni IV. vasárnapon ezrével vonulnak ki Jaffa lakói: keresztények és mozlímok egyaránt a sírjához, hogy ott ünnepeljék a jótékony lélek emlékezetét. 1905 május 21-én 10—15.000-re rúgó keresztény és mozlím zárandokolt a Tabita sírjához.

Van azonban a festői fekvésű városnak ennél még nagyobb nevezetessége is Szent Péter ottlétével kapcsolatban.

Azt mondja ugyanis továbbá Szent Péterről az írás, hogy „sok napon át időzött Joppében bizonyos Simon tímárnál”. (Ap. cs. 9, 42.)

Ehhez a házhoz, mely most szegényes mozlím mecset, meredek és keskeny, piszkos sikátorokon át kell felkapaszzkodni a város legmagasabb pontjára, ahonnet a tengerre lehet látni. Péter szokása szerint egyik nap „hat óra tájban” (vagyis déli 12 óra körül) felment a lapos háztetőre imádkozni. „Közben megéhezett és enni akart. Míg készítettek neki, elragadtatás lepte meg. Nyitva látá az eget és egy edény ereszkedik alá, olyan, mint egy nagy lepedő, mely négy sarkánál fogva bocsátkozék le az égből a földre. Mindenféle négy lábú földi csúszómászó és égi madár volt benne. S egy hang szóla hozzá: Kelj fel, Péter, öld és edd! De Péter azt monda: Távoly legyen tőlem, Uram, hiszen sohasem ettem semmi közönségest és tisztátalant. De a hang újból és másodszor is szólt hozzá: Amit az Isten tisztává tett, te ne mondd azt közönségesnek. Ez pedig háromszor történt, azután az edény tüstént felragadtatott az égbe.” (Ap. cs. 10, 9—16.)

„Péter magában tűnődött, mit jelentsen ez a látomás.” Csakhamar megtudta az értelmét. A tisztátalannak mondott állatok a pogányokat jelképezték, akikről eddig Péter azt gondolta, hogy őket nem lehet befogadni az egyházba, holott az Isten őket is az egyházban óhajtja látni. Nem kell félni tőlük, ők is Istennek teremtményei, akiket szintén üdvözíteni akar. De hogyan jött rá erre? Nagy sora van annak. Míg a háztetőn tanakodott, egyszer csak Cezáreából való férfiak dörömböltek Simon tímár házának kapuján s „bekiáltva tudakolták, vájjon Simon, kinek mellékeve Péter, ott van-e szálláson. Péternek pedig azt monda a Lélek: íme, három férfiú keres téged. Kelj fel tehát, eredj le és menj el velük habozás nélkül, mert én küldöttem őket. Péter tehát lement a férfiakhoz, s így szólt: íme, én vagyok, akit kerestek, mi járatban vagytok? Ezek felelék: Kornélius százados, az igaz és istenfélő férfiú, aki mellett az egész zsidónép tanúságot teszen, intést kapott a szent angyaltól, hogy hívasson téged a házába és hallja tetőled az igéket.”

Ez a Kornélius nevű pogány, de vallásos és istenfélő, alamizsnálkodó és imádságos százados, a tengerparti Cezáreában, Palesztinának a római uralom alatt politikai fővárosában állomásozott. Ott kapta egyszer buzgó imádsága közben angyaltól az utasítást, hogy küldjön Péterért s tőle majd magtanulhatja az üdvösség útját-módját. A Kornéliustól küldött férfiakat Péter bevezette előbb vendéglátó gazdája házába s „vendégül látta őket”. Ezek természetesen keleti bőbeszédűséggel elmondották neki küldetésük okát-fokát. Péter előbbi látomásából a Lélek szava és a követek elbeszélése alapján megértette, hogy a pogányoknak ép oly joguk van a Krisztus által hozott üdvösséghez, mint a zsidóknak. Lelki szeme

előtt tehát Joppében hullottak le azok a válaszfalak, melyek eddig pogányok és zsidók között égis magasságig emelkedtek. így értette meg Péter, hogy a szentegyházban egyetlen nagy, szent családdá kell összeolvadnia az egész pogány és zsidó emberiségnek. Mert Isten előtt mindnyájukat egyforma jogok és köteleességek illetik meg. Méltán nevezhetjük tehát joppei látomását világra szóló eseménynek.

Mert a keresztény testvériségnek, az emberiség szolidaritásának és egyenlőségének bölcsője ringott e helyen. Dajkája, vagy ha úgy tetszik, keresztapja volt Szent Péter. Ezt a nagy világeseményt megörökítő szegényes kis mecset csak pár kőhajításnyira fekszik a ferencesek kolostorától és templomától a hegy ormán. A ferencesek templomának főoltárképe az imént elmondott bibliai jelenetet ábrázolja. Maga a templom és kolostorzarándokház várszerűleg koronázza a város középpontját alkotó hegyet. Ez a tornyos épület-tömeg lényegesen hozzátartozik a város képéhez. Ez adja meg Jaffa különleges jellegét.

Szent Péter nem elégedett meg azzal, hogy egyszerűen tudomásul vegye Istennek a pogányokat is üdvözíteni akaró kegyelmes végzését. Hanem „másnap fölkelvén, elindula velük; néhányan (Ap. cs. II, 12 szerint hatan) a joppei testvérek közül elkísérték őt. A rákövetkező napon azután beért Cezáreába. Kornélius pedig várta őket, egybehíván rokonait és bizalmas barátait. És történt, hogy amikor Péter belépett, Kornélius elébe jött s lábaihoz borulva imádta”. Az imádást persze nem kell a szó mai értelmében venni, hanem csak mély hódolatra kell érteni, melyet a régi keletiek földig hajolással, vagy földre borulással fejeztek ki az előkelőségek iránt, akik közé számították Isten követeit is. Kornélius pedig Isten követének tartotta Pétert. Péter azonban nagy alázatosságában tiltakozott a rendkívüli hódolat nyilvánítása ellen. „Fölemelte őt, mondván: Kelj fel, én magam is ember vagyok. Aztán beszélgetve velem, beljebb került és sokakat talált egybegyűlve. Ezeknek monda: Ti tudjátok, mennyire utálja a zsidó férfiú, hogy idegenhez (vagyis a jelenlevőkre való tekintettel mondván: pogányhoz) csatlakozzék vagy közeledjék. De az Isten megmutatta nekem, hogy senki se mondassék közönséges vagy tisztátalan embernek. Azért ellenkezés nélkül eljöttem a meghívásra. Kérem tehát, mi okból hívtatok engem?” (Ap. cs. 10, 1—29.)

Kornélius erre töviről-hegyire elbeszélte, mi módon adta neki tudtul Isten angyala által négy nappal előbb üdvözítő szándékát. S kérte Pétert, világosítsa fel teendői felől.

Péter ezután az Isten pogányokat is üdvözíteni akaró szándékának leszögezése után rövid összefoglalást adott Jézus életéről,

csodáiról és haláláról. Fejtegette föltámadásának jelentőségét, hirdette az eljövendő Jézusnak bírói működését az utolsó ítéletkor! Hangsúlyozta, hogy nemcsak a próféták tesznek Jézusról tanúbizonyságot jövendöléseikkel, hanem az apostolok is mint tetteinek szemtanúi állítják, hogy „mindenki megnyeri a bűnök bocsánatát az ő neve által, aki csak hisz benne”.

Péter beszédje alatt rendkívüli dolog történt: „A Szentlélek leszálla mindazokra, kik az igét hallgaták”. Megisméltódott a pünkösdi csoda. „A körülmételesből való hívek, kik Péterrel jöttek oda (vagyis a zsidókból lett keresztények), elcsodálkoznak vala, hogy a Szentlélek malasztja kiöntetett a pogányokra is, hallják vala ugyanis őket nyelveken beszélni és magasztalni az Istent. Ekkor Péter monda: vájjon megtagadhatja-e valaki a vizet, hogy ezek meg ne kereszteltessenek, akik a Szentleket épúgy elnyerték, mint mi? Elrendelék tehát, hogy kereszteljék meg őket, az Úr Jézus Krisztus nevében. Ekkor megkérek őt, maradjon náluk néhány napig”. (Ap. cs. 10, 44—48.)

Az üdvösség kapuja tehát tágra nyílt a pogányok előtt is. Tágra nyitotta Péter, akinek átadta az Úr „a mennyek országának kulcsait”.

„Az apostolok és a júdeai testvérek meghallották, hogy a pogányok is befogadták az Isten igéjét. Mikor tehát Péter feljött Jeruzsálembe, a körülmételesből valók kikelték ellene és mondák: Bementél a körülmételetlen (vagyis pogány) férfiakhoz és ettél velük”. (Ap. cs. 21, 1—17.) Péter azonban szép sorjában előadta a féltékeny zsidókeresztényeknek a történeteket. S tekintélye eleget adó volt meggyőzésükre: „Mikor ezeket meghallották, megnyugodtak és magasztalták az Istent, mondván: Tehát a pogányoknak is megadta az Isten a bűnbánatot az életre”. (Ap. cs. 11, 18.)

Szent Péter Szamariában.

Az Úr Jézus apostolainak kérdésére a Jeruzsálem elpusztulását megelőző jelek között felemlítette a hamis próféták garázdálkodását is: „Számos hamis próféta támad és sokakat tévedésbe ejt”. (Máté 24, 11.) Theodas (Ap. cs. 5,26), a varázsló Elimas (Ap. cs. 13,8), Hymeneus és Sándor (I. Tim. 1,20) és egyéb, Jeruzsálem pusztulását megelőzően fellépett hamis próféták között, akikhez névtelenül Fl. Josephus még másokat is sorol (Antt. 8, 6, 10; B. J. VI, 5,2),

legszomorúbb hírnévre vergődött Simon Mágus. Tanaival s az ő nevérol elnevezett s főképpen a középkorban dívott *szimónia* bünével szerezte gyászos hírességét. Rejtélyes egyéniségével kénytelen-kelletlen elég sokat foglalkozott századokon át az ó-keresztény irodalom.

A Szentírás Fülöp szerpap szamariai működésével kapcsolatban tesz róla első ízben említést. (Ap. cs. 8,5—24.) „Fülöp Szamaria városába jutott és hirdette nekik Krisztust. Tömegesen és egyetértően figyeltek arra, amiket Fülöp mondott, hallván és látván a jeleket, melyeket cselekedett. Mert a tisztátalan lelkek kimentek hangos kiáltással sokakból, kikben lakoztak és sok inaszakadt és sánta meggyógyult. S lön nagy az öröm abban a városban. Volt azonban a városban egy Simon nevű férfiú, aki azelőtt bűbájosságot üzött és elámította Szamaria népét, azt állítván, hogy ő *valami nagy*”. (Ap. cs. 8, 5—9.) Vagyis ez a szélhámós titkos tudományoknak fitogtatásával kihasználta a Messiást váró egyszerű nép hiszékenységet és kiadta magát Messiásnak, mint azt Theodas, Galileai Júdás és később Bar-Kochba nevű zsidó kalandorok is megcselekedték.

„Mindnyájan, apraja-nagyja hallgattak reá s azt mondák: ő az Isten nagynak nevezett ereje. Hallgatták pedig azért, mert já ideje ámította őket bűbájosságaival. Midőn azonban Fülöpnek hittek, ki hirdette az örömhírt Isten országáról, férfiak és asszonyok megkeresztelkedtek Jézus Krisztus nevében. Sőt Simon maga is hitt s miután megkeresztelkedett, Fülöphöz szegődék. Mikor látá, hogy jelek és igen nagy csodák is történnek, elálmélkodva csodálkozék”. (Ap. cs. 8, 10—13.)

Eddig még rendben lett volna a dolog. Hiszen ha talán nem teljes meggyőződésből keresztelkedett is meg, a Szentlélek kegyelme által még százszázalékos kereszténnyé változhatott. Sok más kortársa is inkább csak a csodák láttára tért meg, de gyenge hitüket kipótolta és megerősítette a Szentléleknek folyton a lelkekben dolgozó kegyelme.

Hogy többi honfitársai is mennyire rászorultak a Szentlélek megerősítő kegyelmére, melyet főképpen a bérmlás szentségében oszt ki, a Szentíró azzal jelzi, hogy a továbbiakban elbeszéli Péter és János apostoloknak utazását Szamariába, az új keresztények hitben való őszinteségének kipuhatolására és a bérmlás szentségének kiszolgáltatására. „Mikor az apostolok — úgymond —, kik Jeruzsálemben voltak, meghallották, hogy Szamaria befogadta az Isten igéjét, elküldték hozzájuk Pétert és Jánost, kik odajövéen, imádkoztak értük, hogy elnyerjék a Szentlelket. Mert az még egyikükre sem szállott le, hanem csak meg valának keresztelve az Úr Jézus

nevében. Ekkor rájuk tevék kezüket s azok elnyerék a Szentlelket”. (Ap. cs. 8, 14—17.) Vagyis megbérmálták őket imádság és kézrátétel által.

Nemcsak a léleknek a hitben való megerősödése követte az apostolok bérmálását. A Szentlélek leszállása szemmel látható külső kegyelmi megnyilvánulásokkal is járt. A bérmálást követő csodák azt a balhitet érlelték meg a ravasz kalandor számító lelkében, hogy az apostolok ténykedése csak a bűbájosságnak magasabb foka titkos erők felhasználásával.

Simont nem a Szentlélek leszállásának közvetlen lelki hatásai érdekelték, hanem a szerinte pénzszerzésre felhasználható csodatevés adománya. Ezt az állítólagosán felfokozott bűbájos erőt szerette volna minden áron megszerezni magának. „Amint pedig Simon látta, hogy a Szentlélek megadatik az apostolok kézrátételére, megkínálta őket pénzzel, mondván: Adjátok meg nekem is ezt a hatalmat, úgy, hogy akire csak ráteszem kezemet, megkapja a Szentlelket.” íme, itt kibújít a szeg a zsákból, akarom mondani Simonnak haszonleső lelkéből. Pénzért akarta megvásárolni a lelki hatalmat, hogy aztán belőle tőkét kovácsoljon magának a meggazdagodásra. Azért kapta az ő nevéből a lelki javak anyagiakkal történt megvásárlásának bűne a *szimónia* elnevezést.

Szent Péter szent felháborodással tiltakozott a szimóniának még a kísérlete ellen is. „Így szólt hozzá: Vesszen a pénzed veled együtt, mivel azt vélted, hogy az Isten ajándékát pénzen lehet megszerezni. Sem részed nincs abban, sem jussod nincs hozzá, mert a szíved nem igaz az Isten előtt”. (Ap. cs. 8,20—21.) Keményen hangzanak Péter szavai, mint a mennydörgés hangjai. Szinte villámokkal dobálózik szent haragjában, midőn Mesterének azon parancsára gondol: „Ingyen kaptátok, ingyen adjátok”. (Máté 10, 8.)

De nem lehet Péter szavait elátkozásnak venni, hanem inkább csak kemény visszautasításként kell értelmezni. Hiszen ha elátkozta volna, nem intette volna Simont a megtérésre. Már pedig vészjóslóan szigorú szavait így folytatta: „Térj meg tehát ezen gonoszságodból s kérd az Istent, hogy szívednek ez a gondolata talán megbocsáttassák”. (22.) Bármily nagy is a varázsló bűne, a megbocsátás lehetősége nyitva áll. Mert nincs oly nagy bűn a világon, melyet Isten a töredelmes bűnbánónak irgalmasan meg ne bocsátana. A „talán” szót csak azért fűzte bele bűnbánatra intő szavaiba, mert joggal kételkedik Simon bűnbánatának és megtérésének őszinteségében. Enélkül pedig nem lehetséges a bűnbocsánat. Belátott a ravasz népámító szívébe. Nem hitt neki, mikor az képmutatóan esdekel: „Könyörögjetez érettem az Úrhoz, hogy semmi sem érjen engem abból, amit mondottatok”. Látta, hogy ez csak

merő szóbeszéd, a bajba jutott rókalélek kibúvója. Jobban ismerte a bűbajos lelkületét, mint ez önmagát. „Azt látom, úgymond neki, hogy a keserűség epéjében és a gonoszság kötelékében leledzel” (Ap. cs. 8, 22—24), azaz javíthatatlanul romlott és veszedelmes ember vagy.

E szavakban ugyanis Mózes V. könyvére (29, 18) történik célzás. Mózes szerint: „a bálványimádó a nép között olyan, mint a gyökér, amelyből epe és keserűség fakad”. A *keserűség epéje* jelenti a szív romlottságát, a *gonoszság köteléke* pedig a bűn uralmát az emberen.

Bisping így írja körül az apostol szavait: úgy ismerlek téged, mint olyan embert, aki sokakat fog erkölcsileg megmérgezni és a bűn, a hitetlenség bilincseihez kovácsolni.

Szent Péter alaposan ismerhette alakoskodó emberét. Zajos és ártalmas múlt állhatott előtte, hogy Szent Péter oly kereken kimondhatta róla az ítéletet: „Szíved nem igaz az Isten előtt”. A veszedelmes múlt ismeretéből méltán következett az apostol „a sátán elsőszülötté”-nek, ahogy antiochiai Szent Ignác Simon Mágust nevezi, ártalmas jövő tevékenykedésére is.

Simon Mágus valóra is váltotta Péter aggodalmát. Szamaria után bebarangolta Szíriát, Föniciát és Rómában is bemutatkozott az ottani zsidóság előtt Messiás-szerepben. Tanítása, mellyel a keresztény hitet homályba akarta borítani, a gnoszticizmus hajnalhasadását jelentette.

Szent Péter csodálatos szabadulása a jeruzsálemi börtönből.

K. u. 37-ben (44-ig) I. Heródes Agrippa, Nagy Heródes unokája, Aristobulos és Berenice fia lett a zsidók királya Cajus Caligula római császár (37—41 Kr. u.) kegyelméből. Az új császár mulatságaiban cimboráját azért jutalmazta királyi méltósággal, mert őmiatta Tiberius császár alatt, akinek halálát óhajtotta barátja javára, hathónapos börtönt szenvedett. Tiberius halálakor (37. márc. 16) császári cimborája nemcsak a börtönből szabadította ki, hanem mindenekelőtt olyan súlyú aranylánccal ajándékozta meg, aminő súlyú vasbilincset hordott barátságuk miatt a tömlöcben. A ráadásul kapott zsidókirályságát nem mindjárt foglalta el, hanem csak 1 ½ évi római mulatozás után 38-ban Kr. u.

A Rómában elpuhultságban nevelkedett kalandor nehezen tudott megvárni mulatozásai és dorbézolásai színterétől. Mert a dorbézolásban nagy mester volt. Már a Cajus Caligulával 36-ban kötött barátsága előtt is viharos múltja volt. Volt már öngyilkosjelölt is. Azután nagybátyjának, Heródes Antipas fejedelemnek

jóvoltából Tiberias városának vásárfelügyelője (Agoranomos), Flacus antiochiai római helytartónak megvesztegetésekben utazó barátja, emiatt világgá kergetett földönfutó, főképpen pedig elsőrangú adósságcsináló.

Ez a zajosmúltú szélhámós, miután elfoglalta Zsidóország trónját, fanatikus alattvalói kedvéért adta a szentet, a mózesi törvények betartásában buzgólkodó jámbor zsidót. A Caligulától kapott aranyláncot hálából felfüggesztette a jeruzsálemi templomban. Hálaáldozatokat mutatott be. Nagyszámú nazi-reusnak áldozati költségeit fedezte. „Szívesen és állandóan Jeruzsálemben lakott és pontosan betartotta a vallási előírásokat. Élete gáncstanul tiszta volt. S egy napot sem mulasztott el a törvényes áldozatok nélkül.” így magasztalja őt Fl. Josephus. (Antt. XIX. 7, 3.)

Hogy azonban ez a nagy vallásos jámborság csak tettetés volt, hogy politikai számításból, alattvalói szeretetének megnyeréseért gyakorolta a mózesi hitet, kiténik abból, hogy ha idegenbe utazott, ott egészen pogányosan élt. (Schürer, Geschichte — V. I. 566.)

Színlelt jámborságával sikerült is népszerűsége vergődnie a zsidók között. Midőn 41-ben a sátoros-ünnepek alatt régi szokás szerint Mózes V. könyvében azt olvasta: „nem tehetsz más nemzetbeli embert királlyá, ki nem atyádfia” (Móz. V. 17,15), tettetett jámborságból könnyekre fakadt. Találva érezte magát a törvény szavaitól. Mert idegen, idumeus-gyökér hajtása volt. A jelenlévő nép azonban rokonszenvből odakiáltotta neki: „Ne búsulj miatta, Agrippa! Te testvérünk vagy... Testvérünk vagy!” (Schürer i. m. 555-, o.)

Miután a Caligulától kapott palesztinai országrészekhez 41-ben Claudiustól megkapta Júdeát és Szamariát is, Júdeának és az egész egyesített Zsidóországnak fővárosában, Jeruzsálemben megkezdte a keresztények üldözését, hogy a farizeus zsidók előtt még nagyobb népszerűsége tegyen szert. Persze nem abban a percben, amikor Jeruzsálem talajára tette a lábát, vagyis 41-ben, hanem valamivel később, 42-ben, amikor már kellően tájékozódott a vallási helyzetről és a zsidók hangulatáról.

Csak Isten őrizte, hogy I. Heródes Agrippa álszenteskedésének áldozatul nem esett a zsenge kereszténység feje, Szent Péter is.

Az Apostolok cselekedeteinek könyve (12 f.) így számol be erről a válságos eseményről: „Heródes király felemelte kezét, hogy lesújtson némelyekre az egyházból. így karddal kivégeztette Jakobot, Jánosnak a bátyját. Mivel pedig látta, hogy ez tetszik

a zsidóknak, továbbment és elfogatta Pétert. Éppen a kovásztalan kenyerek napjai valának (vagyis húsvét volt). Miután őt elfogatta, a tömlöcbe veté s átadá őrizetbe négy-négy vitézből álló négy őrségnek, az lévén a szándéka, hogy húsvét után a nép elé vezeteti (vagyis a nép szeme láttára ítélkezik felette és nyomban kivégezti).

A tört. hagyomány Kr. u. 42-be helyezi ezt a fontos eseményt. Péter börtöne valószínűleg a templomhegy keleti sarkán épült Antónia várban volt, amelyben a hagyomány szerint Jézust Pilátus halálra ítélte s ahol később (58 körül) Szent Pál is el volt zárva három éjszakán keresztül. (Ap. cs. 22, 24.)

A húsvéti ünnepek azért voltak alkalmasak a keresztények ellen való erélyes fellépésre és arra, hogy Agrippa teljes erővel sújtson le a zsidóktól gyűlölt keresztények fejére, mert erre a nyolc napig tartó ünnepre tömérdek sok fanatikus zsidó sereglett össze a világ minden részéből Jeruzsálembe. S így ország-világ előtt hitvallást tehetett a szemforgató szerencselovag a zsidók előtt hitbuzgóságáról. A gondosság, ahogyan Pétert őriztette, mutatja, minő nagy súlyt helyezett arra, hogy Péter még egyszer ki ne menekülhessen a tömlőből, mint azt már egyszer megcselekedte. (Ap. cs. 5, 18 s köv.) A rendes szokástól eltérőleg nemcsak a jobbkezére rakott bilincs volt egy örkatona baljához erősítve, hanem megbilincselte balkeze is egy másik ör jobbához. Ezen a két örön kívül még egy harmadik is örködött, bizonyára a *börtöncella* ajtaján kívül, egy negyedik pedig valószínűleg a börtönépület kapuja előtt. Az őrséget az éj folyamán négyszer felváltották. Azért van szó négyszeres őrségről.

Csak a húsvéti ünnepek végén akarta kivégeztetni a királyi kalandor, mert nem akarta az ünnepek nyugalmát és szentségét ilyen izgató és zajos eseménnyel megzavarni.

Az Úr Isten azonban keresztülhúzta a különben pipogya, de most állampolitikai okokból vérontó kegyetlenségre vetemedő király számításait. Míg ugyanis Pétert a börtönben egy héten át őrizték, „az egyház szüntelen könyörög vala Istenhez őérette”.

A hívek eget ostromló imáját meghallgatta Isten és csodás módon kiszabadította az életveszélyben forgó egyházfőt a börtönből. „Mikor Heródes éppen arra készült, hogy elővezeteti, azon az éjszakán (vagyis a tervbevett kivégzés előtt éjjel) Péter két katona között aluszik vala kettős láncsal megbilincselve, az örök az ajtó előtt őrzik vala a tömlöcöt. És íme az Úr angyala melléje állott (vagyis Szent Lukács kedvelt kifejezőmódja értelmében: hirtelen mellette termett) s fény ragyogott fel a hajlékban.

És Péter oldalát megütvén, fölkelte őt s monda: Kelj fel gyorsan. Erre a láncok lehullottak kezéről, övedz fel magadat és vedd

fel saruidat.” Erre a felszólításra az adott okot, hogy Péter zsidó szokás szerint éjjelre levetette övét, mellyel nappal felkötötte hosszú, ingszerű tunikáját, hogy a mozgásban ez a földig érő ruhadarab ne akadályozza. Most pedig mozognia kellett, még pedig a lehető leggyorsabban. Hasonlóképpen letette felsőruháját, vagyis köpenyét is. Azért mondta neki az angyal azt is: „Vedd magadra ruházatomat és kövess engem. És követé őt, kifelé menvén s nem tudja vala, hogy valóság, ami az angyal által történik, mert azt véle, hogy jelenést lát. Miután általmentek az első és a második őrségen, a vaskapuhoz jutottak, mely a városba viszen, ez magától megnyílt előttük, s kimenvén, egy uccán végighaladtak: ekkor az angyal hirtelenül eltávozott mellőle. Péter pedig magához térve monda: Most igazán tudom, hogy az Úr elküldötte angyalát és kimentett engem Heródesnek kezéből és mindabból, amire a zsidó nép számított.”

Valószínűleg hajnalfelé, a harmadik őrváltás után történt ez a csodás esemény. Akkor, amidőn a negyedik őrváltásra beállított katonák nyugodtan álmra hajtották fejüket, azon jó hiszemben, hogy ha eddig nem történt semmi baj, ezután sem történhetik semmi nagy dolog a különben is jól megbilincselte fogollyal. Az örök elalvása nélkül természetes módon nem volna érthető, hogy nem vették észre a börtöncellában felragyogó angyali fényességet, nem hallották a bilincsek lehullását, nem vették észre Péter távozását, sőt ami több, nem fedezték fel reggelig jelenlétének hiányát sem.

Midőn Péter odakint a friss levegőn magához tért álomszerű élményéből, első dolga volt, hogy „Máriának, a Márknak is nevezett János anyjának a házához ment, hol sokan voltak egybegyűlve és imádkoztak.” A hagyomány szerint Máriának, Márk evangélista anyjának háza az Olajfák hegyén volt. Tehát kívül a városon, majdnem szemben a templomhegy sarkán épült Antónia-várral. Ez a körülmény is megerősíti, hogy Péter börtöne az Antónia-várban volt. Mert a várból kijövet tényleg csak egy rövid uccán kell végighaladni s már is kívül van az ember a várfalakon. Péternek ez a körülmény kapóra jött. Nem kellett bemennie magába a városba, ahol még ezer veszély fenyegethette volna minden uccasarkon. Hanem néhány rövid lépés után már kint volt a városból az ú. n. Szent István-kapun (vagy másképpen Bab Szidi Mirjam). Midőn így gyorsan életveszélyen kívül jutott, már bátran kopogtathatott azon ház kapuján, amelynek gyakori vendége volt isteni Mesterével együtt.

„Mikor zörgetett a tornác ajtaján, egy Rode (Rhode = rózsa-csokor) nevű szolgáló jött ki hallgatózni.”

Ne csodáljuk, hogy a kapu gondosan zárva volt és hogy a

szolgáló nem nyitotta ki rögtönösen. Hiszen a legádázabb üldözések napjait élték akkor a hívek. Szükségük volt tehát óvatosságra, gondos elzárkózásra, hogy véletlenül rajtuk ne üssenek a zsidók.

S „amint (Rode) megismerte Péter szavát, örömeiben nem nyitotta ki az ajtót, hanem befuta és jelenté, hogy Péter áll az ajtó előtt.” A keresztények annyira el voltak készülve a legrosszabbra, Péternek másnapi kivégeztetésére, hogy csodára alig is mertek gondolni. Azért az örvendező szolgálóra rászóltak: „Elment az eszed? De ő erősítgette, hogy bizony úgy van. Mire azok mondták: Az ő angyala az.” A keresztények kételkedő tusakodása Péter szabadulása ellen a legerősebb bizonyíték megtörténtének csodás jellege mellett. Természetes módon való megszabadulásának még a lehetőségét is kizártnak tartották. Hajlandóbbak voltak azt hinni, hogy Péter őrangyala áll a kapu előtt, mintsem maga az apostol. Péternek magának kellett meggyőznie őket személyes bemutatkozásával. Addig-addig dörömbölt a kapun, míg az örömeiben kaput nyitni elfelejtő szolgáló visszatért és végre kinyitotta előtte. „Meglátták őt és elcsodálkoznak.” Viharos örömkítőrés követte megjelenését. A biztonságáért aggódó „Péter, miután kezével inte, hogy hallgassanak, elbeszélte, mikép hozta ki őt az Úr a tömlöcből.”

A boldog viszontlátás öröme azonban nem tarthatott sokáig. Hiszen az életveszély a szabadulás dacára tovább is fennforgott. Számítani kellett arra, hogy ha reggel a börtönőrök felébrednek s nem találják Pétert, keresni fogják mindenfelé. Vagy maga Heródes Agrippa fogja tűvé tenni érte az egész várost és környékét, hogy újra kézhez kaparintsa a szökevényt.

Nem volt tehát sok vesztegetni való idő. Rövid és izgatott beszámoló után „Péter végül azt monda: Jelentsétek meg ezeket Jakabnak és a testvéreknek. Azután útra kelvén, eltávozott *más helyre*.”

Az itt szóbanforgó Jakab, az ifjabbik, Jézusnak rokona, Jeruzsálemnek első püspöke volt. S mint ilyen, a hagyomány szerint, a sionhegyi Coenaculumban gyülekező kisdéd nyáj élén állott 61 tájban bekövetkezett vértanúhaláláig. Péter szükségesnek tartotta, hogy a helyi püspök az oldalán álló egyháztanács tagjaival (a „testvéred-kel) együtt hitelesen értesüljön az összegyűlt fejének sorsáról.

Jó is volt, hogy Péter még hajnalhasadáskor lerázta lábáról Jeruzsálem porát. Mert, mikor megvirradt, „nem csekély zavarodás támadt a katonák (vagyis börtönőrök között), hogy mi lett Péterrel. Heródes pedig, minekutána elékvánta őt és nem találta, valatta az öröket, azután elvitette őket” (megfenyítés végett).

Az a „*más hely*”, ahová Péter Heródes haragja elől hirtelenében távozott, mint Eusebius, Jeromos és Orosius a hagyomány nyomán állítják, Róma volt.